

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

VYROVNÁVÁNÍ SE S MORÁLNÍM ZLEM V RODINNÉM PROSTŘEDÍ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Pavla Bečvářová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce; kombinovaná forma studia

Ročník: 3.

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 30. 4. 2018

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za její odbornou pomoc, cenné rady, věcné připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1. Psychologické aspekty vztahů v rodině	8
1.1. Vymezení rodiny	8
1.2. Funkce rodiny.....	9
1.3. Rodičovství	10
1.4. Socializace dítěte.....	12
1.5. Předávání hodnot a morální výchova.....	13
1.6. Sociálně patologické jevy v rodině – jako pole pro výskyt zla.....	15
2. Pohled morální filozofie na problém dobra a zla	20
2.1. Morální filozofie	21
2.2. Morálka	22
2.3. Obecný pohled na dobro a zlo.....	24
2.4. Pohled na dobro a zlo v rodinných vztazích	26
3. Vina a možné reakce na ni	30
3.1. Desatero jako morální kodex	30
3.2. Vina a odpuštění.....	34
3.3. Psychické vyrovnání se s morálním zlem	39
4. Shrnutí teoretické části	42
II. PRAKTICKÁ ČÁST	44
1. Výzkumné šetření	44
1.2. Formulace výzkumného šetření	44
1.2. Použitá metodologie.....	45
1.3. Charakteristika výzkumného souboru.....	46
1.4. Průběh šetření, způsob zpracování dat a analýza dat	46
2. Interpretace výsledů	47
2.1. Anamnézy respondentů	47
2.2. Příběhy	50
2.3. Hodnocení napříč příběhy – hledání společných témat	54
2.4. První společné téma: Všichni se „přesto“ starají, aby zastavili zlo	55

2.5. Druhé společné téma: Rodinné pouto	56
ZÁVĚR	58
Seznam literatury	61
Seznam příloh.....	67

ÚVOD

Vyrovňávání se s vlastní vinou je na psychoterapeutických sezeních poměrně obvyklé téma, na které existuje množství odborné i populárně naučné literatury. Příkladem mohou být osoby propuštěné po výkonu trestu nebo lidé jednající v afektu. Otázka vyrovňávání se s vinou druhého, blízkého člověka, je ovšem v odborné literatuře i ve společenském diskurzu opomíjená. Přitom toto téma by s ohledem na možný transgenerační přenos morálního zla nemělo být upozaděno v psychoterapii ani v sociální práci. Pokud zároveň jako pracovníci v pomáhajících profesích budeme pracovat s bolestí a s nevyřešeným vyrovňáním se člověka s vinou druhého, snáze můžeme ovlivnit nebo alespoň pochopit, proč se dotyčná osoba chová určitým způsobem.

Vyrůstala jsem ve funkční rodině, a tak mě šokovalo vyprávění přátel o jejich rodinných problémech. Jakožto dítě z tzv. ideálního prostředí se silně vtisknutými morálními hodnotami, jsem se často těžko vypořádávala s tím, když se mě dotklo chování člověka, který se nechoval „jak by měl“. Vzpomeňme na notorický známé tzv. zlaté pravidlo: „Jak chcete, aby lidé jednali s vámi, tak jedněte vy s nimi.“ (Bible, Lk 6,31). O to více mě v dospělosti začal zajímat postoj lidí, kteří mají v rodině člověka, jehož morální hodnoty jsou zcela rozdílné, nebo chybí.

Bakalářská práce má dvě části teoretickou a část praktickou. Práce má diferencovaně popsat mechanismy, kterými se členové rodiny vyrovnávají s morálním zlem, které spáchal v minulosti jeden z jejich členů, a postoje, které vůči němu zauímají.

Teoretická část se bude věnovat shrnutí několika možných aspektů souvisejících s rodinou a výchovou dětí, které přispívají k pochopení tématu práce. Dále se budu zabývat morální filozofií, včetně ujasnění pojmu morálního zla či morálky. Poslední kapitola teoretické části bude pojednávat o spiritualitě, vině, odpuštění a dalších možných reakcích na morální zlo druhého člověka.

Výzkumné šetření tvořící praktickou část bude vycházet z kvalitativní metodologie. Cíl praktické části je formulován výzkumnými otázkami: Jaké postoje zauímají členové rodiny vůči jinému členu rodiny, který se dopustil morálního zla? Jakými způsoby se členové rodiny vyrovnávají s tím, že se jejich příbuzný dopustil morálního zla? Za pomoci polostrukturovaného rozhovoru bude uskutečněn sběr dat se třemi

respondenty. Následně budou data zpracována pomocí doslovné transkripce a k analýze dat bude použita interpretativní fenomenologická analýza.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část bakalářské práce propojuje fenomén rodiny s morálním zlem a možnou reakcí na toto zlo. Je členěna na tři hlavní kapitoly – Psychologické aspekty vztahů v rodině, Pohled morální filozofie na problém dobra a zla a kapitola O vině a odpuštění. Tyto kapitoly jsou následně rozebrány v podkapitolách, jejichž obsah je důležitý pro porozumění tématu práce.

1. Psychologické aspekty vztahů v rodině

V první kapitole se vyjadřuji k tomu, co je východiskem mé práce, utváření vztahů v rodině, předávání hodnot a vzorců chování. Zabývám se podstatnými znaky rodiny, jako jsou funkce rodiny, socializace dítěte nebo přechod k rodičovství. Speciální kapitoly tvoří předávání hodnot, komunikace a konflikty a sociálně patologické jevy v rodině, které s předáváním hodnot tvoří podklad pro výskyt morálního zla v rodině. Ve všech kapitolách se nalézají možnosti způsobů výchovy a rodičovských přístupů, které mohou být přínosné pro dítě i všechny její členy a naopak, které mohou vést k rozvoji psychické deprivace a vážných problémů v rodině. Tak tomu může být, pokud rodina řádně neplní všechny své funkce nebo v extrémních případech, pokud se vyskytuje týrání, zneužívání a zanedbávání.

1.1. Vymezení rodiny

Dunovský (1999: 91-92) definuje rodinu jako „malou primární společenskou strukturu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti“.

Dle Matouška (2003: 84) máme sklon si rodinu představovat jako tzv. úplnou nukleární rodinu – tedy matku, otce a jejich děti. Častá je představa většiny lidí, že takto vypadá rodina. Ukazuje se, že opak je pravdou. V naší populaci se odhaduje, že úplnou nukleární rodinu tvoří třetina rodin a pouze pětina všech domácností. Zbylou většinu

pak doplňují lidé žijící sami, rodiče s dětmi bez partnera, nebo příslušníci tří a více generací v různém seskupení.

Kutarňa (HARDY, MÜHLPACHR, DUDÁŠOVÁ 2011: 18) považuje rodinu za „základní vztahovou strukturu, která eliminuje samotu jedince a vytváří podmínky pro společné dílo manželské dvojice“.

Pokud budeme hovořit o nukleární rodině, je vztah rodič – dítě nezbytný. Neboť je to právě dítě, které z pouhé pozice manželů dělá navíc pozice rodičů a odlišuje manželství od rodiny. V tomto případě hovoříme o dětech jako o rodinotvorném faktoru nukleární rodiny. (Gál, Alan in MIŠÍKOVÁ 2003: 25)

Primárně tedy můžeme chápat rodinu jako malou uzavřenou společnost, jejíž jádro tvoří svazek muže a ženy, kteří jsou odpovědní za výchovu svých biologických či osvojených dětí, popřípadě s nimi žijí jejich rodiče, ale vzhledem ke kontextu doby je nutné nezapomínat na početné domácnosti, jejíž jádra nejsou založena na manželství dvou lidí nebo jsou, ale trvale žijí s větším množstvím rodinných příslušníků.

1.2. Funkce rodiny

Velké množství autorů dělí funkce rodiny na biologicko-reprodukční, socializační, ekonomickou a emocionální, někteří však funkce dále rozvádí. Například Tománek (2015: 19-20) uvádí tyto funkce:

Biologicko-reprodukční funkce – obnovení, rozmnožování společnosti a rození nových členů rodiny.

Ekonomická funkce – rodina představuje samostatně hospodařící domácnost.

Socializační funkce – jako socializační činitel působí rodina na všechny svoje členy. U nově narozených dětí je první institucí, kde dítě přebírá hodnoty a normy společnosti.

Emocionální funkce – poskytuje svým členům citovou oporu, bezpečí, podporu v nemoci nebo těžkých životních situacích.

Regulační funkce – každá společnost určuje svým členům hranice sexuálního chování a kdo s kým může vstoupit do sexuálního vztahu (tzv. incestní tabu).

Autoregulační funkce (PREVENDÁROVÁ 1998: 31) – v rodině si dítě vytváří svou vlastní identitu.

Axiologická funkce – každá rodina má nastavené své hodnoty, podle kterých žije.

Religiózní funkce – prostřednictvím náboženství rodiče aktivně působí na dítě.

Výchovná funkce – tato funkce by měla být základem každé rodiny, jelikož díky ní její členové silně působí na dítě a vytvářejí jeho osobnost.

Vzdělávací funkce – rodina je pro dítě první školou života.

Poradenská funkce (Tamtéž: 31) – jedná se o rady, pro které si chodí děti k starším členům rodiny. Zde ovšem musí být dodržována pravidla etiky, slušnosti a pravdy.

Profesní funkce – rodiče pomáhají vybrat svému dítěti povolání, které spadá do rámce jeho možností.

Regenerační a odpočinková funkce (Tamtéž: 30) – jde o správné využití volného času dětí a rodičů.

Tato podkapitola o funkcích rodiny nám ukazuje, že rodina má více funkcí než jen biologicko-reprodukční, zabezpečovací, socializační a emocionální, ale také například funkci autoregulační a axiologickou, které mohou být použity k zvnitřnění morálně špatných hodnot. Porucha emocionální a zabezpečovací funkce může představovat základ pro sociálně patologické jevy v rodině. Obecně můžeme říci, že je nutné, aby rodina plnila všechny své funkce v dostatečné míře a nezneužívala je.

1.3. Rodičovství

Úloha rodičovství bývá zpravidla snazší pro ženy, jelikož se svým dítětem žijí již v prenatálním vývoji. Společnost od nich má ovšem také více očekávání v podobě změny životního stylu, přizpůsobení denního harmonogramu potřebám dítěte a dovedností jako uspat a utěšit dítě. I když je role matky nezastupitelná, dnešní společnost směřuje k tomu, že se úlohy rodičů vyrovnávají. (TOMÁNEK 2015: 76-77)

„Utváření rodičovských postojů je podmíněno kulturně, třídně, ideologicky i osobností obou rodičů, jejich zkušeností z vlastních rodin i historií jejich vztahů a životní dráhy. [...] Do rodičovských postojů lze zahrnout nejen ‚výchovnou ideologii‘ – jak je třeba vychovávat dítě (resp. určité dítě), pro jaké chování a jak je odměňovat a trestat, jaké mají být jeho závazky, povinnosti a vztahy v rodině apod., ale i postoje rodičů k druhým lidem a společnosti vůbec, jejich životní a světový názor.“ (KOTÁSKOVÁ 1987: 27-28)

Rossiová (1980: 26-39) poukazuje na čtyři vlastnosti přechodu k rodičovství:

1. *Přechod, který se odehrává pod kulturním tlakem*, který působí především na ženu. Žena a mateřství tvoří historicky silně svázaný status. I poté, co naše společnost legalizovala umělé přerušování těhotenství, těhotná žena může být vystavena stresu

a odmítání jejího rozhodnutí, pokud zvažuje umělé přerušování těhotenství. S nástupem nového tisíciletí došlo k výrazné liberalizaci v pohledu na umělé přerušování těhotenství, ale neustále je tendence stigmatizovat ženy, které se rozhodly pro přerušování těhotenství.

2. *Přechod, ke kterému dochází i mimovolně.* Dítě může být počato neplánovaně, což se často stává u prvorozených dětí. Když se podíváme na druhou polovinu dvacátého století v českých zemích, byla více než každá druhá nevěsta těhotná. V současnosti jsou méně patrné tendence vstupovat do manželství, pokud je žena těhotná. Podle Českého statistického úřadu se od 90. let minulého století počet dětí narozených mimo manželství zčtyřnásobil.

3. *Přechod k mateřství je přechod nerevokovatelný.* V důsledku dramatického tempa sociálních změn naší civilizace přišel dnešní člověk o oporu tradic a musí se rozhodovat sám i v situacích, kdy nemá dost informací na to, aby včas odhalil důsledky svého rozhodnutí, které ho často nutí k užití metody pokus a omyl, která mu přináší druhý pokus. I když dnes máme možnosti antikoncepce a legálního přerušování těhotenství, u narozeného dítěte toto neplatí. V okamžiku narození dítěte se člověk stává nezvratně rodičem a to i muž, který odmítá plnit úlohu otcovství.

4. *Přechod zlomový.* Na rozdíl od ostatních životních přechodů, narození dítěte žádný přirozený přechod nemá – dítě, které tu nikdy předtím nebylo, tu najednou je. Ženy v těhotenství mívají časté představy a iluze o svém dítěti, často ovšem matky (zejména prvorodičky) zažívají šok po narození svého dítěte, který může mít v těžkém případě i formu laktační psychózy. Dříve ženu na mateřství připravovalo její početné sourozenství, ovšem dnes v generaci plně jedináček nemá mladá žena možnost se dostatečně sociálně připravit na své první dítě.

Z výše uvedeného vyplývá, že okolnosti vzniku rodičovství jsou velmi podstatné pro narození dítěte do rodiny. Je parný přetrvávající kulturní tlak na ženu coby matku. Pokud žena otěhotní neplánovaně a tlak okolí jí zabrání jít na potrat, může se stát, že se plně neztotožní s rolí matky, což může představovat nepřijetí dítěte a základ pro psychickou deprivaci dítěte nebo jinou sociální patologii. To platí i v případě otce, jestliže dítě nepřijímá, ačkoli setrvává ve své referenční rodině. Jak pro ženu, tak pro muže je přechod do rodičovství neznámý, nový a nezrušitelný. Jelikož v dnešní době se vytrácí opora tradic, výchovy mladších sourozenců staršími, podpora a zkušenosti prarodičů, je mimořádně důležité, aby rodiče byli dostatečně vnímaví pro potřeby nového dítěte a uvědomovali si nově nabytou trvalou odpovědnost. Pokud se tak nestane, může to znamenat podklad pro výskyt morálního zla v rodině.

1.4. Socializace dítěte

Socializace je dlouhodobý proces začínající v novorozeneckém období v rodině, pokračující v MŠ, škole a zaměstnání, který ovlivňují zároveň masmédiá a různé individuální zájmy (NAKONEČNÝ 2009: 102). Podle Schaffera (in HEWSTONE, STROEBE 2006: 79-80) můžeme chápat socializaci jako jednosměrný proces, jak je tomu u tradičních přístupů, nebo jako model vzájemného ovlivňování. Záměrem jednosměrného procesu je přitom ovlivnění jedince společností, prostřednictvím pravidel, která si jedinec osvojí a řídí se jimi. Model vzájemného ovlivňování naopak předpokládá, že dítě a pečující osoba působí jeden na druhého a ovlivňují tak své chování vzájemně.

Studium socializace dítěte se tradičně opírá o tři základní přístupy. Jedná se o psychosexuální stádia Sigmunda Freuda, kognitivní stádia Jeana Piageta, a sociální stádia George Herberta Meada. Pro sociologii je nejprůnosnější dílo G. H. Meada a jeho rozdělení osobnosti na *me* a *self*, které je celé produktem socializace, kterou rozděluje na dvě fáze. První vývojová fáze se odehrává, když je dítě schopno „hrát si na“ (play) a druhá vyšší fáze nastane, když se tato schopnost rozvine na schopnost zapojení se do hry (game). Ve stádium „play“ si dítě hraje na to, že je někdo jiný a hru postupně rozvíjí o schopnost střídání přejaté role. Při stádium „game“ dítě již chápe pravidla her. (MOŽNÝ 2006: 163-164)

Dle Langmaiera a Krejčířové (2006: 93) má socializační proces tři vývojové aspekty: 1. *Vývoj sociální reaktivity*, tj. bohatě rozvinuté emoční vztahy k blízkým lidem i vzdálenějšímu společenskému okolí. 2. *Vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací*, kdy se u jedince vyvíjejí normy prostřednictvím příkazů a zákazů udělovanými nadřazenými dospělými, které pak jedinec přijímá za své. 3. *Osvojení sociálních rolí, tedy určitých vzorců chování a postojů*, které jsou od jedince očekávány zbytkem společnosti v závislosti na jeho věku, pohlaví a postavení.

Podle stylu výchovy si dítě utváří také vztah ke společnosti. První typ vztahu znamená vnímání společnosti jako priority, kdy člověk sám sebe pokládá za součást společnosti, aktivně do ní vstupuje a podílí se na společenském dění. Druhý typ představuje jakýsi opak. Společnost je cosi nadřazeného a nedůvěryhodného, něco co nás svazuje a nedovoluje nám být sami sebou. Třetí typ vidí společnost jako proměnlivou a neovlivnitelnou příčiněm jednotlivce. Když funguje, užijme si toho a doufejme, že to bude trvat co nejdéle. (ŘEZÁČ 1998: 46)

Pro téma této práce je z výše uvedeného důležité, s jakou hodnotovou orientací, emočními vztahy a osvojenými normami člověk vstupuje do společnosti. Během socializace dítěte je důležité, aby rodiče dítěti vštěpovali normy společnosti, ale také, aby dítě nebralo společnost jako něco nedůvěryhodného nebo svazujícího. Mohlo by se pak stát, že jedinec nebude mít rozvinuté pozitivní emoční vztahy k širšímu okolí, které představuje důležitou roli v životě člověka. Pokud člověk svou roli ve společnosti nepřijímá, nebo dokonce proti této roli bojuje, může to vyústit v různé sociální problémy, jak na poli rodinném, tak společenském.

1.5. Předávání hodnot a morální výchova

Rodina je prvním a základním prostředím, kde se vytváří hodnoty a buduje se hodnotový systém: Kvalita fungování rodiny, životní styl, mezilidské vztahy, řešení nejrůznějších životních situací, respektování přírody. Z toho všeho dítě čerpá pro svou hodnotovou orientaci. Citové vztahy jsou pak nejdůležitějším činitelem v utváření hodnot. Emocionální vřelost v rodině dává jedinci pocit jistoty a bezpečí. Nejlépe se hodnotová orientace zjistí tím, když se podíváme, jak konkrétní rodina tráví čas. Rodič nejenže vkládá do výchovy své momentální postoje k sobě i celé společnosti, ale také vybírá a předává zkušenosti, které byly významné pro různé období jeho života. (KOTÁSKOVÁ 1987: 12-13)

Podle Frankla (2015: 61) můžeme rozlišovat tři různé kategorie hodnot. Zaprvé to jsou hodnoty „tvůrčí“, které jsou uskutečňovány tvůrčí činností. Poté to jsou „zážitkové hodnoty“, jež jsou realizovány prostřednictvím našeho vnímání světa, přírody a umění. V poslední třetí kategorii nacházíme hodnoty „postojové“, jelikož život je smysluplný, i když postrádá tvůrčí činnost a bohatost zážitků. Realizace těchto hodnot totiž „spočívá právě v tom, jak se člověk staví k omezením svého života“ (Tamtéž 2015: 62).

„Funkční podstatu hodnoty lze zestručnit vymezením: Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí.“ (CAKIRPALONGU 2009: 322)

K zvnitřnění hodnot a mravní výchovy u dítěte mohou rodiče použít různé metody. Pasternáková a Krásna (2015:13-14) uvádějí tyto: 1. *Metody působící na intelekt* – vysvětlení a přesvědčení. Rodič, nebo kdokoliv kdo pracuje s dítětem, se zaměřuje na obsah a význam mravních hodnot a předpokládá uvědomělé přijetí. 2. *Metody působící*

na city – metody mravného hodnocení. Zde jsou zahrnuty metody povzbuzování, které jsou založeny na pozitivní motivaci, a metody trestání, založené na negativní motivaci.

3. *Metody působící na vůli* – metody cvičení a zvykání. Mají za cíl formovat pozitivní návyky, zvyky a mravní jednání, jejichž podstatou je opakování činností. Dále lze metody rozdělit podle toho, čím na dítě rodič působí: a) *metody převážně slovní*, b) *metody převážně názorné*, c) *metody převážně činnostně-praktické*. Přičemž je obecně známo, že děti přejímají spíše to, co vidí, než to, co slyší.

Dostáváme se k samotné funkci hodnot, která je individuální a společenská. Mezi individuální řadíme funkci adaptace člověka na fyzické a sociální podmínky. Zde nalzáme hodnoty, které člověk přijímá v průběhu socializace, a které objevil vlastní zkušeností. Zároveň mu pomáhají rozhodovat se v nových situacích. Druhá individuální funkce je překonávání vlastní existence. Tato funkce v sobě zahrnuje ty individuální funkce hodnoty, které mají cíle a stavy s nejvyšším stupněm žádoucnosti, jedná se o zaměření k ideálním stavům existence. V psychologii podobné hodnotové působení analyzují Jung (tendence k individualizaci), Adler (působení kreativního Já), Horneyová (tendence k individuálnímu růstu), Erikson (tvoření Ego identity), Goldstein a Maslow (procesy sebeaktualizace), Frankl (odhalení vlastního smyslu a naplnění sebetranscendence). (McGuire in CAKIRPALONGU 2009: 320)

Mezi společenské funkce hodnot považujeme funkci sociální integrace, která pomáhá udržet hodnoty v oblasti společenského života a skupin tvořící společnost. Mluvíme například o sociální kontrole. Druhou část představuje funkce sociální racionalizace, důležitá pro dynamiku společnosti. V tomto případě je hodnota důležitá k obhájení zájmu společnosti. (CAKIRPALONGU 2009: 321)

S morální výchovou a předáváním hodnot významně souvisí problematika prosociálního chování, což je „takové chování, které přináší užitek jiným“ (Reichelová, Banarová in VACEK 2000: 44). Za vyšší formu tohoto jednání se pak považuje altruismus jako tendence k jednání, které má za cíl zvýšit pohodu jiné osoby, aniž by z toho měl její aktér jakýkoliv prospěch, naopak často přináší oběti (Tamtéž: 44). Hoffman (in VACEK 2000: 44) hledal souvislost mezi altruistickým chováním a vztahem rodič – dítě. Ukázalo se, že „altruistické děti“ mají minimálně jednoho z rodičů (zpravidla stejného pohlaví), který se projevuje výrazně altruisticky a slouží v tomto smyslu jako vzor. Toto tvrzení potvrzuje i Hass (1999: 23), který píše, že „psychologové vesměs zdůrazňují, že zásadní předpoklad toho, aby z dítěte vyrostla

citlivá bytost, je dlouhodobý vztah k dospělému, který mu poskytuje pocit bezpečí a vede ho“.

Tato podkapitola nám ukazuje, jakým způsobem mohou být předávány hodnoty. Vše záleží na tom, jaký má rodina vybudovaný hodnotový systém. Hodnoty velmi úzce souvisí s výskytem morálního zla v rodině. Jedním z příkladů může být, když se rodina zřekne jakékoliv mravní výchovy dítěte a nechá být dítě lhostejné ve vztahu k širšímu okolí, přírodě, dopadu svého jednání. Druhým příkladem může být, pokud rodina nebo její člen využije mravní výchovy k zvnitřnění špatných hodnot, jak u dítěte, tak u ostatních členů rodiny. To může představovat například vykořisťování chudých, moc nad ostatními, manipulace, různé politické ideologie působící zlo v minulosti či přítomnosti, rasismus, xenofobie atd. V případě předávání hodnot je velmi významný transgenerační přenos, což nám výše ukazuje zjištění Hoffmana v případě prosociálního jednání.

1.6. Sociálně patologické jevy v rodině – jako pole pro výskyt zla

Rodina jako instituce je mimo jiné spojena se sociální patologií. Působení negativních vlivů na jedince v prostředí rodiny bývá velmi časté a zásadní. V některých případech se může stát rodina sama o sobě zátěží. Může se tak stát i zdrojem vzniku a rozvoje různých psychických problémů a následně sociálně patologických jevů.

Jsou rozlišovány čtyři základní typy rodin: funkční rodina, problémová rodina, dysfunkční rodina a afunkční rodina, kdy jsou problémy tak velkého rázu, že může být ohrožena samotná existence dítěte (Dunovský in HARDY, MÜHLPACHR, DUDÁŠOVÁ 2011: 274). Dle Šauerové (in Tamtéž: 275-276) mezi základní rodinné dysfunkce patří:

Nezralá rodina – Nízký věk rodičů, kteří mají nedostatečné zkušenosti, chybí citová a hodnotová zralost. Rodina postrádá klidnou atmosféru a často je dítě neplánované. Jsou přítomny ekonomické a sociální problémy.

Přetížená rodina – Vlivem neustálých konfliktů, narozením nového dítěte, starostmi a citového strádání se stává rodina přetíženou.

Ambiciózní rodina – Rodiče jsou pohlceni touhami po vzestupu, moci, seberealizaci a jejich dítě strádá v potřebách citových.

Perfekcionistická rodina – Je přítomen neustálý nátlak na dítě podávat vysoké výkony bez ohledu na schopnosti a možnosti dítěte. Soustavné přetěžování dítěte vede k úzkosti, vyčerpání a depresi.

Autoritářská rodina – Rodiče vyžadují bezpodmínečnou poslušnost dětí. Bývají přítomné fyzické i psychické tresty. V rodině panuje atmosféra strachu a násilí.

Protekcionistická rodina – Rozmazlující výchova s cílem vyhovět dítěti za každou cenu. V nejtěžším případě se z dítěte stává diktátor.

Rodina liberální a improvizující – Rodiče dávají dětem volnost bez výchovných cílů, ty ji neumí využít a zneužívají ji – asociální chování, lenost, egocentrismus.

Odkládací rodina – Dítě je často „odkládáno“ k tetám, prarodičům, přátelům a těžko si utváří vztah k domovu.

Disociovaná rodina – Jsou zde narušeny vnější (izolovanost, nedůvěra, konfliktnost k vnějšímu okolí) i vnitřní vztahy rodiny (konflikty uvnitř rodiny – napětí, hádky, manipulace, alkoholismus, neurotičtí členové rodiny, atd.)

Jedním z problémů, který může vyústit v sociální patologii, je porucha rodičovské role, která může mít různé podoby a obecně ji lze charakterizovat jako neschopnost vykonávat to, co je nezbytné a potřebné pro zdravý vývoj dítěte (Dunovský in FISCHER, ŠKODA 2014: 157). Jedním z důvodů je, že se rodiče o své dítě nemohou starat z důvodů nepříznivých přírodních podmínek (živelné katastrofy), narušení rodinného systému (nemoc, úmrtí, invalidita) nebo kvůli poruchám fungování celé společnosti (válka, bída, chudoba). Pokud se rodiče o své dítě starat neumí či nedovedou, může to být důsledek narození handicapovaného dítěte, mimomanželského dítěte nebo situace, kdy jsou rodiče příliš mladí (děti dětí). Mohli bychom sem zařadit i situaci, kdy se rodiče dítěte rozvádějí a nevědí, jak se starat o dítě v konfliktních podmínkách, kdy dítě používají jako nástroj pro vzájemné ubližování a poškozování. Další z poruch rodičovské role představují rodiče, kteří se o své dítě starat nechtějí. V tomto případě je péče nedostatečná, žádná, nebo škodlivá a můžeme ji označit za zanedbání dítěte jako v oblasti somatické, tak psychické. Trochu stranou pak stojí rodiče s nadměrnou péčí o dítě, kterému se dostává přehnané pozornosti vedoucí k rozmazlování. Důsledkem je nepřipravenost na samostatný život a nerespektování potřeb druhých. (FISHER, ŠKODA 2014: 157)

Psychická deprivace dětí v rodině patří mezi další sociálně patologické jevy. Ústavní výchova se stala modelem deprivace situace, zatímco se rodinná výchova stala štítem proti této deprivaci. Zachování rodiny za každou cenu a ponechání dítěte

v neuspokojivém prostředí může mít velmi negativní dopad na jeho vývoj. Je nemálo případů, kdy se duševně i tělesně opožděné dítě z takového prostředí začne nápadně dobře rozvíjet právě po přemístění do ústavu. (LANGMEIER, MATĚJČEK 2011: 137)

Deprivace v rodině z vnějších příčin se týká nedostatku sociálně emočních podnětů, nutných pro zdravý vývoj dítěte. Stává se tak, když je rodina neúplná, jsou-li rodiče převážně mimo domov, nebo pokud je hospodářský a kulturní stav rodiny tak špatný, že se dítěti nedostává dostatečné vývojové stimulace. Gregory (1958: 139-140) došel k závěru, že osoby s delikventním, antisociálním a psychopatickým chováním mají vysoký výskyt úmrtí rodičů nebo brzké separace od rodičů, z různých příčin. Deprivace v rodině z psychologických příčin, tedy neschopnost sdílet s dítětem citový vztah, má často příčinu v emoční a charakterové nezralosti a nevyrovnanosti matky nebo osoby na jejím místě. Tak se to ukazuje např. u rodičů, kteří byli sami deprivováni nebo nevyřešili konflikty v dětství a v pubertě. Jinou kategorií v nesdílení citového vztahu s dítětem jsou duševní poruchy neurotického nebo psychotického rázu. Velmi závažné a nebezpečné jsou pasivní stavy matek, při nichž se odvracejí od svého dítěte nebo nereagují na jeho potřeby. Těžkou deprivací jsou ohrožené také děti nevyrovnaných rodičů, kteří se houpou mezi lhostejností a odmítáním dítěte, které může vést až k nepřátelství a krutosti. (Tamtéž: 157-159)

Dle Fischera a Škody (2014: 165) má deprivace za následky problémy v oblasti kognitivních procesů, seberealizace, zvládnání rodičovské role, nezaměstnanosti a v neposlední řadě často tyto děti přebírají neschopnost uspokojovat psychické potřeby u svých dětí.

Syndrom CAN a syndrom EAN představují zvlášť závažná témata sociální patologie. Jsou neodmyslitelně spojena s prostředím rodiny a lze je označit jako společensky nepřijatelná. Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN, Child Abuse and Neglect) je definován jako „poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoliv nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby.“ (Vágnerová in FISHER, ŠKODA 2014: 160).

Příčinnou vzniku CAN je na jedné straně akce – útok, násilí, v různých formách, manipulace s dítětem a na druhé straně pak stojí ne-akce – zanedbávání, izolace, nedostatek výživy, lékařské a výchovné péče (DUNOVSKÝ 1995: 23-24).

Diagnóza syndromu CAN bývá celkem snadná, pokud jsou patrné známky násilí na dítěti či zanedbanosti a podvýživy. Daleko obtížnější je diagnostikovat psychicky týrané

nebo zanedbávané dítě. K tomu je zapotřebí účast odborníků jako dětského psychologa, neurologa, psychiatra. Nejobtížněji se diagnostikuje sexuální zneužívání dětí, pokud se nejedná o znásilnění se zjevnými stopami na těle i duši. (DUNOVSKÝ 1999: 238)

Mimo psychickou deprivaci, traumatizaci a posttraumatickou stresovou poruchu představuje velmi vážný následek syndromu CAN transgenerační přenos. Obecně se transgenerační přenos definuje jako „proces, následkem kterého se vědomě nebo neúmyslně přenášejí vzorce chování do další generace“ (Ijzendoorn in BECHYŇOVÁ 2007: 119).

Jde o to, že dítě přebírá v rodině pozitivní i negativní vzorce chování, které později uplatňuje ve své referenční rodině. Děti, které jsou týrané, zneužívané a zanedbávané, představují zvýšené riziko přenosu nevhodného chování v dospělosti na své potomky. Koukolík (1996: 206) tuto formu následků potvrzuje díky rozboru šedesáti vědeckých prací z let 1877-1993, které zkoumaly transgenerační přenos zneužívaných dětí. Z rozboru vyplynulo, že třetina dětí naprosto selže ve své pozdější rodičovské roli. Druhá třetina se ke svým dětem chová běžným přijatelným způsobem do té doby, než se dostane do stresu. V tom okamžiku se začíná chovat jako první třetina. Z poslední třetiny dětí vyrostli normální, funkční rodiče. Koukolík dále popisuje možnosti projevení transgeneračního syndromu až například ve třetí generaci.

Syndrom EAN (Elder Abuse and Neglect) znamená syndrom zneužívaného a zanedbávaného starého člověka. Jako jedna z forem domácího násilí představuje závažné téma, kterému ovšem není věnována taková pozornost, jako výše zmíněnému syndromu CAN.

Formy jsou velmi podobné jako u syndromu CAN. Jedná se o fyzické ubližování (bití, škrcení, opaření, popálení, topení, omezování v pohybu, atd.), psychologické ubližování (ponižování, slovní výpady a agrese, ignorování, lhaní, atd.), ekonomické zneužívání (nejrůznější formy okrádání o peníze a majetek), sexuální zneužívání (dotykové i bezdotykové formy) a v neposlední řadě zanedbávání, které se zdá být nejbanálnější, ale nejrozšířenější a nejvíce opomíjenou formou. U seniorů je významným faktorem fyzického ubližování záměrné nepodávání léků. Mluví se také o sociálním ubližování, kdy rodina nedovoluje starému člověku jakýkoliv sociální kontakt. (SÝKOROVÁ, ŠIMEK, DVOŘÁKOVÁ 2005: 91-92)

Všechny formy ubližování představují zejména obrovské psychické vypětí, vlivem neposkytnuté péče se může starému nemocnému člověku rapidně zhoršit zdravotní stav končící smrtí. Ševčík doplňuje, že narušení pocitu bezpečí může vést k velmi vážným

psychickým poruchám a v některých případech až k neurotickým a psychosomatickým poruchám, nezávisle na fyzické újmě. (VYKOPALOVÁ 2002: 15)

Alkohol a závislosti v rodině jsou další ze sociálně patologických jevů, které postihují nejvíce rodinu a ohrožují její funkce.

Syndrom závislosti můžeme definovat jako „soubor psychických (kognitivních, emočních, behaviorálních) a somatických změn, které se rozvinuly v důsledku opakovaného užívání určité psychoaktivní látky. [...] Sociální důsledky závislosti na psychoaktivních látkách jsou negativní pro jedince i jeho okolí, pro celou společnost. Zásadní dopady má na oblast rodiny, zaměstnání a na sociální vztahy a interakci s okolím.“ (FISHER, ŠKODA 2014: 112).

Abnormalita vztahů, vytváření různých obranných mechanismů přispívá k celkové deprivaci a devastaci vzájemných vztahů a vazeb (Tamtéž 2014: 108).

Rodina se závislým členem nepochybně trpí, naproti tomu může mít závislost pro rodinu určitý pozitivní význam – například oddaluje separaci potomka od rodin, chrání před zabýváním se jinými těžkými problémy (např. upadající kariérou), nebo vyhovuje potřebám ochrany, sebeobětování a moci někoho z členů rodiny. Velmi úzce s tímto souvisí reakce partnerů závislých, kteří se mohou stát tzv. spoluzávislými a tím limitovat schopnost řešit vzniklou náročnou situaci. (HARDY, MÜHLPACHR, DUDÁŠOVÁ 2011: 294)

Manželský konflikt je podle více než třetiny léčících se alkoholiků hlavní problém způsobený pitím (CSÉMY, SOVINOVÁ, NEŠPOR 2001: 20).

Pod vlivem závislosti některého z členů rodiny se společný domov naplňuje nepříjemnou atmosférou, konflikty a zbytku rodiny ubývá na síle. Alkoholové prostředí v rodině rovněž velmi vážně poškozuje duševní a fyzické zdraví dítěte. Existují jurisdikce, ve kterých je na spojitost mezi závažným pitím alkoholu a špatným rodičovstvím velmi závažně pohlíženo a problém alkoholismu u rodiče může znamenat doklad o zanedbávání dítěte. Tak je tomu například ve státě New York, kde je ovšem v zákoně výjimka, pokud se rodič dobrovolně a pravidelně léčí uznávaným rehabilitačním programem. (Tamtéž: 23)

Je ovšem důležité zdůraznit, že ne všechny děti se závislým rodičem mají psychické problémy. Jsou tady určité faktory, které ochraňují psychiku dítěte a jeho vývoj. Mezi tyto faktory můžeme zařadit soudržnost rodiny, dodržování rodinných rituálů, zvyků a v neposlední řadě schopnost zdravého člena rodiny a dětí pochopit

problém alkoholu v rodině a společně s odborníky nalézt možnosti, jak tuto situaci řešit. (HARDY, MÜHLPACHR, DUDÁŠOVÁ 2011: 302)

Výzkumy v této problematice ukazují, že i u dítěte alkoholika můžeme zaznamenat transgenerační přenos. Šavrnochová (in Tamtéž: 301) uvádí, že děti alkoholiků se stanou 4x častěji samy závislé na alkoholu než děti z rodin bez závislosti. Dále píše, že 50 % dětí alkoholiků si vezme budoucího alkoholika a 70 % má nutkavou potřebu pít alkohol v dospělosti.

Tato podkapitola ukazuje možné konkrétní případy výskytu morálního zla v rodině, které jsou nejčastější a nejvíce popsány v odborné literatuře. Převážně se týkají vztahu rodič – dítě, ale to neznamená, že patologickým jevem je zasažené pouze dítě. Naopak, problémová situace se týká a ovlivňuje všechny členy, kteří tvoří domácnost a tento negativní vliv může sahat až za toto společenství jednoho bytu či domu. Velmi důležitým faktorem, zmíněným na začátku podkapitoly, je porucha rodičovské role, kde můžeme nalézt pramen výskytu morálního zla. Tak je tomu u případu rodičů, kteří se o své dítě starat neumějí a rodičů, kteří se o své dítě starat nechtějí. I když rodiče, kteří se starat neumějí, nepředstavují jednoznačně pramen morálního zla, protože se nemusí jednat o vědomé ubližování dítěti.

Zde veliký problém pro šíření morálního zla představuje transgenerační přenos, jenž může představovat neúspěšnou a nevhodnou formu vyrovnání se se zlem, pokud se dítě setkalo s psychickou deprivací, syndromem CAN, nebo například alkoholovou závislostí rodičů. Přenos špatných vzorců chování je velice vážný, protože znemožňuje normální život dítěte v dospělosti a jeho dětem. Vytváří tak uzavřený kruh, který je těžko ovlivnitelný zvenčí. Koukolíkův výzkum transgeneračního přenosu zneužívaných dětí je v tomto směru značně alarmující.

2. Pohled morální filozofie na problém dobra a zla

Abychom mohli mluvit o morálním zlu v rodině, je nezbytná kapitola objasňující základní pojmy jako je morálka, dobro, zlo a otázka, jak tématu přispívá morální filozofie, konkrétně Aristoteles, Tomáš Akvinský a Immanuel Kant. Zejména morálka představuje nesjednocený pojem u řady filozofů. Uvádím příklady typů morálky u Anthonyho Ashleyho Coopera, Friedricha Nietzscheho, Henriho Bergsona a obecné funkcionalistické a strukturalistické (univerzalistické) pojetí morálky jak ji vysvětluje Tyrlík. Krátce zmiňuji upevnění morálky také v psychologii.

Na problém dobra a zla nahlížím z obecného hlediska, které představuje teoretický podklad pro další podkapitolu, kde se dobré a zlé skutky dotýkají prostředí rodiny a je zde s nimi pracováno. Jako konkrétní příklady zla, které nebyly rozebrány v podkapitole Sociálně patologické jevy v rodině – jako pole pro výskyt zla, uvádím interrupci a nevěru jakožto jevy, které nespádají do sociální patologie, ale z hlediska morálky je můžeme označit za jevy morálně špatné, tedy představující morální zlo. Dále je to otázka lásky, která představuje-li dobro, tak její opak zlo, představuje absenci lásky (ROTTER 1997: 85), a tedy hraje důležitou roli ve formování osobnosti v prostředí rodiny.

2.1. Morální filozofie

Za zakladatele etiky bývá považován starořecký aténský filozof Sokrates, jenž postavil do středu svého zájmu člověka, mravní otázky a rozpoznávání dobra a zla. Pro něj nikdo není zlý z vlastní vůle a ten, kdo poznal dobro, nemůže jednat v rozporu se spravedlností a jednat nečestně. Zakladatelem etiky jako vědy je ovšem Aristoteles, filozof, jenž se pohyboval mezi materialismem a idealismem a pokládal etiku za vědu pragmatickou, jejíž úkolem je hledat dobro a spravedlnost. (HRZAL 1986: 10-11)

Pro Aristotela a jeho pojetí morální filozofie je určující výrok: „Každé jednání a každá věda, podobně i praktické jednání a záměr směřuje, jak se zdá, k nějakému dobru; proto bylo správně vyjádřeno, že dobro jest to, k čemu všechno směřuje.“ (ARISTOTELÉS 2009: 23). Aristoteles nejvyšší dobro eudaimonia (štěstí, blaženost) vnímá jako hlavní cíl života, neboť neusilujeme o blaženost, abychom něčeho dosáhli, nýbrž usilujeme o to, abychom dosáhli blaženosti (THOMPSON 2004: 65-66).

Tomáš Akvinský operuje s nálezem, že člověka se svou svobodnou vůlí vede rozum k pravdě a vůle ho navádí k dobru, přičemž ho rozděluje do tří kategorií na dobro vznešené (náleží jen člověku), užité (týká se též zvířete) a potěšující (objevuje se i u rostlin). Dobro vznešení pohání lidská rozumovost a jeho projevem je usilování o spásu a schopnosti. Dobro užité se týká materiálních statků a projevuje se vnímavostí. Třetí dobro, dobro potěšující představuje například obživa a jeho projevem je růst. Akvinský operuje se stejnými ctnostmi: rozumnost, spravedlnost, statečnost a umírněnost, mimo ně ovšem přidává křesťanské teologické ctnosti: láska, víra a naděje. (HLAVINKA 2013: 46-47)

Kant má bezesporu obrovský význam v dějinách etiky a morální filozofie. Považuje člověka za svobodnou bytost, schopnost stanovit si pravidla a vybrat si mezi dobrem a zlem, nikoliv z vnějších příčin, ale jediné dle vnitřního soudu vědomí svobody. Podle Kanta nejednáme dobře z vidiny konkrétního cíle, ale z čisté povinnosti. Povinnost je nepodmíněná, tedy smyslem naší svobody. Vnější normy mohou představovat principy dobra či lidské přirozenosti, které ovšem neberou ohled na naši svobodu. Mravní čin nemůže vzniknout z vidiny užítku, ale pouze z povinnosti. Podle Kanta může být naše jednání, které je motivováno prospěchem či osobním zájmem, v podstatě dobré, ale nikoliv morální, pokud není vykonané z povinnosti. (ŠVEC 2006: 63)

V této souvislosti Kant zavedl dva pojmy, imperativ hypotetický a imperativ kategorický. Zatímco imperativ hypotetický přikazuje dobré jednání pouze jako prostředek k něčemu, imperativ kategorický nařizuje jednání, které je dobré samo o sobě, bez vztahu k jinému účelu. (Tamtéž: 65)

Naproti tomu Hegel namítá, „že člověk má právo činit své potřeby svými cíli a využívat i svých nákloností, vášní atd. k dobrým skutkům, přitom však naopak žádný dobrý úmysl nemůže sloužit k ospravedlnění špatných skutků.“ (NETOPILÍK 1975: 109).

Cramer, jeden z předních kantovských badatelů, píše: „[...] že mravní filozofie může mít právě tak jako přírodní filozofie ‚empirickou část‘, která se pod názvem ‚praktická antropologie‘ liší od ‚racionální‘ části mravní filozofie, jež se nazývá ‚morálkou ve vlastním smyslu‘.“ (KUNEŠ 2017: 11-12).

2.2. Morálka

Muchová (2015: 24) uvádí, že „pojem morálka bývá označení pro lidské jednání určené kritérii správnosti či nesprávnosti, dobra či zla.“ Krámský (2015: 21) hledá tradiční pojetí morálky v historii, kde byla chápána jako povinnost plnit vůli Boha nebo panovníky a předpokládala dodržování dobových zvyků a tradic. V návaznosti na to uvádí, že „morálku lze pojímat jako takový způsob chování, jenž odpovídá obyčejům, zvykům a normám.“ Rusková (2009: 120) vysvětluje morálku jako „specifický způsob osvojování světa z hlediska vztahu ‚dobro – zlo‘ a jako takové plní ve společnosti funkci: regulativní, výchovnou, poznávací, hodnotící a imperativní, komunikativní a prognostickou.“

Morálka byla a bez pochyby je velkou doménou náboženství. Nicméně po Anglické revoluci teologové přišli o svůj vliv v Evropě vzdělanců, intelektuálů a filozofů, kteří chtěli morálku odůvodnit jako něco zcela přirozeného a praktického. Jedním z největších a nejvlivnějších bojovníků za morálku bez náboženství byl Anthony Ashley Cooper, 3. hrabě Shaftesbury, který zavrhoval teologický základ mravouky, a prosazoval etiku autonomní, neovlivněnou náboženstvím, jen čistou vírou v přirozené dobro člověka, na němž závisí mravní smysl. (RÁDL 1999: 157)

Nietzsche (2003: 157-159) píše, že se obměňují různé typy morálek na zemi, ale mají jisté společné rysy, které se opakují. Nietzsche z nich odkryl dva základní typy – morálku panskou a morálku otrockou. V prvním případě definují pojem „dobra“ vládnoucí, kteří považují nízký lid za prolhaný a ze svého bohatství dávají potřebným kvůli přetlaku svého majetku a moci, nikdy ze soucitu. V tomto pojetí morálky se protiklad „dobrý“ a „špatný“ zrcadlí v protikladu „vznešený“ a „opovržený“. Otrocká morálka „je morálkou užitečnosti.“ Pro otrockou morálku znamená „zlý“ ten, kdo vzbuzuje strach, zatímco v panské morálce si zakládá na buzení strachu ten, kdo je „dobrý“. Jelikož je pro otrockou morálku dobrý ten, kdo není nebezpečný, ale dobromyslný, snadno oklamatelný, je podstatným znakem této morálky, že sblížuje slova „dobrý“ s „hloupý“.

Bergson (2007: 44) také rozlišuje dvě morálky. První morálka se pokládá za nehybnou: „Pokud se změní, ihned zapomene, že se změnila, nebo změnu nepřiznává.“. Považuje se za definitivní v podobě, v jaké se právě nalézá. Druhá morálka se stává požadavkem pohybu: „je ve své podstatě hybná“.

Obecně lze rozlišit funkcionalistické a strukturalistické (univerzalistické) pojetí morálky. V prvním případě je dobro závislé na vymezení funkce, kterou mu dáme prostřednictvím popisu morálního jednání nebo jednání celkově v rámci ideologií a vědeckých teorií. Zde může morálka představovat vlastní zájem, který je uplatňován prostřednictvím skupiny (Alexander, 1987) a vzájemně socializačním tlakem skupiny (MacDonald, 1998). Druhé pojetí je spíše záležitostí vědy a filozofie. Spadá sem velmi vlivné Kantovo normativní pojetí, kde je nutně se oprostit od všeho osobního při řešení morálních otázek, aby člověk mohl porozumět morálním požadavkům situace. (TYRLÍK 2004: 7)

Teoretické upevnění morálky je možno nalézt v různých psychologických směrech. V psychoanalytickém pojetí S. Freuda je dimenze morálky (seperego) umístěná ve struktuře osobnosti. Pocit viny, zahanbení, hrdosti zde vykonávají funkci hnacího

pohonu morálního jednání. Kognitivně psychologické teorie J. Piageta a L. Kohlberga vysvětlují morální usuzování a rozhodování pomocí vývoje kognitivních struktur. A. Bandura s teorií sociálního učení přisuzuje řešení morálních situací především naučenému a situačně závislému chování. (Tamtéž: 8)

Velmi zajímavá je otázka po morálnějším pohlaví. Z testů, které v minulosti prováděl Lawrence Kohlberg, vyšlo najevo, že muži mívají rozvinutější schopnost spravedlivě posoudit morální dilemata oproti ženám. Carol Gilliganová na toto téma reaguje svou studií z roku 1977, která nabízí zjištění, že muži a ženy se při posuzování otázek morálky zaměřují na rozdílné věci. Carol Gilliganová je přesvědčená, že muži se při posuzování dilemat orientují spíše na právo a ženy upřednostňují starostlivou orientaci. Morálka založená na právu potřebuje objektivní pravidla k posouzení sporů, naproti tomu morálka vycházející ze starosti o druhé vnímá spojitost mezi štěstím druhých a svým, jsem tedy zodpovědný za štěstí druhých jako za své. Tato morálka v sobě zahrnuje povinnost brát ohled na city druhých. (HASS 1998: 79)

2.3. Obecný pohled na dobro a zlo

Pokud mluvíme o zlu, je dobré zdůraznit, že předmětem našeho zájmu je mravní rozměr zla. Tedy morální stránka zla jako takového, kterého se sami aktivně dopouštíme. (PAYNE 2005: 15) Zlo v široké podobě přírodních katastrof a chorob je ponecháno stranou. Morální zlo je podle Sokola (2014: 156) především lidské zlo, kterého se dopouští lidé, ať už v krvavé, násilné nebo chladné formě, přičemž jeho obětí se nestávají pouze lidé, ale také příroda, kulturní bohatství a celá společenství.

ANZENBACHER (2004: 68) definuje formálně dobro a zlo v návaznosti na Kanta. Podle něho je jednání mravně dobré, pokud je motivované výhradně mravním zákonem. Jednám určitým způsobem, protože jsem to ve smyslu kategorického imperativu uznal za svou povinnost. Jednání je morálně špatné, pokud důvod mého jednání spočívá v motivu náklonosti, který jde proti motivu povinnosti. Jednám tak jak chci (motiv náklonosti), místo toho, jak bych jednat měl (motiv povinnosti). Obsahově se dobrou a zlo určuje v praktickém rozumu, které se označuje jako svědomí. Můžeme tedy také říci, že co je dobré, je v souladu s naším svědomím, a co je zlé, je v rozporu s naším svědomím.

Pokud mluvíme o zlu, je dobré zmínit slovo hřích, které je oproti vině náboženským pojmem. To znamená, že hříchem se proviňujeme proti Bohu a svým

zlem odmítáme lásku vyjádřenou Bohem v Ježíši Kristu. Hříšník jde proti dobru své existence a svobodě volit dobro před zlem. Současně hříchem odpirá úctu a vděk, který dluží Bohu. Přitom toto odpirání nemusí být vědomé, ale je obsaženo ve vykonání zlého činu. (ROTTER 1997: 86)

Sokol (2014: 155) rozlišuje čtyři typy zla. První představuje přirozené zlo v podobě hladu, nemoci, bolesti, smrti. Nejedná se tedy o morální zlo, na rozdíl od zbylých třech typů. Druhý typ také zahrnuje smrt a bolest, ale smrt a bolest způsobenou cizím zaviněním. Patří sem vraždy, mučení, války. Toto zlo je neodmyslitelně spojeno s lidskou krutostí, pohrdáním a mohli bychom dokonce mluvit o cíleném, chtěném zlu. Třetí typ zla je významný svou chladností, nejedná se o cíleně mířené zlo. Patří sem například sobectví, bezohlednost, chamtivost, touha po zisku atd. Zde nefiguruje zloba jako taková, ale spíše neúcta a pohrdání druhým člověkem. Pachatel nemá nic proti konkrétní oběti, ta pro něj nemá cenu a slouží pouze jako prostředek k dosažení cílů. Měla pouze smůlu, že „byla ve špatný čas na špatném místě.“ Poslední důležitý druh zla není násilný, ale ubližuje konkrétním lidem. Může mít podobu nevěry, lži, zrady, porušení slibu. Tento typ výrazně poškozují lidské vztahy a důvěru. Postihuje jen ty, kdo se spolehli a věřili někomu nebo něčemu.

„Morální dobro je tedy nejenom předmět hodnocení etiky (deskriptivní etika), ale hledání morálního dobra a odpor vůči morálnímu zlu je pro člověka životní úkol (etika hodnot-axiologie).“ (PODZIMEK 2010: 16)

Termín dobro můžeme podle Podzimka (2010: 16) rozdělit na tři druhy. Je to užitečné dobro, těšící dobro a vznešené dobro. Užitečné dobro neboli utilitární dobro zahrnuje všechno to, co je nutné a potřebné pro lidský život a integritu člověka.

Pokud v dobru vidíme prostředek pro svůj rozvoj a naplnění s cílem nalézt štěstí, pak mluvíme o těšícím dobru neboli delectabilním dobru. Sem patří vše, co považujeme eventuálně za rozvíjející a příjemné (vzdělání, relaxace, přátelství, rodičovství atd.) Tato dvě dobra se mohou překrývat. Poslední vznešené dobro je chápáno jako dobro samo o sobě v projevech lásky, moudrosti, porozumění, spravedlnosti a čestnosti. Jedná se o nejvznešenější morální chápání dobra. Ve své podstatě je nezávislé na jednajícím subjektu a člověk se pro něj často vzdává těšícího dobra a někdy i užitečného dobra. (Tamtéž: 16-17)

Hass (1998: 47) se domnívá, že lidem, kteří páchají zlé skutky, možná schází empatie a soucit, ale hlavně jim chybí dovednost rozeznat, co je a co není morální. Poznává, že největší ideály spravedlnosti, obecného blaha, svobody, byly zneužity

k ospravedlnění páchaného zla. K tomuto svému názoru připojuje Pascalův výrok: „Zlo není nikdy pácháno tak promyšleně a dobře, jako je-li pácháno s čistým svědomím.“

Beneš (1994: 33-42) za zdroje dobra a zla považuje předmět, okolnosti a cíl. Morální předmět je zde chápán jako směr našeho přirozeného jednání, který bude považován za dobrý či zlý podle toho, jak vyhovuje morálním pravidlům. Okolnosti připomínají skutečnost, že naše činy se odehrávají za určitých podmínek, které mají vliv na to, zda budou činy morální. Poslední zdroj, cíl, je „předmětem úmyslu a touhy. Jeho mravní hodnota je podmíněna dobrotou či zlobou chtění.“

Podle Bezděka (2015: 120) je nutno hledat zdroj zla v nitru člověka, odkud v různých intenzitách a podobách vychází. Bezděk se přitom opírá o výrok Ježíše Krista: „Slyšte a rozumějte. Ne to, což vchází v ústa, poskvřňuje člověka, ale což z úst vychází, toť poskvřňuje člověka [...] Které věci z úst pocházejí, ze srdce jdou a ty poskvřňují člověka. Ze srdce zajisté vycházejí zlá myšlení, vraždy, cizoložství, smilstva, krádeže, křivá svědectví, rouhání.“

V této podkapitole jsme objasnili pojem morálního zla jakožto základu, ze kterého bakalářská práce vychází. Je velice důležité rozdělení typů zla podle Sokola, které nám ukazuje tři rozdílné podoby morálního zla, které v této práci není chápáno jen jako násilný čin, ale jakýkoliv vědomý zlý skutek spáchaný člověkem. Pokud budeme hledat protiklad k morálnímu zlu, nabízí se podle Podzimka vznešené dobro, které neslouží našemu užitku, ale představuje dobro samo o sobě.

2.4. Pohled na dobro a zlo v rodinných vztazích

V rodinném vztahu mezi manželi a jejich vztahu k dětem je zřejmé propojení mezi sociálně-etickým a individuálně-etickým hlediskem. Jde tedy o zachování osobní mravnosti, odpovědnosti a jednotné představy manželů o hodnotách, smyslu a dobrém životě. (ANZENBACHER 2015: 85) Pro zdařilý rodinný vztah je mimořádně důležitá ochota angažovat se a žít pro druhého a tím si zachovat sebe sama, svůj život, štěstí a spásu. Zároveň je důležitá obezřetnost a hranice ochoty, abychom si zachovali úctu k sobě a nebyli používáni „pouze jako prostředek“. (Kant in ANZENBACHER 2015: 85)

Podle Huberta (2016: 29-30) zakouší většina lidí zdařilý život v prostředí rodiny, kde v nich roste důvěra v to, že tento zdar je možno uskutečnit vždy. Zároveň však je rodina prvním místem, kde jedinec zakouší hněv, hádky, selhání a zklamání. Z toho

vyplývají dvě možnosti: „člověk se setkává buď se ztroskotáním vztahů, nebo s obnovující silou odpuštění.“ Jelikož jsme lidé chybující, „jsme na své cestě za štěstím závislí na odpuštění.“

Eugen Kadeřávek (1906: 231) píše: „První povinností rodičů k dětem jest upřímná blahovlnná láska, která nejen zakazuje dětem škodit, ale také přikazuje pečovat o zachování a vyvinutí života tělesného, o dostatečné a přiměřené vzdělání rozumu a o budoucnost, o náboženské a mravní vzdělání a o pevný charakter. Rodiče vzdělávají dítky slovem a životem příkladným užívajíce autority, tj. pravomoci sobě příslušné, od dítek a cizích uznávané a od Boha sobě udělené. [...] Pohanské právo tyranské nepřisluší podle zákona přirozeného rodičům ani dítkám.“

Rodiče vytváří pro své děti domov, mají za ně tedy odpovědnost za jejich výchovu obecně a pak mohou velmi silně působit na výchovu ke ctnostem. Pro svobodu dětí je nutné, aby je rodiče učili sebeovládání, zdravému úsudku a odříkání. Na rodičích ovšem leží i obrovská odpovědnost za to, aby na své děti působili jako vzor a dávali jim dobrý příklad. Pokud rodiče své chyby reflektují a přiznají je před svými dětmi, výchova jimi nemusí být poznamenána. (Katechismus katolické církve 2002, čl. 2223)

Schwanová (2004: 134) ve své knize Zamlčovaná vina píše o rozpolcenosti dětí poválečné generace. Děti si s přibývajícím věkem připadly ztraceny ve vnímání vlastních rodičů, jelikož na jedné straně byli ochraňující a milující matky a otcové, jejichž krev a geny v dětech kolovaly, a které milovaly, ale na druhé straně byli rodiče spolupachatelé či dokonce samotní původci zla a zločinů na bezbranných lidech. Tento rodinný jev poválečné doby lze snadno převést na děti dneška, které tíží vina rodičů spáchaná mimo okruh rodiny, kde jsou pečujícími, starostlivými rodiči.

Pokud vidíme dobro v lásce, pak jeho opak – zlo představuje popření lásky (ROTTER 1997: 85). Pokud chceme dávat lásku bližním, musíme ji dávat i sobě. Člověk od malička potřebuje vědomí, že je přijímán, milován a má svou vlastní hodnotu. Vědomí vlastní hodnoty činí člověka svobodnějším vůči druhým lidem. Nevnímá pak v druhých jen nadřazeného druhu, vůči kterému musí být submisivní, ale snadněji uvěří dobrým lidem, kteří mu chtějí pomoci a lépe uvěří tomu, že ho ostatní lidé respektují. (Tamtéž: 82)

Mateřská láska představuje nejzákladnější potřebu pro spokojený vztah matky a dětí. Matka své děti miluje, protože jsou, není potřeba vykonávat záslužné skutky, je potřeba být. Tato nepodmíněná láska představuje dobro, mír, blaho, ale tím, že je nepodmíněná má i svou zápornou stránku. Není možné ji získat, vyvolat nebo

kontrolovat. Pokud se dítěti tato láska dostává, je jako požehnání, pokud chybí, chybí s ní veškerá krása, bezpečí, jistoty a není způsob, jakým ji přivolat. (FROMM 2010: 43-44)

Děti jednak chtějí od rodičů lásku, mnoho pozornosti, důvěry, povzbuzování, ale také chtějí, aby rodiče byli šťastní. Velmi trpí, pokud vidí, jak trpí rodiče a snaží se napravit nepříjemnou rodinou situaci. Zároveň chtějí vidět na rodičích, jak zvládat těžkosti života, jak jsou silní a odhodlaní. Děti se chtějí smát, být veselé, ale podvědomý smutek a depresi rychle rozpoznají a převezmou. (SCHWAN 2004: 127)

Běžně se za dobro v rodině považuje narození nového dítěte a opak – zlo – pak může představovat odmítnutí dítěte v podobě interrupce. Jsou ovšem případy, kdy může narození dítěte představovat zlo? Sedlák (1996: 11) jednoznačně říká, že interrupce je úmyslné zabití, tedy vražda a tím pádem zlo, na druhou stranu se nebrání označit za zlo situace, které vyplynou z narození určitých dětí. První příklad hovoří o narození těžce postiženého dítěte, jehož nemoc lze identifikovat do přípustné časové hranice potratu. Podle Sedláka narození takového dítěte nebude dobrem pro rodiče, pro společnost ani pro dítě samotné a porod se tak stává v určitém smyslu zlem. Jako další příklad uvádí incest a znásilnění. Děti narozené z incestu mohou být postižené jak zdravotně tak sociálně, jedná se tedy o dvojité zlo. Žena, která pak otěhotní ze znásilnění, může pociťovat odpor k životu, který v ní roste a může přejít v nenávist k dítěti po porodu (syndrom CAN), jedná se tedy také o zlo. V těchto případech může pro někoho představovat interrupce menší zlo, nicméně stále zlo.

Furger (2003: 99) namítá, že tyto úvahy jsou na místě, nicméně utváření kvality života je možné realizovat vždy a není myslitelné s touto možností srovnávat hodnotu narozeného života. „Kdo hodnotí život méně než kvalitu života, činí navzdory úctyhodným motivům jedinečný život spíše prostředkem pro jiné cíle.“ (Tamtéž: 99)

Gérardová navíc doplňuje, že narozením se dá možnost lidské spontaneitě v kantovském smyslu. Narozením se tedy rozběhne nepředvídatelný a předem nezjistitelný začátek nového kauzálního řetězce událostí. (ŠVEC 2006: 139)

Pokud se nakonec podaří rodinou, církví, odbornou pomocí ženu přesvědčit, aby interrupci nepodstoupila, je tu ještě jedna opomíjená otázka. Podle Kříšťana se v pastorační práci málo pracuje s těmito dětmi, které tíží myšlenka „neměl jsem se narodit“, což pro dítě představuje nevyšlovnou zátěž. Rozhodne-li se žena nakonec dítě porodit, ale rozhodnutí nepřijala za své, hrozí, že si své původní rozhodnutí ponese dál a bude ho přenášet na dítě, které to rychle vycítí a nese si sebou do života. Pro

pastoračního pracovníka by mělo být tedy důležité nejen přesvědčení, aby matka dítě porodila a přijala, ale aby toto své rozhodnutí vzala za své. (VYBÍRAL 2008: 12)

Jako další příklad rodinného zla můžeme uvést manželskou nevěru. Podle Matějčka a Dytrycha (2002: 26) má nevěra tři různé podoby. *Nevěra fiktivní* je častá u žen a jedná se o chování, které má navozovat pocit, že je partnerka partnerovi nevěrná, ale není. Toto chování má podobu přitažlivého oblékání, záhadného odcházení bez vysvětlení kam a s kým. Partnerka jde přitom například jen s kamarádkou na večeři a po příchodu domů neodpovídá na partnerovi otázky a navozuje atmosféru, jako by byla nevěrná. Většinou přitom partnerce jde jen o to, aby si jí partner více všímal. *Nevěra psychická* představuje skutečné zamilování se do jiného partnera. Tento typ nevěry je velmi vážný a podváděný partner velice trpí. Mizí zájem o společně strávené chvíle, plány do budoucna a sexuální život. *Nevěra fyzická* je pokládána za vztah silně spjatý s mimomanželským sexem. Tento typ nevěry se hojně vyskytuje ve velkoměstech plných anonymity. Matějček a Dytrich dále uvádějí, že nevěra je buď utajená, zjevná, jednorázová, krátkodobá a dlouhodobá (představuje největší ohrožení manželství), netolerovaná a tolerovaná.

Katechismus katolické církve (dále KKC) o manželské nevěrnosti neboli cizoložství, jakožto o pohlavním vztahu dvou lidí, z něhož alespoň jeden žije v manželství, píše toto: „Cizoložství je křivda. Kdo je spáchá, nedodrhuje přijaté závazky. Zraňuje ono znamení smlouvy, kterým je manželský svazek, pošlapává práva druhého manžela a zasazuje ránu instituci manželství tím, že porušuje smlouvu, která je jejím základem. Ohrožuje dobro lidského pokolení a dětí, které potřebují stálý svazek rodičů.“ (KKC 2002: čl. 2381) Nevěra podkopává důvěru, kterou manželé dlouhou dobu budují jednáním a pocitem blízkosti. Právě kvůli důvěře pociťuje „obět“ nevěry velikou bolest, protože přirozeně neočekávala zradu od někoho, komu důvěřuje. (JANÁČKOVÁ 2008: 22)

Pokud mluvíme o nukleární rodině, je velmi důležité, aby manželé měli jednotné představy o hodnotách a výchovných metodách působící na děti, které jsou v souladu s morálními normami dané společností. To platí u všech dospělých členů domácnosti, kteří navzájem ovlivňují sebe i děti. Aby rodiče a případně prarodiče působili dětem jako vzor je nezbytné. Rodiče přebírají obrovskou zodpovědnost za výchovu svých dětí.

Morální zlo členů rodiny, které je páčáno mimo rodinu, může představovat obrovskou zátěž a rozpolcenost ostatních členů, zvláště dospělých dětí, které se ztrácejí

v pohledu na své rodiče, které jim dávají dostatek lásky a péče, ale na druhou stranu se dopouštějí morálně špatného jednání mimo rodinný okruh.

I jednání, které je společensky tolerované, může představovat morální zlo. Tak tomu je například u interrupce nebo nevěry.

3. Vina a možné reakce na ni

Tato kapitola zahrnuje vodítko k poznání morálního zla pomocí desatera, které může člověku sloužit jako morální kodex. To platí i v případě, že se jedinec nehlásí k žádné křesťanské církvi, a jeho chování tak určují mravní normy současné sekularizované společnosti, které ovšem z desatera obsaženého v Písmu vycházejí.

Dále se věnuji fenoménu viny a reakci člověka na vinu, která na něm byla spáchána. To zahrnuje možnosti technik, která lidská psychika využívá k procesu vyrovnávání se s morálním zlem a které zároveň vedou k určitému cíli vyrovnávání.

3.1. Desatero jako morální kodex

Frankl (1998: 112) hovoří o tom, že moderní člověk se stal duchovně omezeným, tedy unaveným svou duchovností, svobodou a odpovědností a nevidilo by mu, kdyby o tyto své pilíře přišel. Pokud člověk postrádá vlastní morální kodex, který si vytvořil na základě mravních norem společnosti, vlastních hodnot a spirituality, nebo převzal z náboženství či rodinných tradic, může postrádat vodítko určující morální jednání ve vztahu k sobě a druhým lidem a snadno se tedy dopustí morálního zla.

V této práci je rozebráno několik případů morálního zla, a pokud bychom pokračovali v jejich výčtu, snadno se dopracujeme k tomu, že se jedná o porušení všech přikázání desatera. V desateru lze snadno nalézt morální kodex ve vztahu k druhým lidem i v prvních třech přikázání, které se primárně týkají vztahu člověka s Bohem. Je tedy patrné, že i nevěřící člověk může přijmout desatero jako morální kodex, pokud si svůj vlastní není schopen stanovit.

První přikázání

„Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. Nebudeš mít jiného boha mimo mne. Neuděláš si sochu ani jiné zpodobení Hospodina

ničím, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit.“ (Ex 20,2-5)

Jako příklad morálního zla je možné u prvního přikázání uvést modloslužbu, tedy zbožšťování toho co není Bůh. Jedná se například o satanismus, uctívání bůžků a démonů, a následné páchání zla, pod záštitou těchto model. Pokud si člověk takto zbožští například moc nebo peníze, snadno pro tyto modly začne pohrdat lidmi a používat je jako prostředek k dosažení vyšší moci nebo zisku.

Druhé přikázání

„Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha.“ (Ex 20,7)

U druhého přikázání můžeme nalézt zlo v podobě negativních magických praktik nebo kletby, do níž je vloženo Boží jméno a má za cíl uškodit druhému člověku či lidem. Do tohoto přikázání spadá i křivá přísaha. „Přisahat znamená brát boha za svědka toho, co se tvrdí. To znamená dovolávat se božské pravdivosti jako záruky vlastní pravdivosti. Přísaha se závazně dovolává na jméno Páně.“ (KKC 2002: čl. 2150) Morální zlo u křivé přísahy je možno vysvětlit modelovou situací: Svědek u soudu křivě přísahá, že obžalovaného viděl střílet na oběť, i když to není pravda. Obžalovanému je následně odňata svoboda, přestože je nevinný.

Třetí přikázání

„Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočinutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách.“ (Ex 20,8-10)

Lidé mají po vzoru Boha sedmého dne odpočívát a zejména umožnit odpočinek i chudým. „Je to den protestu proti otroctví práce a kultu peněz.“ (Kron in KKC 2002: 2172) Člověk musí respektovat právo na odpočinek, působit donucovacími prostředky na lidi, aby se vzdali tohoto práva, může být jedním z případů morálního zla.

Čtvrté přikázání

„Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.“ (Ex 20,12)

U čtvrtého přikázání se nabízí jako příklad morálního zla uvést výše zmíněný syndrom EAN (syndrom zneužívaného a zanedbávaného starého člověka), pokud

starého člověka zneužívají a zanedbávají vlastní děti. Obráceně se s morálním zlem můžeme potkat v případě, kdy rodiče zneužívají úcty, kterou jim jejich děti či dítě dávají.

Páté přikázání

„Nezabiješ.“ (Ex 20,13) Toto přikázání Písmo upřesňuje větou: „Nepřipustíš, aby byl zabit nevinný a spravedlivý.“ (Ex 23,7).

Páté přikázání je bohaté na příklady morálního zla. KKC (2002: 554-567) rozebírá páté přikázání, která představuje zaprvé obranu lidského života – oprávněná obrana, vražda, potrat, eutanazie, sebevraždu; zadruhé respektování lidské důstojnosti – úcta k duši druhého, respektování zdraví, úcta k sobě a vědecké bádání, respekt k tělesné integritě, úcta k mrtvým; zatřetí obranu míru – mír, vyvarování se války.

Když budeme v tomto přikázání hledat konkrétní podoby morálního zla, které jsou významné pro tuto práci, můžeme najít příklad neposkytnutí pomoci ohrožené osobě, záměrný potrat, úmyslné zabití, nenávisť k bližnímu, dále pak je to například „postoj nebo chování, které navádí druhé k páčání zla“ (KKC 2002: 559) – konkrétněji to může mít podobu vyzívání k násilí neonacistou proti určité etnicitě.

Šesté přikázání

„Nesesmilníš.“ (Ex 20,14) Doslova „Nezcižolžíš.“ (Mt 5,27).

U tohoto přikázání je pro účely práce důležité téma znásilnění, cizoložství a krvesmilstvo. Znásilnění představuje násilné vniknutí do pohlavní intimity člověka. Odporuje lásce a porušuje lidská práva. Mimoto působí nevyjádřitelnou psychickou újmu, která může trvat po zbytek života postižené osoby. (KKC 2002: 573)

Cizoložství, neboli manželská nevěrnost, je pohlavní vztah jednoho z manželů s cizí sobou. Nevěra výrazně porušuje úctu podváděného člověka, zároveň porušuje manželské sliby a důvěru mezi mužem a ženou. Může mít také velké následky na psychice podváděného partnera a dětí, pokud se jich manželský konflikt dotýká a výchova je ohrožena. Krvesmilstvo značí intimní vztahy mezi rodinnými příslušníky a je možné k němu připojit „pohlavní zneužívání páchané dospělými na dětech nebo dospívajících svěřených jejich ochraně. V takovém případě je provinění zároveň pohoršlivým útokem na tělesnou i mravní integritu mladých, kteří tím zůstanou poznamenáni na celý život, a taktéž je to porušení výchovné odpovědnosti.“ (KKC 2002: 582).

Sedmé přikázání

„Nepokradeš.“ (Ex 20,15)

Sedmé přikázání na první pohled zakazuje nabývat majetku druhého proti jeho vůli, ale také například vyžaduje úctu k zvířatům, rostlinám i neživým věcem, které jsou určeny pro dobro lidstva. Člověk má být ke zvířatům laskavý a neodporovat lidské důstojnosti tak, že bude nechávat zvířata trpět a bezohledně nakládat s jejich životem. (KKC 2002: 587)

„Sedmé přikázání zakazuje skutky nebo akce, které z jakéhokoliv důvodu, sobeckého nebo ideologického, obchodního nebo totalitního, vedou k zotročení lidských bytostí, k zneužívání jejich osobní důstojnosti, k jejich kupování, prodávání a vyměňování, jako by to bylo zboží. Udělat z lidí násilím užitkovou hodnotu nebo výdělečný zdroj je hřích proti jejich důstojnosti a jejich základním právům.“ (Tamtéž: 586)

Osmé přikázání

„Nevydaš proti svému bližnímu křivé svědectví.“ (Ex 20,16)

Překrucování pravdy ve vztahu k druhým odporuje osmému přikázání. Důvěra ve společném soužití by nebyla možná, kdyby si lidé neříkali pravdu. (KKC 2002: 598) Křivé svědectví a křivá přísaha, nerespektování dobré pověsti osob, nactiutrhání a pomluva, lež. To jsou všechno prohřešky proti pravdě (snad jen s výjimkou nactiutrhání, které neodporuje pravdě, ale bez objektivního důvodu odhaluje chyby druhých) a vážně poškozují mezilidské vztahy. (Tamtéž: 600) Do tohoto přikázání spadá také falšování pravdy pomocí sdělovacích prostředků totalitními státy (Tamtéž: 604).

Deváté přikázání

„Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.“ (Ex 20,17)

Podle katolické katechetické tradice zakazuje deváté přikázání žádostivost tělesnou; desáté žádostivost majetku druhého. Žádostivost „může etymologicky označovat každý silný projev lidské touhy“. (KKC 2002: 608)

Desáté přikázání

„Nebudeš dychtit...po ničem, co patří tvému bližnímu.“ (Ex 20,17) „Nebudeš toužit po domě svého bližního ani po jeho poli ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.“ (Dt 5,21)

„Desáté přikázání zakazuje chtivost majetku bližního, která je kořenem krádeže, loupeže a podvodu zakázaných sedmým přikázáním.“ (KKC 2002: 611) Závist a nenasytlost vede k násilí a nespravedlnosti, odsouzenou pátým přikázání. Dychtění po tom, co náleží druhému a nepřejícností majetku nebo dokonce přání zla bližnímu může vést k nejhorším zločinům. Jako konkrétní případ morálního zla v rodinném prostředí můžeme uvést nechvalně známé dědické řízení, kdy se potomek domáhá dědictví sourozence, přestože se se zemřelým léta nestýkal. Tato dědická vyrovnání nezřídka způsobují rozvraty příbuzných a mnohdy celých rodin, protože jedni se domnívají, že druhí dostali více apod. Přitom takovéto chování výrazně odporuje úctě mrtvému.

3.2. Vina a odpuštění

V teologickém pojetí se s pojmem vina úzce váže pojem hřích, který je oproti vině náboženským pojmem. To znamená, že hříchem se proviňujeme proti Bohu a svým zlem odmítáme lásku vyjádřenou Bohem v Ježíši Kristu. Hříšník jde proti dobru své existence a svobodě volit dobro před zlem. Současně hříchem odpírá úctu a vděk, který dluží Bohu. Přitom toto odpírání nemusí být vědomé, ale je obsaženo ve vykonání zlého činu. (ROTTER 1997: 86) V KKC (2002, čl. 1860) se píše: „Nezaviněná odpovědnost může zmírnit, ne-li zrušit odpovědnost za těžkou vinu. Předpokládá se však, že není nikdo, kdo by neznal zásady mravního zákona, které jsou vepsány do svědomí každého člověka. Hnutí smyslnosti, vášně mohou podobně oslabit dobrovolný a svobodný ráz viny; stejně jako vnější nátlak nebo patologické poruchy. Zlomyslně spáchaný hřích s úmyslnou volbou zla je však hřích nejtěžší.“

Vina je skutečným přestupkem proti sobě, druhým lidem, morálním normám. Vinu nese také ten, kdo nese odpovědnost za vznik a následky takových přestupků (KOSOVIČ 2014: 95). Podle Frankla je ovšem vinný pouze člověk, kterému je zachována jeho svoboda a odpovědnost (Tamtéž: 97).

Jaspers rozlišuje čtyři druhy viny, které do sebe navzájem zasahují, přesto je každá něčím charakteristická. Je to vina kriminální, politická, morální a metafyzická. Vina kriminální představuje jednoznačné porušení pevného zákona a posuzuje ji soud. Vina

politická je obsažena v činech státníků a v příslušnosti k určitému státu, posuzuje ji moc a vůle vítězova. Vina morální přísluší jedinci, jenž je plně odpovědný za své činy. Rozhodující úlohu v tomto případě hraje svědomí. Vina metafyzická se odehrává na poli lidské solidarity. V tomto případě se jedinec podílí na veškerém zlu, pokud nepodniknul veškeré kroky, aby mu zabránil. (Kocvrlichová 2006: 31)

Podle Vodákové (1998: 35) je vina bezprostředně spojena s normami a jejich překročením. Její původ, stejně jako v případě překročení norem, spočívá v „nedostatečné, neúměrně slabé či v mylné, „nesprávné“ sociální orientaci jedince, respektive v tom, že odmítá přijímat společnost jako soudce.“.

Vodáková dále pojí koncept viny s morálkou, kulturní tradicí a společností, přičemž vina spočívá ve svědomí. Svědomí definuje Psychologický slovník jako „formu prožívání morálního hodnocení vlastních činů, motivů a citů“. Psychoanalytický termín superego bývá se svědomím ztotožňován, ale vlastně nám jen ukazuje, že část naší psychiky má nevypočitatelnou povahu, která dokáže rozkazovat a trápit. Pokud její diktát uposlechneme, třeba na úkor vlastních zájmů, dostaví se pocit zvláštního uspokojení. Neuposlechnutí může naopak silně traumatizovat přesto, že osobním zájmům napomáhá. Tato traumatizace představuje pocit viny. (Tamtéž: 43)

O tom, že jsme udělali něco špatného, nás nezvratně přesvědčí pocit viny, který je důkazem našeho hříchu. Pocit viny definuje Psychologický slovník (2000: 410) jako „subjektivně prožívané přesvědčení vztahující se k minulosti, v němž si jedinec myslí, někdy i nesprávně, že něco zavinil; trpí výčitkami svědomí a očekává trest“. Vinu můžeme pocíťovat kvůli velmi různorodému chování, mimo běžné pojetí hříchu, který někteří mohou chápat jako porušení těch pravidel, která předepisuje náboženství.

Z vlastní zkušenosti ovšem víme, že pocit viny má mnohem širší záběr. Pomocí rozumu sice můžeme rozlišit církevní normy a zákony od světských, ale citově je prožíváme stejně. Z toho vyplývá, že náš niterný pocit viny může být stejný při porušení světské normy, tak jako náboženské normy. (STAPLES 2016: 16-17)

Buber (in NĚMEC 1971: 178) uvádí tři sféry, ve kterých může dojít k usmíření viny. První sféra je *sférou práva*. Počátek vyrovnání viny je zde dán požadavkem zákona a je tvořeno doznáním, odpykáním trestu a náhrady škody. Druhá sféra je *sférou svědomí* a proces usmíření se zde uskutečňuje ve třech fázích: sebevyjasnění, vytrvání a smíření. Poslední sféra je nejvyšší a představuje ji *sféra víry*. Proces se odehrává mezi viníkem a jeho Bohem. Usmíření se zde rovněž odehrává ve třech fázích: vyznání hříchu, lítost a smířené vyrovnání v nejrůznějších podobách. Buber toto rozdělení

považuje za nutné v případě, pokud má terapeut klienta s tíhou existenční viny. Terapeut klientovi neukazuje cestu, nýbrž klienta vede k bodu, kdy dokáže spatřit svou osobní cestu. Tento bod se nachází na prahu fáze svědomí. Dál, ani do ostatních sfér terapeut zasahovat nesmí.

Pocity viny mohou být vědomé či nevědomé. Vědomé pocity nepotřebují vysvětlení a otázku po vědomých pocitech vysvětluje Freud (Freud in KOCVRLICHOVÁ 2006: 43) tak, že „pocity a city se stávají vědomými jen tím, že dospívají k systému vnímání; jestliže je jim cesta uzavřena, nenabývají existence jako pocity, ačkoli ona specifická v průběhu vzruchů, která jim odpovídá, je tatáž“. Konceptem nevědomého pocitu viny se zabývá i E. Fromm nebo S. Grof (Tamtéž: 46-47). Ve Slovníku spisovné češtiny se píše, že „o vinu jde tam, kde byla porušena určitá odpovědnost“. Člověk, který porušil normy společnosti nebo morální příkaz, nese odpovědnost, ať už pociťuje vinu, nebo nepociťuje (KŘIVOHLAVÝ 2004: 62). Pokud člověk ovšem vinu nepocítí a neuzná, nelze dosáhnout změny a vykonat proces smíření (KOSOVIČ 2014: 98).

Vždy, když se hovoří o vině, hovoří se také o odpuštění (Tamtéž: 62). Odpuštění je možnost, jak se vyrovnat s morálním zlem druhého člověka, ať už bylo spácháno na nás nebo na jiných lidech. Odpuštění můžeme definovat jako „zvýšení naší vlastní (interní) motivace opravit a udržet vzájemný vztah poté, co byl poškozen bolestným činem druhé osoby“. (McCullough in KŘIVOHLAVÝ 2010: 103)

Psychologie odpuštění vnímá jako následek konfliktu. Interpersonální vztah dvou lidí je narušen, z důvodu provinění jedné osoby. Poškozeného jedince se dotýká to, co mu druhá osoba udělala a tento čin či jednání chápe jako nespravedlivé, špatné, překračující normy. Následně se cítí špatně. Je rozzlobený, zraněný, utrápený apod. Tuto situaci může řešit třemi různými způsoby: a) Potrestáním, které může mít podobu odškodnění nebo odplaty – msta, pomsta; b) ignorováním toho, co se stalo (zavírání očí); c) jiným způsobem – například odpuštěním. (Tamtéž: 104-105)

Podle Křivohlavého (2010: 111) odpuštění přináší pro naši duši i tělo mnohá pozitiva. Pokud přestaneme trestat viníka a odpustíme mu, dostaví se pocit klidu a štěstí. Odpuštění odstraňuje zlobu a vztek, který jsme v sobě nahromadili a „odproštuje od zranění, které jsme utrhli v minulosti“. Křivohlavý (2010: 112) dále uvádí, že odpuštění může pozitivně ovlivnit náš celkový zdravotní stav včetně imunitního systému.

Odpuštění není jednorázové vyrovnání se se zlem, které nám někdo způsobil, ale je to dynamický proces. Naší psychikou cloumají různé emoce. Nejdříve přichází přirozená reakce, která má podobu emocionálního chaosu. Objevuje se touha po odplatě viníkovi – msta, pomsta, útok. Změny psychiky v procesu odpuštění se snaží popsat řada psychologů. (Tamtéž: 113) Než tedy dojde k odpuštění, odehrává se v poškozeném proces usmiřování, který má podle Lachmanové (2012: 53-54) čtyři fáze:

1. fáze – popírání skutečnosti

Předstírání, že se nic nestalo. Vtíravá skutečnost se přehlušuje např. četbou knihy, televizí, jídlem, prací apod.

2. fáze – hněv

Uvědomění si rány a následné trápení. To přináší nevysvětlitelný vztek na všechno a všechny. Pokud se objeví nespravedlnost, odnáší to často nejbližší.

3. fáze – smlouvání

Podmíněné usmíření: „Pokud on uzná svou vinu, já se mu také omluvím (odpustím mu).“

4. fáze – deprese

V této fázi dochází k přesunu agrese na svou osobu. Sebeobviňování.

5. fáze – přijetí druhého

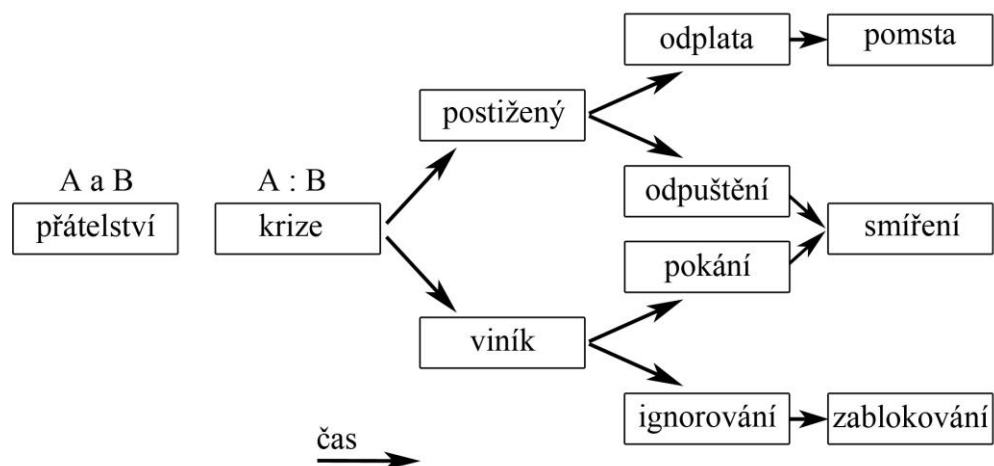
Přijetí druhého se všemi chybami dání nové šance. „Z mé strany následuje praktický krok ke smíření, odpuštění a prosba za odpuštění mého podílu viny.“ (LACHMANOVÁ 2012: 54)

Pokud viníkovi neodpustím, může se dít toto: Emoce nejprve ztuhnou, poté se stanou negativními, zlost nabude vysoké aktivity, mysl ovládne hořkost a objeví se postoje nenávisti. Člověk se začne vyhýbat připomínkám své rány – podobné lidi, situace, místa, témata a začne v sobě žít myšlenky na odplatu nebo pomstu. (KŘIVOHLAVÝ 2010: 115)

Téma práce je zaměřené na vyrovnávání se postiženého neboli oběti morálního zla, toto vyrovnávání ovšem velmi úzce souvisí s viníkovým vyrovnáváním se, které rozebírá níže uvedené schéma a o kterém píše Buber (1971: 178). Je patrné, že zraněný člověk se může s vinou druhého člověka vyrovnávat prostřednictvím pomsty a nenávisti k viníkovi. Přirozeně chceme, aby ten kdo nám ublížil, taky trpěl. Chceme, aby se člověk vyrovnal se svou vinou prostřednictvím pokání. (SMEDES 2004: 71) Jak bylo již bylo zmíněno, pokud člověk vinu nepocítí a neuzná, nelze dosáhnout změny a vykonat proces smíření (KOSOVÁ 2014: 98).

K této podkapitole se nabízí zakončení slavným citátem Benjamina Franklina: „Když někoho psychicky zraníte, ponižujete ho. Když oplácíte tomu, kdo vás zranil, dostáváte se na jeho úroveň. Když mu odpustíte, staví vás to nad něj.“ (Franklin in KŘIVOHLAVÝ 2004: 68).

Model procesu odpuštění a smíření:

(KŘIVOHLAVÝ 2010: 105)

Tato podkapitola nám ukazuje nejlepší možné vyrovnání se s morálním zlem blízkého člověka a to odpuštění, které může ovšem ztěžovat skutečnost, že viník neuskuteční pokání. Je pravda, že je potřeba dvou lidí, aby odpuštění bylo úplné, ale je možné reálně odpustit, i když nedosáhneme vrcholu. (SMEDES 2004: 76) „Ne všechno musí být úplné, abyste se z toho mohli radovat. Poupě má svou krásu, i když třeba nikdy nerozkvete. Horolezecký výstup může být úspěšný, i když nedosáhneme nejvyššího vrcholku. Odpuštění je skutečné, i když se zastaví u uzdravení odpouštějícího.“ (Tamtéž: 76)

V této podkapitole byly zmíněny hlavní možnosti vyrovnání se s morálním zlem, a to odpuštěním, ignorováním skutečnosti, pomstou nebo nenávistí. Je možné k těmto možnostem přidat ještě jednu, kterou někdo může chápat, jako ignorování, ale není to „zavírání očí“ v tomto smyslu. Jedná se o přenechání odplaty, soudu Bohu nebo „vyšší moci“. (Tamtéž: 76) Tento způsob vyrovnání spolu s odpuštěním můžeme chápat jako spirituální možnosti vyrovnání se s morálním zlem.

3.3. Psychické vyrovnání se s morálním zlem

Einstein mluví o optické iluzi coby o představě, že jsme samostatná individua oddělená od lidí, jež nás obklopují a od lidí, kteří tu byli před námi. Stále častěji se ocitáme ovšem tváří tvář skutečnosti, že jsme naopak spojeni s lidmi v naší rodinné historii, jejichž traumata dědíme. (WOLYNN 2017: 150)

Podle Augustyna (2013: 30-31) rodinná minulost výrazným způsobem ovlivňuje utváření našeho života a podobu vztahů. Současná i minulá rodinná pouta značným způsobem rozhodují o našem štěstí, jejich pevnost je na jedné straně zdrojem štěstí, na druhé ovšem představuje riziko. Augustyn dále hovoří o tom, že zapříčiněním vysoké intimnosti našich rodinných vztahů, může snadněji dojít k vzájemnému zranění. Nejsnadněji totiž zraníme někoho, kdo žije v naší blízkosti. V tomto případě nezáleží na tom, zda se jedná o zlo způsobené v minulosti, zranění v rodinných vztazích je vždy zdrojem velkého zklamání, utrpení a bolesti. Právě staré záležitosti mohou působit velkou bolest, pokud nebyly uzdraveny a očištěny. Proto je velmi důležité úspěšné vyrovnání se s ranami, které jsme v rodině utrpěli, abychom je nepřenašeli na své aktuální vztahy.

Hošek (1999: 53) uvádí tyto techniky pro vyrovnávání se se zátěží, které dělí na převážně aktivní techniky a na převážně pasivní techniky.

Převážně aktivní techniky mají v sobě obsaženou agresivitu a útočným způsobem řeší vzniklou situaci. Jsou to techniky:

Upoutávání pozornosti – při této technice se jedinec vyrovnává se zátěží tím způsobem, že se snaží přesunout pozornost okolí na sebe. Výrazným projevem sebevědomí se ovšem jedinec vyrovnává s nízkým sebevědomím, které může být následkem traumatické situace či zážitku. Tato technika se projevuje extravagantním oblečením a chováním, vychloubáním, vůdčím uplatňováním v diskuzi, komediantstvím, negativismem. Tato technika se vyvíjí v dětství a vrcholí v pubertě, kde zejména pomáhá zvyšovat sebevědomí.

Identifikace – neboli ztotožnění představuje velmi důležitou techniku. Jedinec, který nezvládá náročnou situaci, se ztotožňuje s hrdinskými autoritami a přebírá sociální normu vzoru. Tato technika může mít podobu pouhého vychloubání, ale v různých sociálních skupinách i pocitu síly a prestiže.

Kompenzace – zjednodušeně znamená náhradní řešení neúspěchu. Na tuto techniku upozornil hlubinný psycholog Alfred Adler v souvislosti s komplexem méněcennosti. Tato technika může mít například podobu intenzivního vykonávání nějakého „koníčku“, jakožto kompenzace za nevěru partnera. Kompenzace může být užitečná, pokud ovšem neobsahuje patologické projevy jako přejídání se, konzumace drog a alkoholu atd. pod vlivem stresu a zátěže.

Sublimace – je technika podobná kompenzaci, o jejíž rozšíření se postaral Sigmund Freud. Jedná se o nevědomé převádění společensky neschvalovaných pudů do roviny sociálně přijatelné. Jedná se například o to, když agresivitu, kterou vyvolá nějaké stresová situace, převedeme na boj za spravedlnost.

Racionalizace – patří v dnešní době mezi nejrozšířenější techniku vyrovnávání se se zátěží. „Technika racionalizace vysvětluje neúspěšné, nebo nepřijatelné chování přípustným motivem, nebo zásahem vnějšího činitele mimo vlastní kontrolu.“ (HOŠEK 1999: 55) Je nejčastěji používaná k odvrácení trestu za selhání jedince.

Technika zdůrazňování kladů v nepříjemnostech – tu můžeme demonstrovat příkladem „když mě žena opustila, budu mít více času na své zájmy“.

Relativizace – porovnání zátěžové situace s mnohem větší, kterou mohu hledat v minulosti, nebo u jiných lidí.

Převážně pasivní techniky mají psychologicky blíže k útěku, ale může se u nich vyskytovat vysoká aktivita, i když převládá pasivní řešení.

Izolace – je nejjednodušší pasivní technikou. Jedná se o únik do samoty, do neřešení atd. Při této technice se sice zmenšuje riziko opakovanému vystavení zátěži, ale zároveň se zmenšuje možnost sociální adaptace.

Denní snění – je běžné u dětí a dospívajících. Ve fantazii se přehrává jiný průběh situace a kategorií „kdyby“. Tato technika vyrovnávání se může být účinná a uspokojivá, ale může mít i patologické vyústění.

Únik do nemoci – tuto techniku si osvojujeme už v dětství. Únik do role slabého a nemocného pomáhá k ulehčení situace.

Regrese – jedná se o návrat k nižšímu stupni vývoje. Jedná se zpravidla o posttraumatické stavy, kdy se např. dospělý chová jako dítě a dítě jako batole. Regrese většinou nastane po velmi vypjatých, náročných situacích.

Popření – tato technika má povahu „zavírání očí“ před nepříjemnými skutečnostmi. Jedinec se chová jako by problém nebo nebezpečí neexistovalo.

Tyto techniky mohou představovat pomoc v cestě k vyrovnání se s rodinným zlem, ale také mohou mít podobu „zamrznutí“ ve vývoji cesty k vyrovnání, pokud například člověk zůstává v denním snění. Zároveň tyto techniky nelze považovat za konečný výsledek vyrovnání se s morálním zlem, protože jsou pouze součástí procesu vyrovnávání, který nevyhnutelně vede k výše zmiňovaným výsledkům vyrovnání se s morálním zlem v rodině – odpuštění, přenechání soudu „vyšší moci“, ignorování, nenávisti nebo pomsty.

4. Shrnutí teoretické části

Rodina v dnešní době představuje široký pojem, který jen těžko vystihne představa rodiny jako muže, ženy, kteří vychovávají své biologické či osvojené děti. Forma nukleární rodiny je ovšem důležitá a má své pevné místo ve společnosti.

Rodina je prvním společenstvím, kde jedinec zakouší hádky, vztek a jinak napjaté situace. Zároveň rodina může představovat pramen morálního zla, které její členové páchají na jiných členech rodiny nebo mimo rodinu. Příčiny vzniku morálního zla jsou různé, může jít o poruchu rodičovské role, se kterou se pojí neosvojení sociálních rolí, sociálních kontrol a hodnotových orientací v procesu socializace dítěte, syndrom CAN a tím pádem nedostatečné plnění rodinných funkcí, které jedinec v dospělosti může přenášet pomocí transgeneračního přenosu na svou referenční rodinu i interpersonální vztahy mimo ni.

Další formy morálního zla, které se netýkají dětí v rodině primárně, ale rozhodně se jich výrazně dotýkají a mají na ně vliv, je syndrom EAN, násilné chování mezi dospělými členy rodiny, alkoholové a drogové závislosti, interrupce, manželská nevěra.

Pojem morální zlo, z kterého práce vychází, znamená zlo, kterého se vědomě člověk dopouští na lidech, zvířatech a přírodě. Ve vztahu k lidem ho můžeme rozdělit na zlo násilné – fyzické násilí, vraždy, mučení, války apod.; zlo nenásilné – porušení slibu, pomluvy; a zlo chladné, které druhé lidi využívá k dosažení svých cílů, o které tomuto zlu prvotně jde. Protiklad morálního zla lze spatřit ve vznešeném dobru, které neslouží našemu užitku, ale představuje dobro samo o sobě.

Pojem morálka má své kořeny v historii, kde byla chápána jako povinnost plnit vůli boha či panovníka, a tedy i v současnosti se velmi úzce váže na zvyky, obyčeje a normy konkrétní společnosti, ale obecně ji lze chápat jako vykládání lidského jednání v tom, co je správné či nesprávné (dobré či zlé). Morálkou se intenzivně zabývá filozofie, teologie i psychologie.

Dnešní člověk se v sekularizované společnosti často nestará o svou duchovní stránku a nezřídka mu chybí morální pravidla, která si není schopen bez víry, hodnot a respektu k normám společnosti stanovit. I bez příslušnosti ke křesťanské církvi si člověk k upevnění morálních hodnot může pomoci desaterem, obsaženém v Písmu. Jelikož v desateru lze spatřit výrazné propojení morálních norem evropské společnosti, v každém přikázání můžeme nalézt četné podoby morálního zla vůči ostatním lidem a společnosti, kterých by se každý člověk měl vyvarovat.

S morálně zlým skutkem se nutně pojí pocit viny a vina, která nemusí být vždy přiznána, nicméně odpovědnost za ni zůstává. Vina se váže s morálkou, kulturní tradicí a společností, přičemž spočívá ve svědomí.

Z viny a morálního zla druhého člověka se rodí proces vyrovnání, který s příbuzenskými vztahy může nabývat na dramatičnosti, jelikož od někoho komu důvěřujeme, nečekáme zradu nebo morálně nepřístupné chování. Jiné je toto u dětí s problémovými rodiči, které s morálním zlem vyrůstají. Tyto děti totiž nezažijí šok z poznání morálního zla svého rodiče.

K procesu vyrovnávání se pojí četné techniky, kterými naše psychika reaguje na stres. Tyto techniky ovšem nepředstavují konečný cíl vyrovnání, které může mít podobu odpuštění, ignorování, nenávisti nebo pomsty a přenechání soudu Bohu nebo „vyšší moci“.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Výzkumné šetření

Tato kapitola blíže specifikuje výzkumné šetření, jeho cíl, použitou metodologii, postup získávání dat, charakteristiku výzkumného souboru a zpravování dat pomocí interpretativní fenomenologické analýzy (IPA).

1.2. Formulace výzkumného šetření

Cíl výzkumného šetření je popsat postoje, jaké mohou zaujímat členové rodiny vůči jinému členu rodiny, který se dopustil morálního zla, a mechanismy, pomocí kterých se s tímto morálním zlem vyrovnávají. Z formulace výzkumného cíle vyplývají dvě výzkumné otázky:

1. Jaké postoje zaujímají členové rodiny vůči jinému členu rodiny, který se dopustil morálního zla?
2. Jakými způsoby se členové rodiny vyrovnávají s tím, že se jeho příbuzný dopustil morálního zla?

Pro zodpovězení výzkumných otázek bylo nutné zvolit dílčí otázky, které jsem rozdělila do pěti témat. Tyto otevřené otázky byly respondentům položeny v rámci polostrukturovaného rozhovoru:

Téma 1: *Pohled respondenta na dětství a fungování rodiny v tomto období.*

- Jak hodnotíte své dětství?
- Je něco, co vám v dětství výrazně chybělo?

Téma 2: *Pohled respondenta na vlastní rodinu dnes, její soudržnost a citové zázemí.*

- Změnil se váš pohled na rodinu v dospělosti?
- Jak hodnotíte vazby ve vaší rodině?
- Jak byste hodnotil/la citové zázemí, které ve vaší rodině nacházíte nebo nenacházíte?

Téma 3: *Pohled respondenta na člena rodiny, který ho výrazně ovlivnil svým morálně zlým činem.*

- Jaký vztah jste měl/la se členem rodiny, který spáchal morální zlo, předtím než jste se o jeho činu dozvěděl/la?
- Jakým způsobem jste se dozvěděl/la, že se člen vaší rodiny dopustil morálního zla?
- Jak jste pohlížel/la na člena rodiny, když jste se dozvěděl/la o jeho zlém činu?
- Jak na tohoto člena pohlížíte dnes?
- Jaký je váš vztah s tímto rodinným členem dnes?

Téma 4: *Konkrétní morálně zlý skutek.*

- Jaký je váš pohled na čin, kterého se dopustil člen vaší rodiny?
- Ovlivnil vás nějakým způsobem tento čin?

Téma 5: *Vyrovnavání se s morálním zlem člena rodiny.*

- Jakým způsobem jste se vyrovnával/la se skutečností, že člen vaší rodiny se dopustil morálního zla?
- Vyvíjelo se nějak toto vyrovnávání?
- K čemu jste dospěl/la?
- K jakému postoji jste dospěl/la ve vztahu ve vztahu k tomuto členu?
- Co nebo kdo a jak vám v tom pomohl?

1.2. Použitá metodologie

K výzkumnému šetření jsem zvolila kvalitativní přístup. Tento přístup jsem zvolila, protože na rozdíl od kvantitativního přístupu nezůstává na povrchu a umožňuje zkoumat případ do hloubky. Cílem kvalitativního přístupu je popis zvláštního případu a na jeho základě diferencovaněji porozumět zkoumanému problému (HENDL 2016: 49).

Jako nejvhodnější metoda sběru dat se mi jevila metoda rozhovoru, který představuje „zprostředkovaný a vysoce interaktivní přenos získávání dat“ (FERJENČÍK 2010: 171).

Zvolila jsem polostrukturovaný typ rozhovoru, který má „předem připravený seznam otázek. Způsob, forma odpovědí na tyto otázky zůstává víceméně volná.“ (Tamtéž: 175)

Polostrukturovaný rozhovor je tvořen typem otevřenými otázkami, které umožňují získat více informací než uzavřené otázky. „Otevřená otázka dává respondentovi dost velkou volnost u odpovědi. Otázka směřuje respondenta na tázaný jev, neurčuje mu však alternativní odpovědi.“ (GAVORA: 2000: 103)

1.3. Charakteristika výzkumného souboru

Základní soubor, ze kterého výzkumné šetření vychází, tvoří tři dospělé osoby ve věku 25-36 let, jejichž rodinný člen se dopustil morálního zla. Jedná se o muže a ženu z mého blízkého okolí a druhou ženu, kterou jsem kontaktovala s využitím prostředníka. Rozhovor se všemi respondenty jsem měla dohodnutý ještě před zadáním bakalářské práce.

Velikost výzkumného souboru byla zvolena v závislosti na podrobném zpracování dat od respondentů a kvalitativní metodologii, jež chce pouze ukázat možnost výskytů zkoumaných jevů ve společnosti a nikoliv aplikovat výsledky na celou populaci.

Všem zúčastněným osobám byla zaručena plná anonymita a všichni poskytli informovaný ústní souhlas k použití získaných materiálů pro bakalářskou práci.

1.4. Průběh šetření, způsob zpracování dat a analýza dat

Sběr dat byl v případě Heleny a Viléma proveden v domácím prostředí, v případě Jany se sběr dat uskutečnil v zaměstnání. Jelikož Helena i Vilém tvoří součást mého blízkého prostředí, rozhovor byl veden v přátelském duchu. Rozhovor s Janou byl také velice otevřený a přátelský, přestože se jednalo o první osobní setkání a kontakt byl zprostředkovaný třetí osobou.

Záznamy rozhovoru byly provedeny osobně a zaznamenány prostřednictvím diktafonu. Následný záznam byl zpracován metodou doslovné transkripce.

Interpretativní fenomenologická analýza (Interpretative Phenomenological Analysis, dále jen IPA) je „[...] metoda kvalitativní analýzy dat, která se zabývá osobním vnímáním nebo přístupem k objektu nebo události. Jde o přístup fenomenologický.“ (KOCVRLICHOVÁ 2006: 86) IPA představuje nekreativnější a nejsvobodnější výzkumný proces z kvalitativních přístupů (Willig in ŘIHÁČEK, ČERMÁK, HYTYCH 2013: 9).

Teoreticky je IPA propojena se třemi zdroji – fenomenologií, hermeneutikou a ideografickým přístupem. Právě toto propojení může u některých autorů budít

pochybnosti nad tím, zda je možné z fenomenologického postoje ke zkoumanému tématu přejít v určité fázi k interpretační rovině. (ŘIHÁČEK, ČERMÁK, HYTYCH 2013: 9)

„Zásadní je, že závěry vzešlé z analýzy jsou v IPA vždy ‚dočasné‘ a prozatímní, což činí analýzu nutně subjektivní.“ (Tamtéž: 11)

Jednotlivé kroky analýzy dle Kocvrlichové (2006: 88-89):

1. Přepis rozhovoru je několikrát pečlivě přečten a na levém okraji se zapisují první poznámky, které mají zcela volnou formu a žádné požadavky.
2. Ve druhé fázi analýzy se na pravý okraj zaznamenávají vynořující se názvy témat.
3. Následuje přepsání témat na papír a hledání spojení mezi nimi. Některá témata mohou být zásadní a utvářet kolem sebe shluky jiných témat.
4. Čtvrtým krokem je vytvoření tabulky, kde jsou souvisle uspořádaná témata. Hlavní (nadřazená) témata tvoří kategorie a k nim náleží podkategorie témat, úzce se vážící na hlavní téma.
5. V poslední fázi se získaná témata převádí do narativní podoby.

2. Interpretace výsledů

Tato kapitola pojednává o samotném výzkumném šetření. Ze všech získaných informací, poskytnutých respondenty, jsou vytvořeny anamnézy, a následuje narativní podoba analýzy dat.

2.1. Anamnézy respondentů

Helena

Mladá žena, 25 let, bydlí se svým přítelem v domě příteleva otce ve velkém městě. Pohází z malého města, které je v blízké vzdálenosti od toho, kde momentálně bydlí. Po střední škole šla na vyšší odbornou školu uměleckého zaměření, kterou úspěšně dodělala a nyní dokončuje bakalářský stupeň na vysoké škole. Už tři roky pracuje v neziskové organizaci, která se zaměřuje na pomoc lidem se zdravotním postižením. Helena působí až éterickým dojmem, je drobné postavy a projevuje se výrazně klidně a altruisticky. Má velmi ráda přírodu, zvířata a veškeré umění.

Heleně v pěti letech tragicky zahynul otec a od té doby jí vychovávala matka, která si krátce po úmrtí manžela našla přítele, s kterým má čtyřletého syna. Jsou nesezdání, a i když si matka před časem našla nového partnera, za kterým utekla, po krátké době se vrátila k otci svého syna. Matka má velmi malé sebevědomí a poutá se na hmotné věci. Helena má dva strýce, dvě tety a několik sestřenic a bratřanců z matčiny strany. V rodině převažuje učňovské vzdělání. Blízký vztah udržuje s jednou tetou a jednou sestřenicí. O rodině z otcovy strany téměř nic neví a není s ní v kontaktu.

Helena má jednoho prarodiče, se kterým udržuje kontakt. Je to babička z matčiny strany, která je po mozkové mrtvici v domově pro seniory a je jí přes osmdesát let. Helena jako jediná z rodiny udržuje s babičkou dlouhodobý pravidelný kontakt, přestože se výrazně provinila morálním zlem na lidech i zvířatech. Helena dokonce shání prosociálního člověka, kterému by platila za to, aby za babičkou chodil a pomáhal jí s komunikací, když ona nemůže, jelikož babička po mozkové mrtvici nemůže téměř mluvit a je upoutaná na lůžko. Helena si po mozkové mrtvici babičky vzala k sobě jednoho ze psů, kterého její babička bila.

Babička Heleny porodila sedm dětí, přičemž dvě v dětství zemřely. Manžel od ní utekl, když bylo matce Heleny šest let. Helena si dědečka nepamatuje, jelikož zemřel, když byla ještě malá, ale matka včetně svých sourozenců jí ho popsali jako velmi hodného, milujícího člověka, kterého měli rádi. Po tom, co od babičky odešel manžel, zůstala sama na stavení s pěti dětmi. Nového stálého partnera si nikdy nenašla. Po odchodu manžela a přistěhování souseda naproti svého statku přes potok, si pořídila množství psů, nad kterými vládla pevnou rukou, stejně jako tomu bylo u dětí. Helena popisuje, jak babičce bylo velmi líto utrpení lidí nebo zvířat, o kterých si přečetla v novinách, ale téměř vůbec nereflektovala své chování a myslela si, že jí blízcí opouštějí, protože jsou zlí a hloupi. Jeden z jejích synů s ní přerhal veškerý kontakt a říká, že nemá matku, protože se ho zřekla. Dodnes není schopen žít se ženou. Vztahy ostatních dětí k matce jsou chladné a nestálé. Babička Heleny měla velmi tvrdé dětství bez lásky a musela zastat hodně práce na poli.

Vilém

Muž, 27 let, žije v malém bytě ve velkém městě se svou přítelkyní. Pochází z malého města, které je velmi vzdálené tomu, kde momentálně žije. Z první střední školy po prvním roce odešel a nastoupil na střední školu s uměleckým zaměřením, která mu neumožnila kvůli velmi vysoké absenci opakovat třetí ročník, a ze školy byl vyloučen.

Po roce příležitostné práce číšníka v restauraci nastoupil na jinou střední školu s uměleckým zaměřením, kterou úspěšně ukončil maturitní zkouškou. Toto období bylo pro respondenta velmi náročné, protože byl starší a výrazně vyspělejší než jeho spolužáci. Po maturitě se se svou přítelkyní přestěhoval do velkého města, kde se dostal na prestižní vysokou školu s uměleckým zaměřením. Studium ovšem po roce ukončil, protože mu připadalo nesmyslné, a jelikož ho rodiče už finančně nepodporovali, potřeboval vydělávat peníze. Necelý rok pracoval v dopravě a v současnosti studuje vyšší odbornou školu s humanitním zaměřením. Výuku má jeden den v týdnu, a kvůli tomu má velký problém s nalezením zaměstnání. Toto studium ho ovšem baví, přeje si ho dokončit a nalézá podporu u přítelkyně i rodičů.

Vilém má velmi výrazný projev, působí občas neklidně, což střídá velké zaujetí tématem. Je drobné postavy a má nedbalý styl oblékání. Často vstupuje do řeči, když je projev dlouhý nebo pomalý a tichý, těžko se tak soustředí. V dětství diagnostikováno ADHD. Věnuje se vlastní umělecké tvorbě, rád cestuje, miluje zvířata a zajímá se o film, divadlo, literaturu a přírodu. Svoboda je pro něj jedním z nejdůležitějších aspektů života.

Vilém vyrůstal pouze s matkou a se sestrou, když se jeho rodiče rozvedli, kvůli otcovo alkoholismu. Otec se několikrát léčil pro svou závislost na alkoholu, pracoval jako lékař, nyní je v důchodu. Po rozvodu nenavázal jiný dlouhodobější vztah. Respondent s otcem nikdy nepřestal udržovat vřelý vztah, i když s ním pravidelně zažívá těžké časy, kvůli jeho alkoholismu. Přes to všechno si rozumí více se vzdělaným otcem, který ho téměř nevychoval, a s kterým se spíše shodne na názorech. Matka respondenta je velmi temperamentní a zároveň ochranná. Má středoškolské vzdělání a věnuje se řadě sportů. Vilém popisuje, že má matčin temperament a intelekt převážně pasivního otce. S mamkou má ovšem momentálně velmi dobré vztahy a vždy jí miloval. Sestra má dvě malé děti a je mimořádně inteligentní. Vilém má s ní rovněž dobré vztahy a udržují kontakt.

Další blízkou osobou Viléma byla babička z matčiny strany, která před třemi lety zemřela. Podílela se na jeho a sestry výchově a měla k nim blízko. Vilém ji popisuje jako velice hodnou a láskyplnou. Jeho vztah s dědečkem z matčiny strany je velmi chladný. Dědeček se provinil vůči národu během okupace vojsky Varšavské smlouvy v roce 1968 a následné normalizace. Vilém nikdy nenavázal s dědečkem blízký vztah a vzhledem k této skutečnosti a alkoholismu otce, Vilém výrazně postrádal mužský vzor v dětství. Má problém s respektováním autorit. Prarodiče ze strany otce zemřeli, když

byl respondent dítě. Vztah se sestrou matky a bratrem otce postupně ochabuje a kontakt je minimální. Vilém projevuje silnou touhu po velké, stmelené rodině se silnými muži.

Jana

Žena, 36 let, obývá jeden pokoj se svým dlouholetým přítelem a jeho dcerou, která je zároveň její neteří, v panelovém bytě, kde další pokoj přísluší jejím rodičům a ve třetím pokoji bydlí dospívající synovec. Narodila se a zůstala ve stejném, malém městě. Kvůli finanční situaci rodiny se vyučila dámskou a pánskou krejčovou, aby se mohla osamostatnit. V pětadvaceti letech začala bydlet znovu s rodiči. Po práci v drůbežárnách nastoupila do malé textilní firmy, kde pracuje dodnes. Tato práce jí baví a ohledně zaměstnání mluví spokojeně. Je střední postavy a působí jistým, racionálním dojmem.

Jana má dvě vlastní sestry a jednu nevlastní, o které pouze ví, že existuje. Její vztah s nejstarší sestrou je předmětem našeho zkoumání. Janin dlouholetý partner měl před devíti lety sexuální styk s její nejstarší sestrou, z kterého vzniklo dítě. Tato sestra porodila sedm dětí, z nichž dvě nelegálně prodala. Nyní žije se dvěma dospívajícími syny a je nezaměstnaná. Ostatních dětí se zbavila tím, že je dala k otcům. Ve výchově jejich dětí se projevují velmi výrazné nedostatky. S prostřední sestrou má Jana velmi blízký a kladný vztah. Tato sestra má tři děti, o které se řádně stará. O ostatních členech rodiny Jana nemluví.

2.2. Příběhy

Z témat, která jsem identifikovala v rozhovorech (viz tabulka v příloze), jsem nejprve vytvořila hlavní témata vztahující se k příběhům jednotlivých respondentů.

Helena: Z utrpení vzniká zase jenom utrpení – témata příběhu Heleny

Helena byla vždy silnou osobností v rodině, která vlivem transgeneračních přenosů velmi utrpěla (*ale právě od maminky je to všechno hodně takový intrikářský, nenávistný, závistný, a...vlastně je to všechno způsobeno už jako z dětství...jako od babičky*). Helenin údajný otec tragicky zahynul na dovolené u moře, když bylo Heleně sedm let a dodnes se o jeho smrti vedou různé teorie (*ty okolnosti jsou kolem takové hodně zamlžené*). Helena měla i přes složité rodinné vztahy a chybějícího otce spokojené dětství. Vždy byla dítětem přírody a příliš se nezajímala o hmotné věci. Babičky veliký statek na vesnici mohl být pro Helenino dětství báječné útočiště, kdyby babička nebyla

tak přísnou ženou, jejíž negativní vlastnosti Helena vždy vnímala (*ráda jsem tam jezdila za psama a do přírody a tak...ale jinak ne moc no*).

V dospělosti začala objevovat všechny matčiny chyby (*a dozvěděla jsem se spoustu věcí, které jsem nevěděla a ve kterých mi hodně lhala a tajila je*) a zlo, kterého se její babička dopustila. A jako duchovně a hodnotově založený člověk tuto stánku babičky vnímala a dodnes vnímá velmi intenzivně (*pořád nedokážu pochopit, že udělala věci, jaký udělala, ale upřímně ju mám ráda...*).

Kdybychom chtěli hledat pramen zla v Helenině rodině, možná bychom museli jít i několik století dozadu. Víme pouze to, že Helenina babička z matčiny strany, které se velmi široce dopouštěla morálního zla (*pluje špínu na ostatní, na sousedy, dělá zlo mezi lidma...*), měla těžký život, který začal už v dětství (*její maminka byla drsná, jak museli prostě pracovat, jak je mlátila opaskem*).

Helenina babička se provinila proti všem třem typům morálního zla podle Sokola. 1. je to zlo, které představuje bolest a utrpení druhého člověka (*babička ji zmlátila...mamka ležela schoulená u kamen...babička do ní kopala*) nebo zvířete (*tak třeba ty psy...občas jako zmlátila palicí...*); 2. typ chladného bezohledného zla (*pluje špínu na ostatní, na sousedy, dělá zlo mezi lidma...*); 3. nenásilný čin zla, který postihuje konkrétní lidi, kteří se spolehli a někomu věřili (*není to poprvý, kdy ona takhle klela anebo se zřekla svých dětí*). Babička Heleny také výrazně jednala proti desateru, přestože uznává Starý zákon a hlásí se ke katolické církvi (*babička se každé ráno pomodlila a pak se chovala takto*).

Možná díky Helenině vlastnostem, které nejsou úplně typické v rodině, nezůstala babička po mozkové mrtvici sama. Helena se velmi angažuje pro to, aby měla lepší život, a pravidelně jí navštěvuje a posílá dopisy (*myslím si, že bych jí měla hodně pomáhat, protože je v situaci, která není určitě příjemná, a nepřála bych jí nikomu...*). Přestože se Helena s názory babičky nikdy neshodne a naprosto odmítá babiččino chování ke svým dětem, ostatním lidem a zvířatům (*absolutně s tím nesouhlasím, je to hnus*), odpustila babičce a objevila její motivy pro zlé jednání (*nešťastní lidi...eee konají špatné činy*). Vzala si z této rodinné vazby model osobnosti člověka, kterým se nikdy nechce stát, proto se rozhodla neuchovávat nenávisť a zášť a věnuje se tomu, aby babička našla mír na sklonku života (*přeju jí, aby sama sobě odpustila a mohla v klidu dožít ten její konec života*).

Přes všechny chyby matky i babičky, Helena s nimi má pevný vztah a včetně svého malého bratra je má velmi ráda (*z mojí strany moje maminka, můj bratříček...i babička, všichni jako jsou pro mě hodně důležití*).

Vilém: Cítím, že mi chybí mužský vzor v rodině – témata příběhu Viléma

Vilém jako velmi temperamentní dítě vyrůstal v panelovém domě na sídlišti, které ovšem bylo blízko do milované přírody. To, co mu ovšem chybělo, byl aktivní otec, se kterým by prožíval dobrodružství a učil se „chlapským“ věcem. Rodiče se rozvedli, když bylo Vilémovi pět let z důvodu alkoholismu otce, který vyústil v napadení matky a od té doby spolu rodiče nežili (*Tak jakože ji napadnul, nebo tak, že to byl ten vrchol*). Vilém vždy vnímal alkoholismus otce a incidentu byl svědkem a pamatuje si ho, ale jeho vztah s otcem to v dětství a dospívání nepoznamenalo a během víkendů se pravidelně vídali (*já jsem byl rád, že tátu vidím*).

V domácnosti složené pouze z něho, starostlivé matky a starší inteligentní, ale spíše pasivní sestry, nenacházel vzrušení (*víš, byla taková moc starostlivá a chyběl mi tam ten táta, kterej by mě dovolil dělat něco trochu nebezpečnýho...*). Obklopen milujícími ženami, včetně babičky, měl ovšem šťastné dětství a energii si vybíjel na trénincích fotbalu, kterému se věnoval do patnácti let (*já jsem nikdy nepochyboval nad tím, že bych měl dobrý dětství*).

V období dospělosti, kdy bylo Vilémovi už dvacet let, začal otcovo alkoholismus nabírat veliké závažnosti v podobě deliria tremens, které následovalo téměř vždy po propitých dnech (*největší zlom byl, když začaly ty deliria...jo...to byl největší zvrát*). Nastalo období strachu o otcův život a vzteku, když přes pomoc v nejtěžších stavech začal znovu pít. Vše ztěžoval fakt, že Vilém má otce velmi rád a během otcovi abstinence mají spolu krásný přátelský vztah, ale po krátké době následuje většinou zklamání (*doufáš, že nebude pít, že by neměl a pak teda nepije a pak zase začne a takhle je to dokola jako...a vždycky to může končit smrtí*). Ve Vilémovi se míchají pocity lásky a nenávisti. Morální zlo, kterého se otec na sobě dopouští dopadá na Viléma o to více tím, že je to jediný člen rodiny, který pravidelně řeší otcovy problémy (*já jsem jedinej snad, kdo tohle s nim prožíval nebo kdo se nějak staral...*)

Vilém vyzdvihuje lásku a péči nad vztek a ignoraci. Otce považuje za dobrého člověka, ke kterému má z rodiny snad nejbližší, proto také vždy dojde k poskytnutí pomoci a odpuštění, aby mohl vše zlé nechat v minulosti a užít si období, kdy je otec

v pořádku (*já kdybych mu vyčítal všechno co...čim mě zklamal, nasral, já nevím co...tak bych ho nemoh s nim vůbec...já mám pocit, že ta láska tady vítězí*).

Vilém má dnes v otázkách rodiny rozporuplné pocity (*já jí vidim roztržitěnou...pro mě to není to zrcadlo, pro mě to sou ty střepy...*), a touží po velké stmelené rodině. Vidí nevýhodu v rozmístění rodinných členů v rozdílných městech (*já nemám tu rodinu kolem sebe...a když už mám rodinu, tak jí mám malou, že jo. Mám tátu támhle, mámu támhle, pak ségru tam.*), přesto staví rodinu v podobě matky, otce a sestry na první místo (*Protože pro mě je rodina všechno.*).

Jana: Víím, že na ni nepřestanu být nikdy našťvaná – témata příběhu Jany

Jana měla harmonické dětství, kde se ovšem nemluvílo o pocitech a emocích (*naši na to nebyli ani... ani od svých rodičů učení*). V období dospívání začali její dvě starší sestry brzy rodit děti, které velmi často hlídala (*mně bylo někých patnáct let, když se narodilo první dítě a už, oni chtěli, ještě byly mladý...takže chtěly trajdat, dávaly mi děti na hlídání*). V této době vzniká Janina absence touhy po vlastních dětech (*asi díky sestrám asi...jsem nechtěla...mít děti*).

Z jedné Janiny sestry se stala postupem času vzorná matka a z nejstarší, která se brzy od rodičů odstěhovala, se stala lehkovážná matka, která dvě ze sedmi dětí nelegálně prodala. S touto sestrou Jana nikdy nenavázala pevný přátelský vztah (*Nikdy jsme asi...neměly nějak společný téma*).

Když bylo Janě přibližně třicet let, přišel jejímu dlouholetému partnerovi dopis s vyzváním k testu DNA, který žádá Janina nejstarší sestra, kvůli své pětileté dceři. Jana nemohla uvěřit, že by bylo možné, aby její přítel měl poměr s její sestrou (*A ona se mi akorát přiznala, že, že je to pravda.*). Okamžitě přerhala se sestrou už tak omezený kontakt (*tim naše komunikace skončila*). Důvod, proč sestra po takové době žádala testy DNA bylo, že se holčičky (pojmenovanou po Janě), kterou neustále někdo hlídala, chtěla zbavit a dát ji k otci. To by pro Janu znamenalo dítě, které nikdy nechtěla, ve společné péči s partnerem, pokud s ním zůstane.

K rozhodnutí, aby s partnerem zůstala a podílela se na výchově jeho dcery a své neteře jí pomohla komunikace a podpora druhé sestry (*Říkala: Vyprdni se na ní, to nemá cenu, tady je Janča, malá...tý vlastně bylo v tý době pět let...ona za to nemůže, je to vlastně naše neteř...*). Jedním z dalších motivů pro setrvání ve vztahu byla skutečnost, že pokud se Jana rozejde s přítelem, tak on malou Janičku odveze a ona včetně druhé sestry a rodičů ji už neuvidí (*on by vlastně holku odvez, rodiče by jí třeba*

nevidali, druhá ségra, ta jí měla dva roky u sebe, od malička...sestra jí tam prostě prdla...). Rozhodla se z celé situace vylézt co největší dobro, které našla v tom, že své malé neteři dala lepší rodinné prostředí.

Sestry přičinění na nevěře pojímá jako největší možné zlo z důvodu přímých rodinných vazeb (*když je to v rámci rodiny...vůbec...to je pro mě...hrozný*). Jana vyřadila nejstarší setru ze své rodiny, ale kvůli malé Janičce je nucená ke komunikaci, když přítel není doma (*vim, že to prostě, že ten člověk patří do rodiny, ale pro mě je to prostě cizí člověk...*). S přítelem se musela naučit znovu komunikovat, ale stoprocentní důvěra se nikdy nevrátí. Stále netouží po vlastním dítěti a občas pociťuje touhu se všemu vzdát a přemýšlí nad tím, jak by žila, kdyby se rozhodla jinak (*Někdy mě napadne, že...jestli tohleto mám zapotřebí.*).

2.3. Hodnocení napříč příběhy – hledání společných témat

Helena, Vilém i Jana považují své dětství za harmonické, přestože Helena a Vilém postrádali otce. Všichni dotazovaní považují rodinu za velmi důležitou a v úzkém okruhu se objevují velmi silné vazby. Vazby v širší rodině jsou podle Heleny a Viléma velmi slabé, Jana širší rodinu vůbec nezmiňuje, tudíž můžeme usuzovat, že se zde velmi silné vazby také nevyskytují nebo nikdo z širší rodiny nežije.

Společné téma představuje také odpuštění a empatie. Helena babičce postupně všechno zlé odpouští, Vilém došel k odpuštění otci tím, že nemyslí na špatné události a vnímá odpuštění jako nutnost pro dobrý vztah s otcem a uskutečnění pomoci, když je potřeba. Jana odpuštění zmiňuje v souvislosti s tím, že si myslí, že nejstarší sestře nikdy neodpustí.

Silná empatie je patrná u Heleny a Viléma ke členům rodiny, kteří se dopustili morálního zla. Taktéž se silná empatie vyskytuje u Janina vztahu ke své neteři, která je zároveň dcerou jejího partnera. Naopak se neobjevuje žádná empatie k nejstarší sestře coby aktérovi zla. Silná empatie s oběťmi morálního zla je výrazná také u Heleny.

U všech respondentů se projevů tendence řešit starosti, který je psychicky i duchovně tíží v sobě sama. Tak je tomu například Heleny, kterou trápí matčiny chyby, lži a tajnosti. Vilém se vždy sám vypořádává s tíhou a starostmi, které na něj kvůli otcovu pomalému sebezničení dopadají. V rodině Jany se nikdy o pocitech nemluvalo, takže všechno, co ji trápí, řeší převážně v sobě.

U všech se jako reakce na morální zlo člena rodiny vyskytují negativní emoce, které ovšem přebíjí potřeba zachovat se co nejlépe a pomoci.

Zároveň se postoj žádného respondenta ke členu rodiny, který se dopustil morálního zla, v průběhu vyrovnávání výrazně neměnil. Jana neměla se sestrou nikdy přátelský vztah a od doby, co se o jejím činu dozvěděla, na ní pohlíží pořád stejně s negativními emocemi. Helena, která babičku odmalička navštěvovala a měla jí ráda, přestože vnímala její zlou stránku, nepřestala udržovat z její strany vlídný vztah, i po tom, co se v dospělosti více dozvěděla o jejím chování ke svým dětem a psům. Vilém měl otce přes velmi bouřlivé pocity také vždy velmi rád a v době, kdy se otcův alkoholismus výrazně zhoršil, na otce nezačal hůře pohlížet a stále k němu choval lásku, která se ovšem o něco intenzivněji začala míchat s negativními emocemi a strachem o jeho život.

Z uvedeného vyplývá, že Helena a Vilém, kteří s těmito členy udržovali vždy pravidelný kontakt založený na pozitivních emocích minimálně z jejich stran, se snáze pozitivně vyrovnávají s morálním zlem člena rodiny. Naproti tomu Jana, která si s nejstarší sestrou nikdy nebyla blízká, a jejich kontakt se výrazně omezil, když nejstarší sestra brzy odešla od rodičů, na morální zlo nejstarší sestry reagovala přetrháním už tak malého kontaktu a zaujala negativní postoj k sestře.

2.4. První společné téma: Všichni se „přesto“ starají, aby zastavili zlo

Přestože Jana sestře neodpustila a Helena nově zjištěné zlé činy babičky stále zpracovává, obě ženy včetně Viléma se starají a pečují. Helena a Vilém přímo o aktéry morálního zla a Jana o oběť, kterou je její neteř a partnerova dcera.

Péče o neteř Janu nutí komunikovat s nejstarší sestrou, se kterou by jinak možná nikdy nenavázala kontakt. Rozhodla se pro takové řešení situace, které bylo jistě bolestivé a donutilo jí setrvat mezi dvěma lidmi, kteří jí ublížili (sestra a partner), ale z jejího pohledu bylo nejlepší pro její rodinu. Empatie a soucit s malým dítětem vyhrál nad útekem před zradou. Její jednání a chování k malé neteři není závislé na odpuštění sestře. Jana nepocitňuje k sestře empatii, naopak se už tři roky na ni zlobí a považuje ji za cizího člověka. Přesto vědomě ovlivňuje pocity vzteku, aby před svou neteří nemluvila hrubě o její matce. Zároveň s nejstarší sestrou komunikuje o potřebách dítěte a zajišťuje víkendové návštěvy, když je partner mimo domov.

Vilém je bezesporu nejzasazenějším členem rodiny otcovým alkoholismem. Důvod je očividný. Nejvíce se stará. Zatímco ostatní členové rodiny se od podnapilých stavů otce úspěšně distancovali, Vilém každou otcovu eskapádu řeší tím, že jede dlouhou vzdálenost, aby vše urovnal a otcův stav stabilizoval. Poslední výjezdy k otci byli velmi dramatické s obavami o jeho život, proto nyní Vilém vždy volí pomoc otci, i když se v něm silně mísí pocity hněvu a starosti, lásky a nenávisti.

Vilém otci odpustil, jelikož dle jeho slov není možné, aby cítil to, co cítil, aby jednal tak jedná, kdyby neodpustil. Vilém považuje možnosti řešení otcova alkoholismu za vyčerpané, proto momentálně žije přítomností, kdy je otec v pořádku, strýzlivý a mají přátelský vztah, který si oba užívají. Rozhodl se tu pro otce navždy být, přestože nevěří v jeho trvalou abstinenci.

Helenu měla její babička z rodiny vždy nejraději, přestože to dávala často najevo velmi zvláštním způsobem. Po mozkové příhodě, která babičku zbavila pohybu a částečně řeči, se její děti snažily, aby jí našli dobrý domov pro seniory, ale nikdo z pěti dětí si ji nechtěl vzít domů. Po umístění babičky v domově pro seniory zájem utichl. Pouze Helena jí pravidelně navštěvuje a posílá dopisy, aby měla babička co nejvíce rozptýlení a radosti. Současně hledá prosociálního člověka, kterému by platila za rozpravy s babičkou, když ona nemůže.

Helena si myslí, že by měla babičce co nejvíc pomáhat, aby mohla v klidu dožít její těžký život a situaci, ve které její babička momentálně je by nepřála ani největším zločincům. Za morální zlo, které babička napáchala si myslí, že je již potrestaná mozkovou příhodou, která neskončila rychlou smrtí a je toho názoru, že se trest již naplnil a není třeba setrvávat v utrpení. Proto babičce většinu zlých věcí odpustila a svou starostí o ni odmítá jako Vilém a Jana šířit zlo.

Na závěr je důležité zdůraznit, že nelze soudit ty, kteří se nestarají a odpovídají na zlo zlem, protože nevíme, v jakém prostředí vyrůstali a jaké rány si v sobě nesou. Můžeme pouze obdivovat ty, kteří zlo zastaví, neprohlubují ho a nepřenášejí dál.

2.5. Druhé společné téma: Rodinné pouto

U všech respondentů je patné silné narušení rodiny. Zároveň je však přítomna touha po zachování alespoň části rodiny. Jednání respondentů rozebrané v předchozí podkapitole je silně motivováno rodinným poutem, kterého si jsou všichni respondenti vědomi, a to i v případě potrhaných vztahů.

Pro Helenu je torzo rodiny v podobě matky, bratra a babičky velmi důležité a ona sama svou péčí a starostí o babičku udržuje velmi emocionální rodinné pouto.

Vilém si silně přeje velkou stmelenu rodinu, ale ve své vlastní vidí pouze střepy. Tyto střepy se ovšem na Viléma pojí silným rodinným poutem a on o ně nechce přijít, přestože je od matky, sestry a otce fyzicky vzdálen. Rozpadlou rodinu staví na první místo a závislému otci mimo jiné pomáhá z důvodu tohoto silného rodinného pouta.

Janino jednání je také závislé na rodinném poutu, které ji přimělo k péči o svou neteř a partnerovu dceru. Pokrevní vztah a touha uchovat dítě v rodině ji silně ovlivnila v rozhodování.

Tyto osoby, které byly zařazeny do výzkumného šetření, ukazují, že rodina pro ně není pouze místem uspokojování potřeb, ale především morální hodnotou, pro kterou jsou ochotny přinášet i oběti.

ZÁVĚR

Na výzkumné otázky formulované v úvodu výzkumného šetření tedy můžeme odpovědět takto: Postoj člena rodiny k druhému členu, který se dopustil morálního zla, souvisí se vztahem a kontaktem tvořeným od dětství. Síla rodinného pouta se v našem výzkumu jevila jako důležitý faktor pro zastavení koloběhu zla v podobě odplaty. Při vyrovnávání se se samotnou skutečností spáchaného morálního zla řeší příslušníci rodiny konflikt mezi potrestáním aktéra, jeho zavržením, nebo odpuštěním. Dospějí-li k odpuštění, výrazně to ovlivní jejich prosociální chování vůči provinilému. I v případě, že k němu nedospějí, dokáží se prosociálně chovat k oběti zla. Z toho vyplývá, že zastavení morálního zla nemusí být závislé na odpuštění. To vše však může doprovázet změť velmi ambivalentních pocitů, negativních (vztek, nenávisť apod.) i pozitivní (lítost, soucit apod.). Jako společné hlavní společné téma vyplynula starost a péče o samotného aktéra zla nebo oběť, která je silně ovlivněna druhým společným tématem, a sice rodinným poutem.

Jana zaujímá ke své nejstarší sestře, která zplodila dítě s Janiným partnerem, stálý negativní postoj. Sestry si nikdy nebyly blízké a došlo k brzké separaci bez udržování potřebného přátelského kontaktu. Zároveň Jana hodnotí morální zlo sestry velmi přísně, jelikož se jedná o zradu v rámci pokrevních vztahů. U Heleny dominuje soucitný postoj k babičce, která se provinila četnými příklady morálního zla. Helena vždy udržovala s babičkou pravidelný kontakt, i když nebyl vždy v přátelském a příjemném duchu. Důležité je, že Helena velmi dobře reflektuje důvody babiččina morálního zla a myslí si, že je babička již potrestaná náhlou mozkovou mrtvicí a nechce, aby dál trpěla. Vilémův postoj k otci z části závisí na tom, zda otec momentálně pije, nebo abstinuje. Jeho současný postoj je přátelský a plný odpuštění. Vilém vždy udržoval s otcem pravidelný kontakt, byť se rodiče rozvedli, když bylo Vilémovi pět let. Jejich vztah byl vždy přátelský a navzájem si rozuměli.

Jana se s morálním zlem sestry vyrovnává skrze dobrý čin, který má v toto případě podobu péče o neteř, která je zároveň dcerou Janina partnera. Jana nikdy nechtěla, a stále nechce děti, ale věří, že u ní a partnera, má holčička lepší život než u nejstarší sestry. Ve vztahu k sestře se ovšem podoba vyrovnání v souvislosti s negativním postojem přibližuje nenávisti. Je patrné také vyrovnávání se ignorováním problému. Helenino vyrovnání má bezesporu v souvislosti s obrovskou empatií, soucitem a buddhistickými myšlenkami podobu odpuštění. U Viléma je cesta vyrovnání tvořena

rozporuplnými pocity (lásky i nenávisti). Nicméně v současné době Vilém dochází k odpuštění a zdůrazňuje převahu lásky a starosti nad nenávistí a ignorací.

Bakalářská práce se zabývala fenoménem rodiny, jakožto polem pro výskyt morálního zla. S pomocí odborné literatury byla vytvořena teoretická část této práce. Ta se zaměřila na vymezení rodiny a možné důvody pro výskyt morálního zla, na předávání hodnot, a naopak na sociálně patologické jevy v rodině, které se týkají primárně dětí nebo v každém případě, pokud děti v rodině jsou, na děti působí. Kapitola s využitím morální filozofie vyjasnila pojem morálního zla, dobra a morálky. Také rozebrala některé možné typy morálního zla, které jsou společensky tolerované, a nelze za ně čekat zákonem stanovené sankce, jak tomu je u mnohých sociálně patologických jevů v rodině. Nicméně na tyto případy mohou jednotliví členové společnosti nahlížet stejně velmi negativně. Konkrétně je to interrupce, manželská nevěra nebo absence mateřské lásky. Ukázalo se, že morální problémy jsou problémem Desatera.

Nutno dodat, že rozebrané podoby morálního zla v teoretické části nejsou kompletní. Například v celé práci není zmíněno konkrétněji morální zlo člověka proti přírodě a kulturnímu bohatství, které je podle Sokola (2014: 156) také morálním zlem. Sem se hodí úvaha nad souvislostí mezi morálním zlem a konceptuálním uměním, které neváhá využít hmotnou podobu prastarého umění k zprostředkování neopakovatelného zážitku a filozofických úvah, jak tomu bylo například u rozbití neolitické obřadní urny současným čínským umělcem Aj Wej-wejem v roce 1995 s názvem *Dropping a Han Dynasty Urn*.

Vyrovňávání se s morálním zlem jiného člověka souvisí nejen se stránkou psychickou, ale také duchovní. Jako vyrovnání se s morálním zlem druhého člověka bylo definováno odpuštění, pomsta či nenávist, ignorace a přenechání soudu „vyšší moci“. K těmto podobám vyrovnání mohou vést spletité cesty, na kterých člověk mnohdy ustrne, tyto cesty nám přiblížily techniky vyrovnávání se se zátěží podle Hoška (1999: 53). Jako nejdůležitější se u způsobů vyrovnání se s morálním zlem jeví především schopnost zastavit zlo a nepřenášet ho dál.

Výzkumné šetření bylo pro mě velice časově a mnohdy i psychicky náročné. Součástí všech rozhovorů byla volná rozprava o životě respondenta, zároveň jsem dala prostor k diskuzi o bakalářské práci, která všechny respondenty zajímala. Kvůli už tak malému prostoru pro kvalitativní výzkum v bakalářských pracích a první zkušenost s IPA, jsem nemohla do výzkumného šetření zařadit více osob. Uskutečnil se ještě jeden rozhovor s mladým mužem, který není do výzkumného šetření zařazen, jehož otec jak

psychicky, tak fyzicky týral jeho, sestru i matku. V závěru práce jsem byla velmi překvapena a zároveň vyděšena, kolik lidí z mého okolí by mohlo být adepty na respondenty k výzkumu mé bakalářské práce.

Seznam literatury:

ANZENBACHER, Arno. Křesťanská sociální etika: úvod a principy. 2. vydání. Přeložil Karel ŠPRUNK. Brno: CDK, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-371-4.

ANZENBACHER, Arno. Úvod do etiky. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-111-3.

AUGUSTYN, Józef. Bolest křivdy a radost odpuštění. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. Malý duchovní život. ISBN 978-80-7195-683-9.

BECHYŇOVÁ, Věra. Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007. ISBN 978-80-86684-47-5.

BENEŠ, Albert Josef. Morální teologie. 4. vyd. Praha: Krystal OP, 1994. ISBN 80-901528-3-X.

BEZDĚK, Ctibor Hugo. Dobro a zlo: úvahy zakladatele etikoterapie o podstatě zla a o boji se zlem. Olomouc: Fontána, 2015. ISBN 978-80-7336-814-2.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 21. (12. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2016. ISBN 978-80-7545-010-4.

CAKIRPALOGLU, Panajotis. Psychologie hodnot. 2., dopl. a přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2295-4.

CSÉMY, Ladislav, Hana SOVINOVÁ a Karel NEŠPOR. Problémy s alkoholem v rodině: zpráva pro Evropskou Unii. Praha: Státní zdravotní ústav, 2001. ISBN 80-7071-189-2.

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

DUNOVSKÝ, Jiří. Sociální pediatrie: vybrané kapitoly. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-7169-254-9.

- FERJENČÍK, Ján. Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši. Vyd. 2. Přeložil Petr BAKALÁŘ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.
- FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.
- FRANKL, Viktor Emil a Elisabeth S. LUKAS. Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii. [3. vyd.]. Brno: Cesta, c2006. ISBN 80-7295-084-3.
- FRANKL, Viktor Emil. Lékařská péče o duši. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Cesta, 2015. ISBN 978-80-7295-195-6.
- FRANKL, Viktor Emil. Psychoterapie pro laiky. Přeložil Vladimír SMÉKAL. Brno: Cesta, 1998. ISBN 80-85319-80-2.
- FROMM, Erich. Umění milovat. V Českém klubu 6. vyd. Přeložil Jan VINAŘ. Praha: Český klub, 2010. ISBN 978-80-86922-32-4.
- FURGER, Franz. Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky. Praha: Academia, 2003. Theologica (Academia). ISBN 80-200-1061-0.
- GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.
- HARDY, Mária, Pavel MÜHLPACHR a Terézia DUDÁŠOVÁ, ed. Sociální patologie rodiny. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. ISBN 978-80-87182-17-8.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.
- HASS, Aaron. Morální inteligence: jak rozvíjet a kultivovat dobro v nás. Praha: Columbus, 1999. ISBN 80-7249-010-9.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE, ed. Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.

HOŠEK, Václav. Psychologie odolnosti. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-889-1.

HUBER, Wolfgang. Etika: základní otázky života. Přeložil Petr BABKA. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-642-0.

JANÁČKOVÁ, Laura. Nevěra a její zvládnání. Praha: Maxdorf, 2008. Psychologie všedního dne. ISBN 978-80-7345-155-4.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3.

KOSOVÁ, Martina. Logoterapie: existenciální analýza jako hledání cest. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4346-2.

KOTÁSKOVÁ, Jarmila. Socializace a morální vývoj dítěte. Praha: Academia, 1987. Studie ČSAV, sv. 9.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. Vzpouza deprivantů: o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.

KRÁMSKÝ, David. Filosofické základy psychologie morálky. Liberec: Bor, 2015. CogniSci. ISBN 978-80-87607-43-5.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Konflikty mezi lidmi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-407-6.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. O odpouštění s Jaro Křivohlavým. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. S. ISBN 80-7192-928-x.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Pozitivní psychologie. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. Psychologie (Portál). ISBN 978-80-7367-726-8.

KUNEŠ, Jan. Kantův morální zákon. Praha: OIKOYMENH, 2017. Mathésis (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-443-5.

LACHMANOVÁ, Kateřina. Vězení s klíčem uvnitř. 3., přeprac. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7195-594-8.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. Psychická deprivace v dětství. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada, 2002. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. Základy sociologie rodiny. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7042-291-2.

MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-x.

NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

NĚMEC, Jiří, ed. Bolest a naděje: deset esejů o osobním zrání. Praha: Vyšehrad, 1971.

NIETZSCHE, Friedrich. Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5.

PASTERŇÁKOVÁ, Lenka a Slávka KRÁSNA. Psychológia výchovy. Brno: Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-0952-9.

PAYNE, Jan. Odkud zlo?: o nezkrotnosti čili slabosti lidské vůle. Praha: TRITON, 2005. ISBN 80-7254-500-0., Jan. Odkud zlo?: o nezkrotnosti čili slabosti lidské vůle. Praha: TRITON, 2005. ISBN 80-7254-500-0.

PLAŇAVA, Ivo. Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy – dovednosti – poruchy. Praha: Grada, 2005. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0858-2.

PLZÁK, Miroslav. Poruchy manželského soužití: úvod do matrimoniopatologie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

PODZIMEK, Michal. Principy morality: studijní texty. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2010. ISBN 978-80-7372-566-2.

RÁDL, Emanuel. Dějiny filosofie. Praha: Votobia, 1999. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7220-064-x.

ROTTER, Hans. Osoba a etika: k základům morální teologie. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. ISBN 80-85959-18-6.

RUSKOVÁ, Dagmar. Přehled evropských dějin kultury a umění: Kapitoly o kultuře chování a jednání. 4. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7435-027-6.

ŘEZÁČ, Jaroslav. Sociální psychologie. Brno: Paido, 1998. ISBN 8085931486.

SCHWAN, Gesine. Zamlčovaná vina: ničivá moc dvojí morálky. Přeložila Veronika DUDKOVÁ. Praha: Prostor, 2004. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-113-X.

SMEDES, Lewis B. Odpusť a zapomeň. Praha: Návrat domů, 2004. Kompas (Návrat domů). ISBN 80-7255-097-7.

SOKOL, Jan. Etika, život, instituce: pokus o praktickou filosofii. Praha: Vyšehrad, 2014. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7429-223-1.

STAPLES, Lawrence H. Vina: prométheovský úděl. Přeložil Ivo MÜLLER. Praha: Portál, 2016. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-262-1040-5.

SÝKOROVÁ, Dana, Dušan ŠIMEK a Miroslava DVOŘÁKOVÁ, ed. Třetí věk trojí optikou. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. ISBN 80-244-1006-0.

ŠVEC, Ondřej. Filosofie jednání. Praha: OIKOYMENH, 2006. Sborníky, slovníky, učební texty. ISBN 80-7298-146-3.

TOMÁNEK, Pavol. Rodina – výchova – společnost: výzvy a perspektivy. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-0775-4.

TRÉLAÛN, Béatrice. Překonávání konfliktů v rodině. Praha: Portál, 2005. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-935-6.

TYRLÍK, Mojmír. Morální jednání. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3535-8.

VACEK, Pavel. Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000. ISBN 80-7041-148-1.

VODÁKOVÁ, Alena. Viníci a soudci. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Knižnice sociologických aktualit, 3. svazek. ISBN 80-85850-52-4.

VYBÍRAL, Jan, ed. Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Quaestiones quodlibetales. ISBN 978-80-7325-176-5.

VYKOPALOVÁ, Hana, ed. Násilí na seniorech: sborník příspěvků z pracovního semináře. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0409-5.

WOLYNN, Mark. Trauma – nechtěné dědictví: jak nás formuje zděděné rodinné trauma a jak je překonat. Přeložil Daniel MICKA. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-129-2.

Seznam příloh:

Příloha I. - Analýza rozhovoru Heleny	1
Příloha II. - Analýza rozhovoru Viléma	6
Příloha III. - Analýza rozhovoru Jany	13
Příloha IV. - Přepis rozhovoru s Helenou	17
Příloha V. - Přepis rozhovoru s Vilémem	24
Příloha VI. - Přepis rozhovoru s Janou	35

Příloha I. Analýza rozhovoru Heleny

Dětství	Harmonické ze strany všech dospělých	Velmi pozitivně, myslím si, že mám spoustu kladných zážitků...ehm...mamka s taťkou, tedy dokud jsem ještě měla taťku, tak se mi velmi věnovali, trávila jsem hodně času v přírodě. Ehm...potom jsem docela i spokojená s nastávajícím mamčíným přítelem (smích) jako otcem. Jo hezký to bylo.
	Zvýrazněná snaha matky	Mamka se snažila.
	Zvýrazněné chybění otce	Ehm... možná právě pak ten otec, ten mi chyběl no...i když jsem si to začla uvědomovat spíše, jako později, až třeba v pubertě
	Zvýrazněná zaneprázdněnost matky samoživitelky po smrti otce	a tak...eem...mamka byla hodně v práci, protože na mě byla sama...
	Pozitivum: Větší volnost	ale já jsem to brala spíše tak, že jsem ráda, že můžu být doma sama a mít tam kámoše (smích)
Pohled na nukleární rodinu v dětství	Popis matčíných provinění	samořejmě ju miluju, ale vidím tu spoustu chyb, které udělala...a které pořád dělá...a dozvěděla jsem se spoustu věcí, které jsem nevěděla a ve kterých mi hodně lhala a tajila je
	Introvertní reakce na viny matky	A ani s ní o tom nemluvim...spíš to tak jako snažím se řešit v sobě.
	Ospravedlnění matky poukazem na provinění babičky	Ale na druhou stranu já jí to nemám úplně za zlé, protože ona mamka měla život těžký, hodně těžký a nějak se s tím vypořádává jak může. Už od malička to měla těžký.
Pohled na současnou referenční rodinu	Křehké vazby rodiny z matčiny strany	Vazby v rodině...emm...no ty jsou hodně, hodně křehké, hlavně co se týká...ehm rodiny ze strany matky
	Absence rodiny ze strany otce	ze strany otce už nemůžu tolik říct, protože...ehm...babička vlastně nežije...emmm...děda taky nežije, a je to tak takový jako, spíš ani nevím...nestýkáme se nějak
	Matka se svými sourozenci převzala některé „hříchy“ babičky	právě od maminky je to všechno hodně takový intrikářský, nenávislný, závistný, a...
	Matka se svými sourozenci některé „hříchy“ babičky vědomě nepřevzala	jo, kdy ty sourozenci se prostě jenom pomlouvaj a vlastně i babička to hodně zapříčiňovala, jak jsme, občas jsme nevěděli, že to pramení z tama...

	Špatné vztahy mezi sourozenci ze strany matky zapříčiněny dětstvím	ale vlastně je to všechno způsobeno už jako z dětství...jako od babičky, od mamčiny mamky
	Neupřímnost mezi matkou a jejími sourozenci	i ty sestry se prostě pomlouvají a je to hnusný no takový...občas se to zdá hezké sladké slovíčka a každý má na policiče andělíčky a dávají si sluníčka...a vůbec to tak není.
	Zdůraznění příbuzenských vazeb pro udržování kontaktu	emm oni občas si i navzájem říkají, že kdyby nebyli rodina, takže se v životě ani nemusí vidět...taklec to maj.
	Silná vazba na matku, bratra a babičku	z mojí strany moje maminka, můj bratříček...i babička, všichni jako jsou pro mě hodně důležití
	Citové zázemí u matky	myslim si, že vždy najdu útočiště doma...u matky určitě... to jo, jo.
Pohled na babičku, která se dopustila morálního zla	Návštěvy u babičky v dětství nebyli příjemné	za babičkou jsem nikdy nejezdila moc ráda, protože...je taková drsná, bych řekla drsná Valaška.
	Zdůraznění oblíbenosti Heleny u babičky	měla jsem to asi takové nejjednodušší co se týče všech mých příbuzných, protože mě měla nejradši vždycky, i když někdy to bylo hodně drsné.
	Oblíbenost přírody a zvířat v okolí babičky stavení	A ráda jsem tam jezdila za pásma a do přírody a tak...ale jinak né moc no
	Nesoulad mezi babičkou a vnučkou	ona je hodně svéhlavá a ona si myslí, že jen ona má vždy pravdu a jiná pravda neexistuje
	Babička nerespektuje názory Heleny	hodně věcí vidím jinak, ale pro ni to nemá žádnou váhu, když někdo vidí něco jinak.
	Morální zlo babičky má dlouhou historii	to morální zlo, jak tady říkáš...má mnoho stran a ona se tak vlastně chovala vždycky.
	Babička se dopustila morálního zla na zvířatech	že některýho psa ona si zavřela prostě...ehmm...v kůlně a prej, když hodně štěkal, tak ho mlátila tak dlouho dokud nepřestal štěkat...
	Babička se dopustila morálního zla na svých dětech	tak třeba když moje maminka měla asi sedmnáct let a přišla ze zábavy, měla svého prvního kluka a měla svůj první cucflek na krku, babička ji zmlátila...mamka ležela schoulená u kamen...babička do ní kopala a když šel někdo kolem, otevřela dveře babička a říkala všem kolemjdoucím: „Pojďte se podívat na tu malou kurvu.“ A zvala lidi, ať se na ní dívají, jak tam leží
	Babička se dopouští morálního zla na lidech mimo	Ehmm potom...emm takzvaně pluje špínu na ostatní, na sousedy, dělá zlo mezi lidma

	okruh rodiny	
	Popis zdrojů informací o babiččině jednání	Jo, tak něco jsem viděla na vlastní oči a něco mi řekla třeba mamka. A teď něco nedávno jsem se dozvěděla z jejich zápisků. Které jsem ani...nechtěla...nechtěla číst, ale sestřenice je přečetla a řekla mi, co tam v tom našla.
	Zdůraznění závažnosti obsahu babiččiných zápisků	Což bylo dost hnusný no
	Babička měla nad vším pevnou ruku	nebo byla obecně moc tvrdá v té výchově a tak...emmm...no a tak ja se snaží mít nad vším kontrolu a pevnou ruku, tak třeba ty psy...občas jako zmlátila palicí...
	Lítost nad babičkou	Se soucitem...opravdu je mi jí líto
	Babička se morálního zla dopouštěla ze svého přesvědčení	ona to všechno dělala...jako z vlastního přesvědčení, že si myslela, že je to všechno správně,
	Babička ukázala lítost nad svým chováním k zvířatům, ale ne k lidem	...i když pozdějc některých věcí litovala...co se týče třeba zvířat, ovšem co se týče lidí...tak toho nelitovala nikdy. Ona si třeba dosud neuvědomila, že třeba lidem ublížila...jo...no.
	Těžké smíření s vinou babičky	pořád nedokážu pochopit, že udělala věci jaký udělala
Babičky tres za vinu	Helena si přeje pro babičku lepší život	ale upřímně ju mám ráda...strašně bych chtěla, aby se měla dobře, protože dneska leží v domově...nemůže ani chodit, ani mluvit...
	Trest ze strany dětí v podobě odcizení je pochopitelný	a skoro všichni se na ní vykašlali, zajdou tam jednou za měsíc...a člověk by řekl, že si to zaslouží...
	Dojít odpuštění a začít znova je možné	ale já si myslím, že každý má to právo jako kdyby...eee...všechno začít znova.
	Snaha najít babičce dobrý domov pro seniory	ze začátku tomu hodně věnovala...času, jako že jí sháněli ten lepší domov a tak, na druhou stranu nikdo suju nevzal k sobě domů
	Zdůraznění utrpení samoty	Já bych nenechala prostě člověka takhle trpět samotného
	Zlo plodí zlo	...protože z utrpení podle mě vzniká zase jenom utrpení
	Není potřeba setrvávat v trestu	vrátilo, ale není v tom třeba setrvávat dýl. Já si myslím, že...takový ňáký velký tresty...nejdou úplně nutný. Ten trest sám o sobě je, že se jí to přihodilo.
	Nesplněné přání pokojné smrti	Mozková mrtvice...ona chtěla umřít v klidu a proto nikomu nezavolala...a ono se to nějak nepodařilo.
Prameny babiččina morálního zla	Transgenerační přenos špatného dětství	je to zakořeněné už v jejím dětství, protože ona mi občas vyprávěla, jak její maminka byla drsná, jak museli prostě pracovat, jak je mlátila opaskem, takže na to byla vlastně zvyklá...jsou dva způsoby jak se k tomu mohla postavit...buď že bude jiná,

		nebo bude stejná
	Křesťanství zneužitě k páchání zla	taky to byl zapříčiněné v tom starozákonním...ehm podání, ona vlastně uznává starý zákon, takže oko za oko, zub za zub
	Jinakost jako projev Satana	hlavně vnímá něco co se jí úplně nelíbí, jako projev zla a Satana...
	Zlí lidé jsou jen zlí	podle ní dobrý člověk má v sobě zlo, ale zlej člověk v sobě nemá dobro...
	Přání zla, kvůli odlišným názorům	tomuhle se semnou tak pohádala, že byla schopná jako proklejt moje děti a tak dále...
	Zlehčení situace poukazem na vypjaté emoce aktéra	nemůžu ju brát vážně ač to tak myslela, protože v hněvu lidí řeknou různé věci...A ona to v sobě má, není to poprvý, kdy ona takhle klela a nebo se zřekla svých dětí, když se zrovna naštvála. Je hodně emocionální a zapšklá, svým životem
	Zlehčení babiččiny viny poukazem na její život	taky se jí toho hodně stalo, taky jí umřely nějaký děti... a tak různě...tvrdě pracovala celý život...ono to...já to vidím, že je to všechno zatím, že ona tu lásku takovou nepřimala, neměla od koho, tak ju neumí takhle dávat.
Obecný pohled na konkrétní morálně zlé činy	Jednoznačné odmítnutí	Absolutně nepřipustný...
	Neštěstí plodí neštěstí	tohle dělaj jenom nešťastní lidi...nešťastný člověk se snaží udělat někoho jiného nešťastným...
	Neznalost správného jednání jako pramen morálního zla	...ukázat, že má větší moc a...jo držet pevnou ruku nad něčím, neví jak to má asi jinak udělat, připadá mu to správné
Ovlivnění babičkou	Uvědomění si závažnosti a obrana proti opakování chyb	taková být nechci...jo, že chci se sebou něco dělat, že chci se sebou pracovat...
	Odmítnutí křesťanství	možná někdo by řekl negativní vliv, co se týče křesťanství, protože babička se každé ráno pomodlila a pak se chovala takto. Takže pro mě křesťanství není.
	Nedůvěra v křesťanství	možná je to i díky tomuhle, že to nevnímám jako fungující metodu
Vyrovňávání se s morálním zlem člena rodiny	Počáteční šok a agrese směrem k babičce	Tak, když jsem se dozvěděla ty zmíněné věci...eee tak to byl pro mě vždycky docela šok a cítila jsem i zlost směrem k ní
	Pochopení	ale zároveň potom přišlo trochu pochopení, pochopení toho proč ty věci dělala
	Uvědomění si souvislosti s dětstvím babičky	že ona si myslela, že je to správně a...emm, že v tom vyrostla a měla to tak naučený a...ehmm prostě, že si myslela, že je to dobře no a myslela si, že...eee...ehmm, že taky bude šťastná.
	Vědomá empatie	a dostavil se takový soucit s ní...eee a ten byl skrze to, že jsem vlastně pochopila, proč ty věci dělala
	Odsouzení babiččiny činů	i když já bych je v životě nikdy neudělala a myslím si, že jsou špatné.
	Babička je	Dospěla jsem k tomu, že nešťastní lidi...eee konají

	nešťastný člověk	špatné činy, a že kdyby byli všichni šťastní, tak tadytěch věcí vůbec není.
	Citový vztah k babičce	...upřímně ji mám ráda...
	Snaha zabránit podobným činům	ty věci, které ona udělala...jí nikdy nebudu, v těch jí nikdy nebudu podporovat, ani nikoho jiného...
	Potřeba udržení kontaktu	myslim si, že bych jí měla hodně pomáhat
	Aktuální babičky život je velmi nepříjemný a nikdo si ho nezaslouží	protože je v situaci, která není určitě příjemná a nepřála bych jí nikomu...ani žádnému masovému vrahovi a sama já bych v tý situaci být nechtěla.
	Odpuštění, ale nezapomnění	ty čerstvější věci, jsou stále v procesu zpracování se, ale já to spíš už beru tak, jak to je...to je vlastně pro mě to odpuštění, že jsou věci, že je bereš tak jak jsou. Takže vlastně ano odpustila jsem jí, i když o některých věcech ještě přemýšlím.
Pomoc s vyrovnáváním	Neznalost nepřátelství a zášti	že jsem nikdy nebyla nějaký nenávidný člověk, nikdy jsem neměla nějakého úhlavního nepřítele, ke kterému bych chovala zášť
	Láskyplná výchova	eeemm si myslím, že je to taky tím, že jsem byla vychovávána...jakože k lásce
	Náboženství: buddhismus	a hodně mě v tom právě pomáhaj praxe buddhismu a metody, které jsem dostala a které přímo pracují s různými emocemi, takže...eeee když...ee...člověk má třeba hněv na někoho...eee tak mu naopak přeje hodně štěstí...eee když to nejde opravdu, tak mu přeje hodně štěstí daleko od sebe (smích). Takže tady ty metody ještě s meditací mě...eee...ten pohled hodně posunuly.
Morální zlo a trest	Nesmíření jako způsob oddálení ulehčující smrti	a přeju jí, aby sama sobě odpustila a mohla v klidu dožít ten její konec života, protože už jí je hodně let a právě si myslím, že tadyty různý jako nepochopení a výčitky jí tady ještě drží...v takovém stavu v jakým je.
	Trest se již uskutečnil	ale zároveň si myslím, že trest se naplní už když se nějaká taková věc přihodí
	Už není potřeba trestat	a člověk nemusí trpět strašně dlouhou dobu.

Příloha II. Analýza rozhovoru Viléma

Dětství	Harmonické s výhradami směrem k matce a chybějícímu otci	já jsem nikdy nepochyboval nad tím, že bych měl dobrý dětství, i když jasně, kdybych se v tom vrtal tak zjistím jo tohle bylo na prd a tohle taky a máma mi zakazovala...jako, že si mě hodně chránila...víš byla taková moc starostlivá a chyběl mi tam ten táta, kterej by mě dovolil dělat něco trochu nebezpečnýho...ale to je, kdybych se nad tím nějak zamejšlel, hloubal do toho a tak, ale kdyby řekl obecně...jaký jsem měl dětství, tak řeknu jo šťastný, dobrý...
	Zdůrazněné chybění otce coby protipólu matky	Tak ten táta asi tam chyběl...jako chyběla tam ta druhá strana, že ta máma...to brala jako...to je ta půlka výchovy jakoby víš co...
	Zvýšená starostlivost matky	takže jak říkám tě pak moc nikam nepouštěla víš co...a já jsem se jí pak už ani neptal, že jsem věděl co řekne, že řekne ne jako nemůžeš tam třeba, nebo tak.
	Negativum: chybějící oponent k výchově a názorům matky	To ti vadilo, jako tak, že se s nikym jako nemusela přít, že třeba když je tam i ten táta. (...)...a tohle mi tam chybělo. Že tam není ten táta, kterej by byl občas proti tý mámě a byl jakoby semnou.
	Matka si našla po rozvodu submisivního přítele	i když měla přítele žejo...bylo to jiný prostě, než když je tam ten táta. A nebylo tam to, nebo on se s ní nikdy nehádal, on byl jako na její straně vždycky...a když máš fakt tátu a mámu, tam se mnohdy určitě stane ne, že jako ten táta brání třeba to dítě v nějakym názoru...jo? A je tam ten rozpor ne? Ta matka ten táta, jakože...jo? Ale ten přítel byl vždycky jako na její straně, víš takovej jako, ta máma byla furt taková ta hlavní mi přišlo v tom vztahu i...a on byl vždycky na její straně, víš co...
	Absence otce v rodině od předškolního věku Viléma	Kolik mi bylo? (...)Tak pět.
	Krach manželství: alkoholismus a fyzické napadení	Jo...a kvůli násilí. Tak jakože jí napadnul, nebo tak, že to byl ten vrchol, že když jsme šli prostě k babičce...a pak se definitivně jako rozešli.
Rodinné vztahy v dospělosti	Ucelený pohled na rodiče	Tak člověk dospěje a vidí věci jinak než dítě a spoustu věcí mu nějak dojde...jo udělá si ten obraz...jako celej a vidí to jinak...jo vůbec co jsou ty rodiče zač...
	Odmítnutí výčitek a zvolení odpuštění pro zachování rodiny	a tak no jinak na to koukám, ale ne hůř...já jako nevyčítám rodině nic, protože to nejde jako...to bys musela udělat tlustou čáru a prostě...rodina je od toho, aby si odpouštěli, že jo...
	Zdůraznění důležitosti pokrevních vztahů	jste krev...a to je jako nadevše, že jo.
	V nukleární rodině jsou stabilní vztahy	Tak vazby v mé rodině hodnotím tak, že si myslím, že v nějakej úzký...v úzkym kruhu jakoby jsou dobrý...

	Positivum: Matka má zbytek rodiny ve stejném městě	u tý mámy je to takový jo, že tam má tu sestru...jo ta má rodinu a sou v kontaktu nebo i, že jo, byla s babičkou, že jo, teď s dědou...nějak v kontaktu, žijou v jednom městě, takže tam ty vztahy jako sou jo...
	Negativum: Otec je vzdálen od zbytku rodiny	táta ten žije sám v městě, kde jako z rodiny od něj není nikdo, že jo...občas se stýká s bráchou, kterej je u (město)...a ten za ním pomalu v životě tam nebyl rozumíš, takže co je to za vztahy, že jo...no.
	Slabé vazby mezi Vilémem a ostatními členy rodiny	Z tátovo strany, tak ten má toho bráchu, že jo...ten...táta má taky jakože synovce, že jo, od strejdy, nebo synovce jednoho, dvě ty...jako moje sestřenice, že jo a já se s nima třeba nevidám, já se s nima neznám jakoby víš co...jo takhle. A táta tam občas za nima jede, já jsem občas taky, jakoby jsme tam jezdili za strejdou...to je z tátovy strany všechno, takže tam je to dost rozpadlý. (...)A jako z mámy strany já se s nima jako nějak moc ne to, tak občas se vidíme, ale...jo co o ni o mě ví, co já vim o nich jo...jakoby teď mluvím zase o tetě z mámy strany, že jo...sestřenky dvě...jo...jakoby je to takový ty vztahy chladný mi přijde trošku, takový cizí...(...) Nemyslím si, že tam sou silný vazby.
	Některé vazby s přáteli jsou silnější než s rodinou	máš kamarády, který bys spíš nazvala bratry, jako rodinou jo a přitom jakoby nejsou tvý krve...
	Odríznutí od sestry a jejich dětí	Ségra ta žije se synovcema taky prostě, žijou jinde než já, takže já to s nima taky neprožívám, rozumíš...ty děti...jo...se ségrou třeba.
	Negativum: Každý člen nukleární rodiny žije jinde	To je ono, já třeba osobně se cítím odrízej dost, protože já nemám tu rodinu kolem sebe...a když už mám rodinu, tak jí mám malou, že jo. Mám tátu támhle, mámu támhle, pak ségru tam.
	Silná vazba krom nukleární rodiny vznikla s babičkou ne s dědou	Mám silnou vazbu na mámu, na ségru, na tátu...na babičku jsem měl, s dědou ne.
Citové zázemí v rodině	Těžké vymezení rodinného zázemí	...já nevím, jak si mám představit moc tu rodinu. Já vidím totiž toho tátu...pak vidím jako tu mámu...pak vidím tu ségru...ale rodina je něco co je dohromady...pro mě.
	Rodina jako nesjednocený pojem	...já jí vidím roztříštěnou...pro mě to není to zrcadlo, pro mě to sou ty střepy...jo...který můžou bejt spolu, ale sou to furt střepy
	Citové zázemí je přítomno u matky	Zázemí...tak jako ta máma je pro mě jakoby, nebo vždycky byla...to zázemí. Jakoby...cejtím tam nějakou podporu jakoby...určitě...i citovou jakoby jo, že kdybych se nějak úplně sesypal, potřeboval pomoc, tak tam...vim, že tam můžu jít. Ta máma je, vždycky jako pro mě byla to zázemí, ta opora jako...
Otec alkoholik	Vilém vždy vnímal, že je něco špatně	Odjakživa, odjakživa jsem vnímal ten alkoholismus, jenže jsem o tom nevěděl, když jsem byl malej.
	V útlém věku	Jo...když ještě tolik nepil tak jakoby nepil pořádně,

	Viléma nebyl problém tak veliký	tak sem byl tak malej, že si nic nepomatuju
	První vzpomínky na otce alkoholika	A první vzpomínky jsou z doby co jakoby začínal pít, já jsem vždycky myslel, že je ospalej třeba...jo a to bylo když samozřejmě vospával opici nebo tak...chápeš...tak jsem si říkal jo táta je ospalej...jo, ale přitom byl i...jakože byl divnej, že sem vnímal, že je trošku jinej...
	Vztah s otcem ro rozvodu byl převážně pozitivní	Jo, dobrej...dobrej, jako ne špatnej.
	Matka nepřetrhala kontakt	Máma s nim komunikovala taky normálně jo...
	Zájem otce o děti	bral si nás na víkendy se ségrou...nebo ze začátku jsme chodili jenom na procházky si pamatuju...že přišel táta, já sem s nim šel na procházku jenom...jo
	Radost ze setkání s otcem	Jo...já jsem byl rád, že tátu vidim
	V období dětství bylo vše mezi Vilémem a otcem v pořádku	Do deseti let ne...v klidu...to až potom, když seš starší, dospělá, tak teprve ti jakoby...no že si začneš shledávat, že je něco špatně třeba, nebo tak.
	Uvědomění si problému až v dospělosti	No řek...v dospělosti (smích).
	První léčení otce	myslim, že to mi bylo třináct, když byl poprvé v léčebně...a zase kvůli práci, že ho vyhodili z práce...jo...ale jako dítě to fakt vnímáš jinak...jako v těch třinácti já to nevnímám, že má...nebo to. Tak sem byl rád, že de do léčebny, že jo...a pak sem i řek, že nebude pít...a to, že jo...a pak to bylo vždycky jenom to, že se k tomu zase vrátil a...
	Zklamání z neúspěšné léčby	...potom, když vole byl šestkrát v léčebně vid'...a pak vždycky začal a tak...ale to už jsme v dospělosti...
	Dlouhá abstinence otce během Vilémova dospívání	On to pak vydržel třeba dva roky, když to mi bylo třeba patnáct, pak zase ňák začal...a nebylo to tak hrozný...
	Rapidní zhoršení otcova alkoholismu v dospělosti Viléma	no a největší zlom byl, když začaly ty deliria...jo...to byl největší zvrát. Ale to už jsem byl fakt dospělej...ale to už šlo do tuhýho jakoby...to mi bylo něco málo přes dvacet. (...)Tak to bylo období, kdy nepil třeba, a když pak pil...tak to končilo deliriem, že jo...a strach, že umře, že jo.
Vztah s otcem v dospělosti	Zhoršení vztahu	Tak bylo to horší no...
	Zklamání a strach	Jo to začlo zklamání, jasně! Když jako fakt doufáš, že nebude pít, že by neměl a pak teda nepije a pak zase začne a takhle je to dokola jako...a vždycky to může končit smrtí,
	Veliké citové vypětí	tě to jasně...ňák...že jo, ničí...citově... A je to zklamání, je to stres, že jo, zvlášť v době, kdy on

		pije, že jo, nebere ti telefony, ty víš v jaké je sračkách, seš na něj našťvaná, že jo...
	Míchání negativních pocitů	...zklamání, vztek, nenávisť, že jo...všechno v tom je...
	Rozpor ve vnímání otce	Já tátu vždycky bral jako když je opilý...jinak, jako někoho jinýho, a když je střízlivej...taky jako někoho jinýho.(...) Prostě ho vnímám jako střízlivýho, jako jednu bytost dejme tomu a opilýho jako jinou bytost úplně...to ho nenávidím, rozumíš...a toho druhýho jako miluju
	Rozpor mezi odmítnutím a poskytnutím pomoci	...ale míchá se to v tom, když jakoby pil, že jo...nebo bylo zrovna to období...tak jo...tak jsem ho nenáviděl i jakoby miloval zároveň...v tom to bylo na jednu stranu, že bys řekla: ty vole ať si chčípne hajzl...nebo tohle víš co...jako ta čistá nenávisť a do druhý strany jakoby ta láska se do toho vnucuje: ale ne ty vole, musíš mu pomoc vole nebo...jo?
	Vilém nepřestává milovat otce v období pití	v té době je to boj a je to stres i...tahle válka tý nenávisti s tou láskou...a to je to vyrovnávání vlastně...s tím.
	Popis pomoci	No zařídít ty vole zas nákou léčebnu nebo...prostě, že jo, tak bejt s ním, že jo, kontrolovat ho, jestli prostě je při životě, v jakým stavu je...jo? A tak...nebo, kdyby to bylo špatný zavolat záchranku, že jo. To je jediný co můžeš udělat, ale když je to furt dokola...
	Silná vazby z důvodu pomoci převažující od Viléma	No máme no (smích)...(agresivně) tak protože víš co, já jsem jedinej snad, kdo tohle s ním prožíval nebo kdo se nějak staral...a ségra jako...já jí to nevyčítám, vůbec...že to nák ne to...jako přijdu si nejangažovanější...
	Skeptický pohled na tátovu abstinenci	a ono to zas přijde, to je jen otázka času...já nevěřím, že to tak bude nafurt...táta bude zas pít.
	Aktuální neřešení problému z důvodu stabilní situace	Nepije...a je to dobrý...já nemyslím na nic, na nic...nemyslím na to, kdy začne pít, a jaký to bude, až začne pít a jak se budu chovat a co bude...vůbec. Já žiju teď v tomhle ohledu. Prostě teď nepije, teď je to paráda, dobrý.
	Neutuchající pomoc přes vinu otce	A až to bude zase v píči, tak to bude v píči a budu to řešit pak...ale zase tam bude ta tendence mu pomoci...dokud bude naživu prostě, i když je to jeho vina, může si za to sám a tak, ale já mám prostě furt tu tendenci prostě...jo?
	Žití přítomností	Já řeším: teď nepije, to je podstatný...
	Aktuální doba abstinence otce	sou to asi tři měsíce
	Možnosti řešení vidí Vilém vyčerpané	Já nevím jaký...všechny možný jsem vyzkoušel a...a nevím co dělat.
Následky alkoholismu	Rozpad rodiny	Jasný, jakoby ten rozvod, natržení tý rodiny...
	Pochybnost nad	i když by se asi stejně rozvedli, že jo..

	manželstvím rodičů	
	Fyzicky násilný čin	Ale to násilí, že jo, na tu mámu...i když jako nebylo, že by jí mlátil, to říkám to byl jeden incident, jako...jo...to je podstatný.
	Mlžení, lhaní nad skutečností v opilosti	...časem chronický lhaní prostě (naštvaně), když je zahalen v opatu toho alkoholismu
	Otevřená možnost lži ve stavu střízlivosti	Nemyslím si, že by lhal, když je střízlivej, ale nepřekvapilo by mě to...
	Zlo v podobě ničení sebe sama ničí i Viléma	a to, že když on sám sebe ničí, tak ničí jakoby třeba i mě...jo já to cejtím takhle...to je to zlo, který nepáchá jen na sobě, ale třeba i na mě...budu mluvit za sebe. Když on se ničí, tak ničí i mě jakoby...
Pohled na otce dnes	Odpoutání se od zlého	...tak jako, jako kdybych mu všechno odpustil víc...a všechno dobrý jakoby víc,...že já kdybych mu vyčítal všechno co...čím mě zklamal, nasral, já nevím co...tak bych ho nemoh s nim vůbec...já mám pocit, že ta láska tady vítězí, jakoby nad tím špatným jo,...
	Vilém tu bude pro otce vždy	že jsem mu dal vždycky znova tu šanci, že jo, a vždycky mu jí dám.
	Nedůvěra k trvalé abstinenci otce	Já věřím, že takhle to bude dokonce...dokud tady prostě bude, tak to takhle prostě bude, pokud začne zase pít, jakože někdy zase začne, já budu mít zase tendenci mu nák pomáhat
	Láska a pomoc vítězí nad vším špatným	jo...a nakonec mu to všechno prostě nějakým způsobem odpustím a...tohle je podle mě ta nepodmíněná láska, že i když ten druhý je prostě jakoby v něčem hajzl, tak ty ho máš stejně ráda, stejně mu chceš pomoc
	Na špatného tátou by bylo jednoduché se vykašlat	A on...jasně, kdyby byl hajzl, kdyby nás mlátil, když jsme byli malý a tak...tak bys ho mohla zavrhnout takhle...tak by to bylo super, bylo by to snadný...rozumíš? Protože bysme se s nim už nevidali, on by se dávno někde upil a...rozumíš? Ale on byl vždycky hodnej právě...víš? Jako rozuměli jsme si vždycky...a i přesto všechno špatný jako...jakože toho špatného taky bylo hodně...i přesto prostě...
	Absence mužské autority	Jo ta tam není, protože není vytvořená...rozumíš? Takže jo, cejtím, že mi chybí nákej ten vzor mužskej...takže ho hledám jinde, že jo...
Vztah s tátou dnes	Dnes v období abstinence: přátelský	v pohodě...přátelský...jo
	Nejasný napjatý vztah, když otec pije	ale to se snadno, když začne pít, tak se to zase spadne dolů do té propasti...jo? Tý nenávisť, která se mísí s tou láskou a nějakým soucitem a zase ta nenávisť a vztek...jo? To je to peklo jako jo...a tam, tam zas nebude to přátelství jo...tam zas bude to...jo, že s nim mluvím hrubě, že sem prostě nasranej, ale chci mu pomoci že jo, mám ten soucit,

		ale i tu nenávisť a vztek...jo? Tak je to prostě, když pije jo...tam to přátelství není
	Rychlé odpoutání od hněvu	ale my jsme jako hodně rychle schopný bejt zase kamarádi...
	Nutná pomoc	Si říkám já tam nepojedu a on tam prostě umře...takže tam, a nechceš, aby umřel...i když si za to může sám, i když já nevím co...
Pohled na alkoholismus	Alkoholiky se stávají zajímavý, příjemný lidi a alkoholismus je neštěstí	Že je zvláštní sorta lidí, který se stávají alkoholikama, a že myslím, že by to byli jinak fajn lidi...a že k tomu něco vede...taky...jo...stát se alkoholikem. To si musíš vypěstovat, jako každou závislost...a něco tě k tomu vede, jo...a...je to neštěstí no.
	Převaha soucitu	A já spíš tam vidím trošku furt ten soucit víc než tu nenávisť jako...
Ovlivnění otcovým alkoholismem	Otcův alkoholismus výrazně ovlivnil Vilémovu osobnost	ale že vlastně jo...on...jeho nemoc vlastně sem s ním svým způsobem prožíval i já, prožíval jsem jí s ním...takže tě to ovlivní jako, jako osobnost, jako ce-celistvě, celého člověka jo...jak ses ptala na to v čem mě to ovlivnilo...mě to ovlivnilo jako člověka, jako takovýho jo.
Vyrovňávání se	Pochybnost nad vyrovnáním	já možná nejsem vyrovnanej s tím
	Přítomnost nutného odpuštění ke vztahu s otcem	Rozhodně tam musí bejt to odpuštění...jo..., že kdybych mu neodpustil, co prostě udělal nebo za co, jo...tak by to bylo jiný úplně, jo...a hlavně mě by to tížilo a tak dál. Takže odpuštění je důležitý...jo, v tom vyrovnávání.
	Omezení tíživých myšlenek na otce	Potom to, že jakoby...samozřejmě to nezapomenu nikdy, ale nemyslím na to...jo, to je důležitý...furt na to nemyslet, nebo tak. Furt
	Zvýšená intenzita stresu a bolesti, když otec pije	říkám, mě to nejvíc tíží, když je to aktuální, když prostě pije nebo to, že jo, tak jasně můžeš na to nemyslet, ale zase si za ten den na to vzpomeneš, co táta zase...
	Celkové odpuštění	Jo, asi jo...asi jo (smutně)...konec dobrý všechno dobré (úsměvně).
	Víra v lepší období otce	Já myslím, že to v budoucnu bude jenom lepší, že už nic horšího nemůže..., a když jsem přečkal tohle všechno...jo...a neodvrh sem ho, tak horší to myslím nebude.
	Připouštění nestálosti vlastních názorů	Samozřejmě se to může kdykoliv změnit...to co tady říkám není vytesaný do kamene.
	Otec ublížil přesto, že je dobrý člověk	ale já vim, že není špatnej člověk..., ale i dobrej člověk může ublížit...
	Stavění rodiny na první místo	Protože pro mě je rodina všechno.
	Nepovažování otcova alkoholismu za velké zlo	Jasně, úplně všechno bych na světě asi taky neodpustil...kdybych věděl, že já nevím, někdo z rodiny, že jo...nebo tak...já nevím, dělal fakt náky svinstvo, nebo někoho zabil pomalu...jo? Nebo kdyby to bylo fakt velký zlo...
	Vymezení rodiny	Máma, táta, ségra...jádro, hardcore (smích). A

		částečně do té rodiny беру i nějaký kamarády, kterých je jenom pár.
	Neznalost otce bez závislosti na alkoholu: zvyknutí si	Já jsem se s tím vypořádával odjakživa nějak...i nevědomě...to bylo odmalička, to nebylo, že by táta, najednou je mi patnáct a táta začal pít nebo se stávat alkoholikem...to tak jako bylo celý můj život v podstatě, jo. Takže jsem na to byl i zvyklej docela.
	Postupné vybudování odporu k alkoholismu otce	Ale pak, jak seš dospělá, tak tě to, jakoby dojde, vidíš to jinak, nějak se to změní ten pohled i...jo, je to jiný, ale prostě vyrůstal jsem v tom, s tím jakoby, že táta pije prostě nějak. A vybuďoval jsem si nějaký odpor prostě k tomu...jo, k tomu pití jeho.
	Otec pil tajně: touha Viléma, aby se nestyděl a přiznal závislost s tím, co k tomu patří – potřeba silného mužského vzoru	A že, ještě on to schovával vždycky, on pil jako na tajňačku, ale prostě já to věděl, nebo ségra taky, že jo...a on, to nebylo, že by si dal na stůl tu láhev vodky a prostě pil, ne...on to měl vole zašitý anis pomalu neviděla, že pije...ale prostě si to viděla na něm, nebo cejtila...rozumíš...to se nedá zakamuflovat. A dělal jako by nepil...jo...a to taky, když se na to ohlídnou, tak to mě úplně sere, rozumíš...takovejhle přístup...když piju, tak piju vole! Se všim všudy, hrdě...
Odpouštění	Pomoc při odpouštění	...to odpouštění. Nevím, tak jasně že...někdy moje životní víra, filozofie, moje osobnost, že jo, nevím jak to mám popsat no...co za tím stojí.
		Já to vnímám jako nějaký přirozenej...přirozenost, když někoho miluješ, tak mu, tak je to až samozřejmost, když to tak hnusně řeknu. Hnusně řečeno, to vnímám jako samozřejmost. To zní hnusně ne? To je samozřejmost mu odpustit. Ale definuje to trochu, jak to cítim. Jako, když někoho miluješ, tak mu prostě odpustíš všechno...je, je to zvláštní.
	Neprocit'ovaný proces odpouštění jako důsledku	Ale já to odpouštění neprožívám, to není tak, že to prožiju a pak řeknu tak jo tak mu odpouštím...to není vůbec, že by...to ne. Já to odpouštění vnímám jenom jako...důsledek..., že si pak říkám ale dyť já sem mu musel odpustit ty vole, jinak bych teď třeba nemoh cejtit co cejtím, nebo se chovat k němu jak se chovám...jo, já to vnímám jako důsledek, jako něco co jde jak mimo mě, ale skrze mě...rozumíš
	Intenzivní procit'ování přítomnosti v závislosti na opilosti nebo střízlivosti otce	A když pije, já cejtím nenávisť a to, a to se nějak rozptýlí tím, že zas on přestane pít...tak já sem rád, že se zase tím nestresuju, že on je v pohodě jo, v pořádku...jo? A to odpouštění vnímám jenom jako nějaký výsledek, ke kterému muselo dojít, jinak...nechápu, proč bych jakoby ho měl furt rád...
	Pozornost věnována dobru v lidech: snadné odpouštění	A já jako nemám moc problém odpouštět, si myslím...jakoby ne jen jemu, ale celkově. Jo jakože špatný věci se snažim dávat stranou a snažim se z těch lidí brát to dobrý.

Příloha III. Analýza rozhovoru Jany

Dětství	Harmonické, bez výhrad	Krásný, super, v pohodě...bez problémů.
Pohled na orientační rodinu	S rodiči stále pevné vztahy	s rodičema vlastně..., my jsme, já jsem z domova odešla ve dvaceti a v pětadvaceti jsem se tam zase znovu vrátila. Takže s rodičema úplně v pohodě...
	Zdůraznění jedné sestry jako dobré matky	druhá sestra, vlastně vlastní ta je úplně zlatý člověk, má tři děti, o který se stará...dala by za ně ruku do ohně...
	Hlídaní dětí sester: nepřítomnost touhy po vlastních dětech	vlastně obě sestry jsou starší...mě bylo někdy patnáct let, když se narodilo první dítě a už, oni chtěli, ještě byly mladý...takže chtěly trajdat, dávaly mi děti na hlídání a...nevím, nevím jestli tohles to mě ovlivnilo, asi jenom...asi díky sestrám asi...jsem nechtěla...mít děti.
	Odmítání zodpovědnosti a starosti	nechci mít za nikoho zodpovědnost. Já sotva zvládám sama sebe někdy
	Ze strany Jany jsou vazby pevné, přátelské	Když mluvím sama za sebe, tak úplně, úplně v pořádku...myslím si, že spolu komunikujeme...sme spolu...prostě za dobře, je, je to v pohodě
	Sestry nemají s rodiči tak pevný vztah	Nevím, jak teda od sester...tam je to možná nějaká povinnost
	Citové zázemí se v rodině pomalu vyvíjí	Já jsem se asi učila mluvit o citech takhle o...o věcech co, co mám prostě v sobě možná ve dvaceti letech.
	Rodiče převzali styl výchovy svých rodičů	naši na to nebyli ani... ani od svých rodičů učený
	Citové zázemí je u rodičů dnes patrné	Jo...to, já si myslím, že teď kon už jo no...
Pohled na nejstarší sestru, která se dopustila morálního zla	Brzká separace sester	...odešla dost brzo z domu, takže my jsme spolu komunikovali akorát, když třeba přivezla ukázat malý, když se narodilo, nebo malá...nebo ono už toho bylo trošičku víc.
	Absence přátelského vztahu, společných zájmů	Nikdy jsme asi...neměli nějak společný téma, nikdy jsme jako spolu...když jsme se setkaly, když třeba jsme někam jely a tam jsme se potkaly, nebo jsme se domluvily s...nějaká oslava se doma konala, nebo to...jako dokázaly jsme spolu mluvit úplně v pohodě, ale že bysme se extra scházely to ne.
	Soudně zprostředkovaná informace o morálně zlém činu	Když přišel dopis s modrým proužkem, kde bylo návrh na...já nevím teď kon jak to říct...prostě, že se udělají testy DNA..., že pani navrhovatelka bla bla bla...
	Osobní doznání pomocí sociální sítě	...nejdřív teda samozřejmě jsem se jí zeptala...eee...my jsme spolu byly na facebooku, já jsem se jí ptala, jestli je to jako možný, jestli je to fakt pravda, nebo proč jako...vymýšlí takovýhle, dyť to není možný, že by jako Jakub...přítel měl s ní

		dítě. A ona se mi akorát přiznala, že, že je to pravda.
	Přetrhání kontaktu v momentu doznání	Okamžitě já jsem jí vymazala...tim naše komunikace skončila.
	Vytěsnění sestry, absence empatie	Abych řekla pravdu, tak já o ní vůbec nepřemýšlím, vůbec mi nepřijde na mysl...nevídáme se...
	Automatické zabránění kontaktu sester ze strany rodiny	myslím si, že asi ani, aniž bych to řekla tak rodině ani nikdo kdo s náma žije v domácnosti, tak prostě asi by poznali, že když ví, že prostě sestra má přijets, takže automaticky buď mě poslali pryč...a neřekli, že třeba má sestra přijets, abych se s ní prostě nepotkala...
	Zamrznutí vývoje pohledu na sestru	Já to mám asi...pořád stejně, pořád stejně asi. Myslím si, že jí to nikdy neodpustim,
	Nutná komunikace omezená na potřeby dítěte	ale myslím si, že holka už je trošičku větší, teďkon jí vlastně bude devět let...a prostě mámu potřebuje, nebo...musim s ní nějak komunikovat v rámci toho, abych se třeba domluvila, když vlastně přítel není doma...a malá chce jet na víkend k ní, nebo tohlencto a má vlastně na ten víkend nějaký úkoly, tak...abych nemusela za mojí mámou, aby ona jí musela tlumočit, takže asi tohlencto mě donutilo s ní začít trošičku komunikovat, ale je to jenom ohledně dítěte.
Obecný pohled na morální zlo sestry	Empatie k nevěře muže	asi, když jsem starší, tak si myslím, že od mužského bych to pochopila snáz
	Osobní odmítnutí nevěry	já, já sama bych v životě bych to neudělala...nikdy jsem neměla, myslím si, že kdybych nebyla spokojená ve vztahu tak, tak to prostě ukončim a jdu dál a najdu si někoho jinýho,
	Morální zlo sestry je větší než partnera	To je vlastně pro mě to největší zlo co může bejt asi...
	Zhoršující faktor nevěry: nevěra v rodině	asi nevím, možná ai kdyby první rodiče...asi tam kdyby se něco takovýho podobnýho stalo, třeba kdyby táty si našel nějakou novou paní, tak to, ale potom asi ta sestra, já bych todlenc to prostě rodina je svatá...a todlenc to bych v životě neudělala...
	Naprosté odmítnutí nevěry, které se týká rodinných vztahů	Dokážu pochopit spíš tu nevěru úplně s cizim člověkem, než takhle, když je to v rámci rodiny...vůbec...to je pro mě...hrozný
Důsledky	Nové budování vztahu s nevěrným partnerem	asi jsem musela vlastně s přítelem budovat ňákou...asi jsem zase, nevím...jestli jsem se s nim musela naučit znova komunikovat, věřit mu...
	Nenávratné porušení partnerské důvěry	neříkám, že mu věřim stoprocentně, to ne...
	Dítě, které nikdy Jana nechtěla, je najednou v její a partnerově péči	asi mě to změnilo tím, že se musim teďkon starat o dítě,
Vyrovňávání se	Zaměření na pozitivní důsledek	asi jsem si na tom musela najít něco dobrýho, já sem si na tom asi sem, pokaždý když mě něco napadlo,

	činu	něco...nebo, když takhle jsem si na to vzpomněla, když jsem si říkala: Hele stalo se tohle, tohle, ale na druhou stranu...tady máš defakto jakoby svojí neteř, která je na tom teď kon líp...než když byla u svojí vlastní mámy...to je asi...asi na tom špatným si musím vždycky najít něco dobrého.
	Touha se vzdálit a uzavřít do sebe	...nejradši asi, nejlíp, nejlíp jako by mi bylo, kdybych mohla prostě se sebrat a na půl roku někam vypadnout a nekomunikovat vůbec s nikým...
	Zodpovědnost určující jednání: dítě	jenomže to nešlo, protože přítel vlastně jezdí kamionem, takže vlastně to dítě já jsem...naučit jí chodit do školy, protože ona vlastně nechodila ani do předškolního ročníku, takže jako nějaké základy...slovní zásoba nulová, takže já jsem prostě se s ní musela...
	Přetrvávající absence touhy po roli matky	na to, že jsem nikdy dítě nechtěla, tak jsem tohle musela překousnout. Ještě teď jako, to překusuju, tošičku někdy...občas.
	Osobní nabádání k pokroku ve vztahu k sestře	Pořád to v sobě prostě nějak tluču a zkouším...říkám si, už je to tři roky, tak jí pozdrav...
	Rodina neumožňuje vývoj Janina vztahu k celé situaci	...tady to je třeba výjimka, ale že bych jako takhle seděla třeba s mojí mámou nebo s přítelem a takhle se o tom...ne. Že bysme se o tom takhle bavili, ne.
	Vnitřní izolace pocitů	Já to prostě dusím v sobě...asi nějak...asi jsem se tak naučila...nevím, nejsem jako otevřený člověk, nejsem komunikativní, nejsem...že bych jako rozebírala, plakala někomu na rameni...to asi ne no.
Aktuální stav	Zmírnění agresivních projevů kvůli dítěti	Asi jsem míň našťvaná, myslím si, že vím, že budu našťvaná pořád...ale vím, že to za to nestojí, protože začínám i sledovat, že malá si všímá různých věcí, že...si musíme dávat pozor, že abych třeba o sestře nemluvila nějak špatně, protože furt je to její máma...musím se, já musím prostě koukat na tohle.
	Navázání minimálního kontaktu	když jí vidím nemizím z místnosti...jsem schopná jí i pozdravit, ale že bysem si s ní dala kafe to vůbec ne. To asi...myslím si, že na to dojde.
	Utvrzení v negativních pocitech ve vztahu k sestře	Ale stoprocentně vím, že na ní nepřestanu být nikdy našťvaná.
	Občasná nespokojenost s aktuálním rodinným stavem	Někdy mě napadne, že...jestli tohle mám zapotřebí. Že jsem si to mohla, když přišel nějaký rozsudek o výsledcích DNA...že jsem se mohla zachovat jinak. Že jsem od toho mohla úplně odejít.
	Popis důvodů k rozhodnutí zůstat s přítelem a vychovávat jeho dceru, která je zároveň Janina neteř	vím, že ta holka...když to tak blbě řeknu moje krev...a já nevím co bych jako bez rodiny dělala...a vím, že právě, že tam by prostě to možná, že jsem já...spíš zohled, jakože dát, beru ohled na ostatní, že, že jsem si říkala kdybych teda přítele opustila...on by vlastně holku odvez, rodiče by jí třeba nevidali, druhá ségra, ta jí měla dva roky u

		sebe, od malička...sestra jí tam prostě prdla...dávala jí peníze, aby jí hlídala...takže ta je taky na ní zvyklá si říkám, tak teďkon, když on jí odveze...oni jí nikdy už, už jí neuvidí...bude to bůh ví jak, takže jsem si říkala, že to zkusíme, nevím.
	Utíkání do fantazie „kdybych“ v těžkých chvílích	Ale prostě já jsem prostě taková ta... Ale občas mě prostě napadne...jak to mohlo bejt...nebo aspoň, jak jsem se s...mohla bejt na tom já...kdybych...řekla ne.
	Pohled na sestru se od výzvy jejímu příteli k testu DNA nezměnil	Úplně stejně jako když jsem se dozvěděla, že, že spala s mým přítelem...
	Vyřazení sestry z osobního vnímání rodiny	vim, že to prostě, že ten člověk patří do rodiny, ale pro mě je to prostě cizí člověk...
Pomoc a podpora druhé sestry	Druhá sestra Janě pomohla s vyrovnáváním	...Moje druhá ségra.
	Druhá sestra rozhovory napomohla rozhodnutí zůstat s přítelem	Říkala: Vyprdni se na ní, to nemá cenu, tady je Janča, malá...tý vlastně bylo v tý době pět let...ona za to nemůže, je to vlastně naše neteř...musíš to nějak, ne musíš...bylo by lepší, kdyby tady byla...a s Jakubem, jako s přítelem, tam to nějak urovnáte, tohlencto, vemte si sem holku, zkusíte to a uvidíte.
	Zdůrazňovala aktuální situaci dítěte	přijela za mnou a daly jsme si kafe, sedly jsme si a ona právě že říkala, teďkon mi ukazovala fotky, když byla u ségry, u té druhý...jak to tam vypadá...podívej se v čem žijou a tohlencto...
	Druhá sestra se zaměřila na Janin vztah k dětem	se zaměřila na mojí stránku, že prostě ona ví, že jako já ty děti...jejich, prostě, vlastně já vlastní nemám, ale mám vlastně osm vlastně synovců, neteří...a já prostě kdykoliv sem mohla, když už jsem teda byla starší a děti byly starší, tak sem si je prostě brala a...jako kdyby byly m...ne jako kdyby byly moje, ale prostě vim, že já jako ráda pučím, vrátím...a užiju si s nima a na tohlencto ségra asi hrála
	Pomohla všeobecná komunikace, která byla zároveň i rozptýlením napjaté situace	Asi tak no, asi semnou mluvila jako normálně, jako né, že by se...zaměřovala jenom na ten problém, ale všeobecně...jo hele a v práci bylo tohlencto, ne jenom o tom, protože máma do mě třeba hučela...a jak to teda budete a v pokaždý když tohlencto, tak jenom tohlencto téma a ségra prostě jako všeobecně, o čemkoliv. Až když přišlo třeba...a já sama se jí zeptala, co by dělala
	Absence rozboru problému s přítelem	s přítelem...tam se to nějak...asi ani vysvětlení nějaký neproběhlo. Jenom mi řek, jak se to stalo...a možná, že i já sem asi řekla...no dobrý to mi stačí, mávla jsem na tím rukom, asi sem to nechtěla úplně poslouchat,
	Vyzdvižení dobrého vztahu s druhou sestrou	...asi jediná...ségra sss...je člověk se kterým umim mluvit...tak, v klidu, v pohodě.

Příloha IV. Přepis rozhovoru s Helenou

T: Jak hodnotíš svoje dětství?

R: Velmi pozitivně, myslím si, že mám spoustu kladných zážitků...ehm...mamka s tatškou, tedy dokud jsem ještě měla tatšku, tak se mi velmi věnovali, trávila jsem hodně času v přírodě. Ehm...potom jsem docela i spokojená s nastávajícím mamčíným přítelem (smích) jako otcem. Jo hezký to bylo. Mamka se snažila.

T: Říkáš, dokud jsi měla otce, do kdy?

R: Zhruba do pěti let.

T: A co se stalo?

R: Tatška se utopil...eem...u moře. Usnul na lehátku prý.

T: Takže nešťastná náhoda.

R: No...je to...ty okolnosti jsou kolem takové hodně zamlžené, že si vlastně do dneška lidi myslí, že on žije, že se odstěhoval, ale to je takové složitější.

T: Jak jsi říkala, tak nahlížíš na dětství pozitivně, ale je tu něco co ti výrazně chybělo?

R: Ehm...možná právě pak ten otec, ten mi chyběl no...i když jsem si to začla uvědomovat spíše, jako později, až třeba v pubertě a tak...eem...mamka byla hodně v práci, protože na mě byla sama, ale já jsem to brala spíše tak, že jsem ráda, že můžu být doma sama a mít tam kámoše (smích).

T: Změnil se tvůj pohled na rodinu v dospělosti? Přetrval ten pozitivní pohled?

R: Ten pohled se změnil hodně...hlavně směrem k matce, samozřejmě ju miluju, ale vidím tu spoustu chyb, které udělala...a které pořád dělá...a dozvěděla jsem se spoustu věcí, které jsem nevěděla a ve kterých mi hodně lhala a tajila je. A ani s ní o tom nemluvim...spíš to tak jako snažim se řešit v sobě.

T: Můžeš uvést nějaký příklad věcí, o kterých ti lhala?

R: Ehhh...jo...tak například jsem zjistila, že jsem vlastně neměla být první dítě, že šla na potrat, ještě přede mnou, což mně dodneška neřekla. Ehhh...potom jsem zjistila, že nejspíš mám jiného otce (smích). Což je taky docela zajímavé. No a ještě jsou tam

nějaký takový drobnosti, nesrovnalosti...i s úmrtím otce právě...a...a tak. Ale na druhou stranu já jí to nemám úplně za zlé, protože ona mamka měla život těžký, hodně těžký a nějak se s tím vypořádává jak může. Už odmalička to měla těžký.

T: Dobře děkuji. A co vazby v tvoji rodině, zmiňuješ mámu, otčíma, případně další příbuzní?

R: Vazby v rodině...emm...no ty jsou hodně, hodně křehké, hlavně co se týká...ehm rodiny ze strany matky...ehmm rodina ze strany otce už nemůžu tolik říct, protože...ehm...babička vlastně nežije...emmm...děda taky nežije, a je to tak takový jako, spíš ani nevím...nestýkáme se nějak, ale právě od maminky je to všechno hodně takový intrikářský, nenávistný, závistný, a...vlastně je to všechno způsobeno už jako z dětství...jako od babičky, od mamčiny mamky (posmutnělý hlas)...jo, kdy ty sourozenci se prostě jenom pomlouvaj a vlastně i babička to hodně zapříčiňovala, jak jsme, občas jsme nevěděli, že to pramení z tama...i ty sestry se prostě pomlouvají a je to hnusný no takový...občas se to zdá hezké sladké slovíčka a každý má na poličce andělíčky a dávají si sluníčka...a vůbec to tak není.

T: Takže nepovažuješ vazby ve vaší rodině za silné.

R: Ne ne vůbec...emm oni občas si i navzájem říkají, že kdyby nebyli rodina, takže se v životě ani nemusí vidět...taklec to maj. Jako silné vazby vnímám mezi mnou, maminkou...emm jako z mojí strany, z mojí strany moje maminka, můj bratříček...i babička, všichni jako jsou pro mě hodně důležití a sestřenky vnímám už spíš jako takové známé...a tak.

T: Jak bys hodnotila citové zázemí, které v tvoji rodině nacházíš nebo nenacházíš?

R: Ehhh...myslím si, že vždy najdu útočiště doma...u matky určitě...to jo, jo.

T: Ted' se přesuneme na pohled na konkrétního člena rodiny, který se v minulosti dopustil morálního zla. Jaký vztah jsi měla se členem rodiny, který spáchal morální zlo, předtím, než jsi se o jeho činu dozvěděla?

R: Emmm...za babičkou jsem nikdy nejezdila moc ráda, protože...je taková drsná, bych řekla drsná Valaška. Ehhh...ale...emmm...měla jsem to asi takové nejjednodušší, co se týče všech mých příbuzných, protože mě měla nejradši vždycky, i když někdy to

bylo hodně drsné. A ráda jsem tam jezdila za pásma a do přírody a tak...ale jinak né moc no (pousmání).

T: Říkáš, že tě měla nejradši, ale že to bylo někdy hodně drsné. Co tím myslíš?

R: Emmm, protože ona je hodně svéhlavá a ona si myslí, že jen ona má vždy pravdu a jiná pravda neexistuje...co se týče i náboženství a různých pohledů na život a i toho jak se třeba chová ke zvířatům a...hodně věci vidím jinak, ale pro ni to nemá žádnou váhu, když někdo vidí něco jinak.

T: Jakým způsobem jsi se dozvěděla, že se babička dopustila morálního zla?

R: Ehmm...ono to morální zlo, jak tady říkáš...má mnoho stran a ona se tak vlastně chovala vždycky. Ona...jak jsem se to dozvěděla? Zaprví jsem slyšela něco od své maminky, jak se k ní chovala, když byla ještě dítě. Což bylo dost otřesné...emm potom jsem viděla, jak se chová ke zvířatům, které, jak tvrdila milova - miluje, ale chová se k nim tak, že to tak nevypadá. Ehmm potom...emm takzvaně pluje špínu na ostatní, na sousedy, dělá zlo mezi lidma...emmm a jaká byla otázka? Já jsem se v tom zamotala (smích).

T: Jak jsi se to dozvěděla...

R: (rychle se vrátí k tématu) Jo, tak něco jsem viděla na vlastní oči a něco mi řekla třeba mamka. A teď něco nedávno jsem se dozvěděla z jejich zápisů. Které jsem ani...nechtěla...nechtěla číst, ale sestřenice je přečetla a řekla mi, co tam v tom našla. Což bylo dost hnusný no (zastřený, posmutnělý hlas).

T: Můžeš mi říct něco z toho?

R: Ehmm...jo...tak třeba když moje maminka měla asi sedmnáct let a přišla ze zábavy, měla svého prvního kluka a měla svůj první cucflek na krku, babička ji zmlátila...mamka ležela schoulená u kamen...babička do ní kopala a když šel někdo kolem, otevřela dveře babička a říkala všem kolemjdoucím: „Pojďte se podívat na tu malou kurvu.“ A zvala lidi, ať se na ní dívají, jak tam leží (tichý, smutný hlas). (...) Jo nebo byla obecně moc tvrdá v tý výchově a tak...emmm...no a tak ja se snaží mít nad vším kontrolu a pevnou ruku, tak třeba ty psy...občas jako zmlátila palicí...a v těch zápiscích, tam právě stálo, že některýho psa ona si zavřela prostě...ehmm...v kůlně

a prej, když hodně štěkal, tak ho mlátila tak dlouho dokud nepřestal štěkat... a podobný věci (smutný hlas).

T: A co dnes? Jak na babičku pohlížíš dnes?

R: Se soucitem...opravdu je mi jí líto...ehmm...já to vnímám tak, že...ona to všechno dělala...jako z vlastního přesvědčení, že si myslela, že je to všechno správně, i když pozdějc některých věcí litovala...co se týče třeba zvířat, ovšem co se týče lidí...tak toho nelitovala nikdy. Ona si třeba dosud neuvědomila, že třeba lidem ublížila...jo...no.

T: Teď jsi mi řekla, jak pohlížíš na babičku, a co se týče vztahu, jaký je ten vztah dneska?

R: Ehm...emmm...pořád nedokážu pochopit, že udělala věci jaký udělala, ale upřímně ju mám ráda...strašně bych chtěla, aby se měla dobře, protože dneska leží v domově...nemůže ani chodit, ani mluvit...a skoro všichni se na ní vykašlali, zajdou tam jednou za měsíc...a člověk by řekl, že si to zaslouží...ovšemže ano, ale já si myslím, že každý má to právo jako kdyby...eee...všechno začít znova.

T: Když mluvíš o ostatních, kteří se na ní vykašlali...to znamená včetně tvoji matky?

R: Mamka se na ňu vykašlala tak...no...tak jako tak napůl. No...ze začátku tomu hodně věnovala...času, jako že jí sháněli ten lepší domov a tak, na druhou stranu nikdo su ju nevzal k sobě domů, ale teďka za ňu nezajde...za celý měsíc. Na jednu stranu to chápu, protože jí hodně ublížila a na druhou stranu já bych toho nebyla schopná. Já bych nenechala prostě člověka takhle trpět samotného...protože z utrpení podle mě vzniká zase jenom utrpení.

T: Ano, dyť je to tak jak říkáš. Utrpení, který dala tvoje babička se jí vrátilo.

R: Jo...ale teď zase...jo...jasně vrátilo, ale není v tom třeba setrvávat dýl. Já si myslím, že...takový ňáký velký tresty...nejsou úplně nutný. Ten trest sám o sobě je, že se jí to přihodilo.

T: A co se jí přihodilo?

R: Mozková mrtvice...ona chtěla umřít v klidu, a proto nikomu nezavolala...a ono se to nějak nepodařilo.

T: Ted' ještě něco k těm konkrétním činům, který tvoje babička dělala. Ty jsi je z velké části vyjmenovala a můžeš mi říct tvůj pohled na tyto činy, ať se to týká těch zvířat nebo pomluv?

R: Ehm, Ehm...tak první si myslím, že je to zakořeněné už v jejím dětství, protože ona mi občas vyprávěla, jak její maminka byla drsná, jak museli prostě pracovat, jak je mlátila opaskem, takže na to byla vlastně zvyklá...jsou dva způsoby, jak se k tomu mohla postavit...buď že bude jiná, nebo bude stejná...takže byla stejná, a potom si myslím, že taky to byl zapříčiněné v tom starozákonním...ehm podání, ona vlastně uznává Starý zákon, takže oko za oko, zub za zub a hlavně vnímá něco co se jí úplně nelíbí, jako projev zla a Satana...a emm...tady...emm...o tom jsme se hodně spolu bavily, protože já jsem jí říkala, že když je někdo dobrej, tak v sobě mívá i trošku zla a když je někdo zlej, tak v sobě má i trochu dobra, ale podle ní dobrej člověk má v sobě zlo, ale zlej člověk v sobě nemá dobro...(smích) takže...A kvůli tomuhle se se mnou tak pohádala, že byla schopná jako proklejt moje děti a tak dále...no a ovšem já...jako...nemůžu ju brát vážně, ač to tak myslela, protože v hněvu lidi řeknou různý věci...A ona to v sobě má, není to poprvý, kdy ona takhle klela anebo se zřekla svých dětí, když se zrovna naštvála. Je hodně emocionální a zapšklá, svým životem zatvrdlá...taky se jí toho hodně stalo, taky jí umřely nějaký děti...a tak různě...tvrdě pracovala celý život...ono to...já to vidím, že je to všechno zatím, že ona tu lásku takovou nepřímala, neměla od koho, tak ju neumí takhle dávat.

T: A co si myslíš o těch konkrétních činech. Například trápení zvířat?

R: (zvýšeným tónem) Absolutně nepřípustný...tohle dělaj jenom nešťastný lidí...nešťastný člověk se snaží udělat někoho jinýho nešťastným...e...ukázat, že má větší moc a...jo držet pevnou ruku nad něčím, neví jak to má asi jinak udělat, připadá mu to správné a absolutně s tím nesouhlasím, je to hnus (zastřený hlas).

T: Ted' si uvědomuju, že jsme vůbec nezmínili manžela babičky.

R: (vesele) Jo děda! Já si ho moc nepamatuju, ale...emm...mamka a všichni sourozenci ho strašně měli rádi a milovali ho, prej byl hrozně hodnej a od babičky se odstěhoval v jistou dobu a mamka po tom incidentu, co prožila u těch kamen, jak jsem ti říkala, za ním utekla a už s ním strávila potom dospívání a zbytek.

T: Tyto činy, které babička vykonávala, ovlivnily tě nějak?

R: Určitě v tom ponaučným smyslu, že...a...že taková být nechci...jo, že chci se sebou něco dělat, že chci se sebou pracovat...a možná...eee...to mělo na mě takový, možná někdo by řekl negativní vliv, co se týče křesťanství, protože babička se každé ráno pomodlila a pak se chovala takto. Takže pro mě křesťanství není. Možná, možná je to i díky tomuhle, že to nevnímám jako fungující metodu...pro mě.

T: Jakým způsobem jsi se vyrovnávala se skutečností, že se tvoje babička dopustila morálního zla?

R: Tak, když jsem se dozvěděla ty zmíněné věci...eee tak to byl pro mě vždycky docela šok a cítila jsem i zlost směrem k ní...ale zároveň potom přišlo trochu pochopení, pochopení toho proč ty věci dělala, že ona si myslela, že je to správně a...emm, že v tom vyrostla a měla to tak naučený a...ehmm prostě, že si myslela, že je to dobře no a myslela si, že...eee...ehmm, že taky bude šťastná.

T: Můžeš mi nějak popsat, jak se to vyvíjelo to vyrovnání?

R: Vlastně šlo to přes ten šok, potom skrze to pochopení a dostavil se takový soucit s ní...eee a ten byl skrze to, že jsem vlastně pochopila, proč ty věci dělá, i když já bych je v životě nikdy neudělala a myslím si, že jsou špatné.

T: A k čemu jsi dospěla?

R: Dospěla jsem k tomu, že nešťastní lidi...eee konají špatné činy, a že kdyby byli všichni šťastní, tak tady těch věcí vůbec není.

T: A k jakému postoji jsi dospěla ve vztahu ke své babičce?

R: Emm...upřímně ji mám ráda...eee ty věci, které ona udělala...jí nikdy nebudu, v těch jí nikdy nebudu podporovat, ani nikoho jiného...eeee myslím si, že bych jí měla hodně pomáhat, protože je v situaci, která není určitě příjemná a nepřála bych jí nikomu...ani žádnému masovému vrahovi a sama já bych v té situaci být nechtěla.

T: Bavili jsme se spolu o odpuštění. Odpustila jsi už babičce, nebo s tím pořád pracuješ?

R: Eeee...ty čerstvější věci, jsou stále v procesu zpracování se, ale já to spíš už beru tak, jak to je...to je vlastně pro mě to odpuštění, že jsou věci, že je bereš tak jak jsou. Takže vlastně ano odpustila jsem jí, i když o některých věcech ještě přemýšlím.

T: Takže jsi jí neodpustila všechno?

R: Jestli by se to tak dalo říct...asi ne úplně zcela...ne úplně zcela, ale nesoudím jí za to a mám jí skrze to ráda určitě.

T: Co nebo kdo, a jakým způsobem ti pomohl v tom, co jsi mi teď tady říkala?

R: Tak v první řadě si myslím, jelikož jsem říkala, že je to hodně o povaze člověka, že jsem nikdy nebyla nějaký nenávistný člověk, nikdy jsem neměla nějakého úhlavního nepřítele, ke kterému bych chovala zášť...eeee...potom...eemmm si myslím, že je to taky tím, že jsem byla vychovávána...jakože k lásce a hodně mě v tom právě pomáhaj praxe buddhismu a metody, které jsem dostala a které přímo pracují s různými emocemi, takže...eeee když...ee...člověk má třeba hněv na někoho...eee tak mu naopak přeje hodně štěstí...eee když to nejde opravdu, tak mu přeje hodně štěstí daleko od sebe (smích). Takže tady ty metody ještě s meditací mě...eee...ten pohled hodně posunuly.

T: To je všechno na co jsem se chtěla zeptat. Je ještě něco, co bys mi chtěla k celému našemu rozhovoru říct?

R: Emm...jo, právě na to téma dobra a zla s babičkou absolutně nesouhlasím...eee co se týče toho, že zlí lidi v sobě mají jenom zlo...myslím si, že je to úplně zvrácený a právě přeju jí, aby pochopila, že to tak není a přeju jí, aby sama sobě odpustila a mohla v klidu dožít ten její konec života, protože už jí je hodně let a právě si myslím, že tadyty různý jako nepochopení a výčitky jí tady ještě drží...v takovém stavu v jakým je.

T: Myslíš si, že je to určitá forma trestu?

R: Myslím si, že jo...ale zároveň si myslím, že trest se naplní už když se nějaká taková věc přihodí a člověk nemusí trpět strašně dlouhou dobu.

Příloha V. Přepis rozhovoru s Vilémem

T: Jak hodnotíš svoje dětství?

R: Jak hodnotím...(smích)...já nemůžu za to, že se směju ale...a...já ho hodnotím kladně a šťastně, jako dívej...emmm...dívej, protože mě znáš víš co, tak víš jakoby, jak jsem to měl v rodině a může se ti zdát jak můžeš říkat, že jsi byl šťastnej, když jako táta odešel a chlastal a tohle, ale já to necejtim takhle...rozumíš jakoby to dítě to cítí jinak...nebo jakoby já mám ty vzpomínky jiný víš co, já jsem nikdy nepochyboval nad tím, že bych měl dobrý dětství, i když jasně, kdybych se v tom vrtal tak zjistím, jo tohle bylo na prd a tohle taky a máma mi zakazovala...jako, že si mě hodně chránila...víš byla taková moc starostlivá a chyběl mi tam ten táta, kterej by mě dovolil dělat něco trochu nebezpečnýho...ale to je, kdybych se nad tím nějak zamejšlel, hloubal do toho a tak, ale kdyby řekl obecně...jaký jsem měl dětství, tak řeknu jo šťastný, dobrý...nemyslim si, že nějaký trauma mám, i když ho třeba mám.

T: A je něco, co ti tam výrazně chybělo?

R: Tak ten táta asi tam chyběl...jako chyběla tam ta druhá strana, že ta máma...to brala jako...to je ta půlka výchovy jakoby, víš co...takže jak říkám tě pak moc nikam nepouštěla, víš co...a já jsem se jí pak už ani neptal, že jsem věděl, co řekne, že řekne ne jako nemůžeš tam třeba, nebo tak. To ti vadilo, jako tak, že se s nikým jako nemusela přít, že třeba když je tam i ten táta. Nebo dobře, i když měla přítele žejo...bylo to jiný prostě, než když je tam ten táta. A nebylo tam to, nebo on se s ní nikdy nehádal, on byl jako na její straně vždycky...a když máš fakt tátu a mámu, tam se mnohdy určitě stane ne, že jako ten táta brání třeba to dítě v nějakým názoru...jo? A je tam ten rozpor ne? Ta matka ten táta, jakože...jo? Ale ten přítel byl vždycky jako na její straně, víš takovej jako, ta máma byla furt taková ta hlavní mi přišlo v tom vztahu i...a on byl vždycky na její straně, víš co...a tohle...a tohle mi tam chybělo. Že tam není ten táta, kterej by byl občas proti tý mámě a byl jakoby se mnou.

T: A když říkáš, že tam nebyl táta, kdy odešel táta?

R: Jako jak kdy? Kolik mi bylo?

T: Kolik ti bylo.

R: Tak pět.

T: A odešel protože?

R: Protože proč...protože se rozvedli.

T: A říkal jsi, že to bylo kvůli alkoholu?

R: Jo...a kvůli násilí. Tak jakože jí napadnul, nebo tak, že to byl ten vrchol, že když jsme šli prostě k babičce...a pak se definitivně jako rozešli.

T: Změnil se tvůj pohled na rodinu v dospělosti?

R: Tak trošku si myslím, že jo.

T: Můžeš být konkrétnější?

R: Tak člověk dospěje a vidí věci jinak než dítě a spoustu věcí mu nějak dojde...jo udělá si ten obraz...jako celej a vidí to jinak...jo vůbec co jsou ty rodiče zač...a tak no jinak na to koukám, ale ne hůř...já jako nevyčítám rodině nic, protože to nejde jako...to bys musela udělat tlustou čáru a prostě...rodina je od toho, aby si odpouštěli, že jo...jste krev...a to je jako nadevše, že jo.

T: A jak hodnotíš vazby v tvoji rodině?

R: Tak vazby v mé rodině hodnotím tak, že si myslím, že v nějakéj úzký...v úzkým kruhu jakoby jsou dobrý...a zase záleží z mámy strany, z tátovo strany...jo...tam je to rozdíl...u tý mámy je to takový jo, že tam má tu tetu...jo ta má rodinu a sou v kontaktu nebo i, že jo, byla s babičkou, že jo, teď s dědou...nějak v kontaktu, žijou v jednom městě, takže tam ty vztahy jako sou, jo...táta ten žije sám v městě, kde jako z rodiny od něj není nikdo, že jo...občas se stýká s bráchou, kterej je u (město)...a ten za nim pomalu v životě tam nebyl rozumíš, takže co je to za vztahy, že jo...no. Z tátovo strany, tak ten má toho bráchu, že jo...ten...táta má taky jakože synovce, že jo, od strejdy, nebo synovce jednoho, dvě ty...jako moje sestřenice, že jo, a já se s nima třeba nevidám, já se s nima neznám jakoby víš co...jo takhle. A táta tam občas za nima jede, já jsem občas taky, jakoby jsme tam jezdili za strejdou...to je z tátovy strany všechno, takže tam je to dost rozpadlý. A jako z mámy strany já se s nima jako nějak moc ne to, tak občas se vidíme, ale...jo co o ni o mě ví, co já vim o nich jo...jakoby teď mluvím zase o tetě z mámy strany, že jo...sestřenky dvě...jo...jakoby je to takový ty vztahy chladný mi přijde trošku, takový cizí...rozumíš jo...že máš kamarády, který bys spíš nazvala

bratry, jako rodinou jo a přitom jakoby nejsou tvý krve...jo. Ségra ta žije se synovcema taky prostě, žijou jinde než já, takže já to s nima taky neprožívám, rozumíš...ty děti...jo...se ségrou třeba. To je ono, já třeba osobně se cítím odřízlej dost, protože já nemám tu rodinu kolem sebe...a když už mám rodinu, tak jí mám malou, že jo. Mám tátu támhle, mámu támhle, pak ségru tam. Jo...jakoby s tou tetou tohle tam moc jako, jakoby se nestýkáme no a...co je moje rodina...jo...prostě. Nemyslím si, že tam sou silný vazby. Mám silnou vazbu na mámu, na ségru, na tátu...na babičku jsem měl, s dědou ne.

T: Jak bys hodnotil citové zázemí, které ve své rodině nacházíš nebo nenacházíš?

R: Já mám problém s tou otázkou...já nevím, jak si mám představit moc tu rodinu. Já vidím totiž toho tátu...pak vidím jako tu mámu...pak vidím tu ségru...ale rodina je něco co je dohromady...pro mě. Já je vidím, moje rodina je pro mě jako...já jí vidím roztržitěnou...pro mě to není to zrcadlo, pro mě to sou ty střepy...jo...který můžou bejt spolu, ale sou to furt střepy, jakoby, rozumíš...Zázemí...tak jako ta máma je pro mě jakoby, nebo vždycky byla...to zázemí. Jakoby...cejtím tam nějakou podporu jakoby...určitě...i citovou jakoby jo, že kdybych se nějak úplně sesypal, potřeboval pomoc, tak tam...vim, že tam můžu jít. Ta máma je, vždycky jako pro mě byla to zázemí, ta opora jako...

T: A to citové zázemí u mámy, je pro tebe dostačující?

R: Jo.

T: Jaký vztah jsi měl s tátou předtím, než jsi začal vnímat jeho alkoholismus? Nebo to, že to byl on, kdo zavinil rozpad...

R: (rychle vstupuje do otázky) Odjakživa, odjakživa jsem vnímal ten alkoholismus, jenže jsem o tom nevěděl, když jsem byl malej.

T: Takže vždycky jsi věděl, že je něco špatně?

R: Jo...když ještě tolik nepil, tak jakoby nepil pořádně, tak sem byl tak malej, že si nic nepomatuju, jakoby...jo. A první vzpomínky jsou z doby, co jakoby začínal pít, já jsem vždycky myslel, že je ospalej třeba...jo a to bylo, když samozřejmě vyspával opici nebo tak...chápeš...tak jsem si říkal jo táta je ospalej...jo, ale přitom byl i...jakože byl divnej, že sem vnímal, že je trošku jinej...

T: Jakej vztah si tedy měl s tátou v dětství, dejme tomu do tvých deseti let?

R: Jo, dobrej...dobrej, jako ne špatnej. Máma s nim komunikovala taky normálně jo...bral si nás na víkendy se ségrou...nebo ze začátku jsme chodili jenom na procházky, si pamatuju...že přišel táta, já sem s nim šel na procházku jenom...jo

T: To bylo těsně po tom rozvodu?

R: Jo...já jsem byl rád, že tátu vidim, šli jsme na procházku jenom...jo a potom vlastně měl táta tu garsonku, tak tam jsme bejvali o víkendech...nebo sme jeli i na výlet vždycky...na plavání, nebo sme se váleli a koukali na filmy...takže jakoby dobrej vztah jo...

T: Není nic, co bys tam shledával nepříjemným...

R: (rychle vstupuje do otázky) Do deseti let ne...v klidu...to až potom, když seš starší, dospělá, tak teprve ti jakoby...no, že si začneš shledávat, že je něco špatně třeba, nebo tak.

T: A mě by zajímalo, kdy jsi začal tohle pozorovat, že je něco špatně.

R: ...To je těžká otázka jako...tak on nepil vždycky, že jo...o tom víkendu...ale někdy jo někdy ne pak jako to bylo takový...nevím, jako dítě to vnímáš jinak...no, jako si říkáš, že doufám, že se nenapije třeba...protože ne, že by třeba potom byl nákej násilnej nebo to...ne...ale prostě byl jinej, že jo, nebo jenom spal...rozumíš...a tak...že jakoby rozumíš, to byl jinej táta.

T: A nepamatuješ si dobu, kdy jsi si řekl, že táta má opravdu problém?

R: No řekl...v dospělosti (smích).

T: To bylo až v dospělosti?

R: Jo! Jasně!...nebo takhle...myslim, že to mi bylo třináct, když byl poprvé v léčebně...a zase kvůli práci, že ho vyhodili z práce...jo...ale jako dítě to fakt vnímáš jinak...jako v těch třinácti já to nevnímám, že má...nebo to. Tak sem byl rád, že de do léčebny, že jo...a pak sem i řekl, že nebude pít...a to, že jo...a pak to bylo vždycky jenom to, že se k tomu zase vrátil a...

T: Zažíval jsi nějaký zklamání?

R: No to bylo potom, no...potom, když vole byl šestkrát v léčebně vid'...a pak vždycky začal a tak...ale to už jsme v dospělosti...On to pak vydržel třeba dva roky, když to mi bylo třeba patnáct, pak zase ňák začal...a nebylo to tak hrozný...a největší zlom byl, když začaly ty deliria...jo...to byl největší zvrát. Ale to už jsem byl fakt dospělej...ale to už šlo do tuhýho jakoby...to mi bylo něco málo přes dvacet.

T: Můžeš říct něco o tom období?

R: Tak to bylo období, kdy nepil třeba, a když pak pil...tak to končilo deliriem, že jo...a strach, že umře, že jo.

T: A jaký vztah jsi měl s tátou v dospělosti - v tomto období?

R: (zmateně) Tak bylo to horší no...já ti nedokážu takhle odpovědět, musíš se líp ptát...protože...ze mně to ňák dostat...

T: Tak pociťoval jsi třeba to zklamání, když táta...

R: (rychle se vrací ke slovu) Jo to začlo zklamání, jasně! Když jako fakt doufáš, že nebude pít, že by neměl a pak teda nepije a pak zase začne a takhle je to dokola jako...a vždycky to může končit smrtí, tak tě to jasně...ňák...že jo, ničí...citově...A je to zklamání, je to stres, že jo, zvlášť v době, kdy on pije, že jo, nebere ti telefony, ty víš v jakej je sračkách, seš na něj našťvaná, že jo...dyť to znáš sama. A je to pak dokola, neřeknu kdyby to bylo jednou, dvakrát, ale to je prostě furt jako dokola. Ne, že by to bylo zas desetkrát, že jo, ale stačí žes to zažila pětkrát, šestkrát a máš toho plný zuby...zklamání, vztek, nenávisť, že jo...všechno v tom je...a proto je to to zlo a já bych chtěl říct, že já tátu vždycky bral jako když je opilej...jinak, jako někoho jinýho, a když je střízlivej...taky jako někoho jinýho. Jako fakt ten démon alkohol, jako kdyby se v něm probudil a stal se jím. Jo, jako kdyby to nebyl on. Jako kdyby ho ovládl ten démon a on se stal tím démonem, jakoby. Prostě ho vnímám jako střízlivýho, jako jednu bytost dejme tomu a opilýho jako jinou bytost úplně...to ho nenávidím, rozumíš...a toho druhýho jako miluju

T: A míchají se ty city? Nebo to máš striktně rozdělený, že opilýho nenávidím, střízlivýho miluju?

R: No takhle jednoduše řečeno...ale míchá se to v tom, když jakoby pil, že jo...nebo bylo zrovna to období...tak jo...tak jsem ho nenáviděl i jakoby miloval zároveň...v tom

to bylo na jednu stranu, že bys řekla: ty vole ať si chcípne hajzl...nebo tohle víš co...jako ta čistá nenávist a do druhý strany jakoby ta láska se do toho vnucuje: ale ne ty vole, musíš mu pomoc vole nebo...jo? Že to byl bol a tenhle boj tě právě ničí nebo bolí, že jo...jo, jako jo, v tý době je to boj a je to stres i...tahle válka tý nenávisti s tou láskou...a to je to vyrovnávání vlastně...s tím.

T: Co konkrétně myslíš tou pomocí?

R: (zoufalý, naštvaný hlas) No, zařídit ty vole zas nějakou léčebnu nebo...prostě, že jo, tak bejt s ním, že jo, kontrolovat ho, jestli prostě je při životě, v jakým stavu je...jo? A tak...nebo, kdyby to bylo špatný zavolat záchranku, že jo. To je jediný co můžeš udělat, ale když je to furt dokola...

T: Tak to se dost angažuješ, dalo by se říct, že spolu máte velmi pevnou vazbu, pokud tohle všechno řešíš, když se napije.

R: No máme no (smích)...(agresivně) tak protože, víš co, já jsem jedinej snad, kdo tohle s ním prožíval nebo kdo se nějak staral...a ségra jako...já jí to nevyčítám, vůbec...že to něk ne to...jako přijdu si nejangažovanější...a ono to zas přijde, to je jen otázka času...já nevěřím, že to tak bude nafurt...táta bude zas pít.

T: Takže teď nepije?

R: Nepije...a je to dobrý...já nemyslim na nic, na nic...nemyslim na to, kdy začne pít, a jaký to bude, až začne pít a jak se budu chovat a co bude...vůbec. Já žiju teď v tomhle ohledu. Prostě teď nepije, teď je to paráda, dobrý. A až to bude zase v píči, tak to bude v píči a budu to řešit pak...ale zase tam bude ta tendence mu pomoct...dokud bude naživu prostě, i když je to jeho vina, může si za to sám a tak, ale já mám prostě furt tu tendenci prostě...jo?

T: A jak dlouho už nepije?

R: Nevim, já to neřeším! Já řeším: teď nepije, to je podstatný...nevim, sou to asi tři měsíce. Prostě sem rád, že je to teďka tak.

T: A nemáš touhu dělat nějaký opatření, aby se to už nestalo?

R: Já nevim jaký...všechny možný jsem vyzkoušel a...a nevim co dělat.

T: A mohl bys popsat nějaký důsledek tátova alkoholismu?

R: Jasný, jakoby ten rozvod, natržení té rodiny...i když by se asi stejně rozvedli, že jo...takže to...ale to je jedno. Ale to násilí, že jo, na tu mámu...i když jako nebylo, že by jí mlátil, to říkám to byl jeden incident, jako...jo...to je podstatný. No a co s tím souvisí s tím alkoholismem...časem chronický lhaní prostě (naštvaně), když je zahalen v opatu toho alkoholismu, když je to v té době, kdy pije a to znamená i to, že si řekneš jo sice teďka dobrý, teď dva, tři dny nepije, ale je vole nadopovanej diazepamem, aby neměl halucinace, ty deliria a to já neberu za střízlivost. Já to podle hlasu prostě poznám, jestli je to on nebo to není on. Nemyslím si, že by lhal, když je střízlivej, ale nepřekvapilo by mě to...a to, že když on sám sebe ničí, tak ničí jakoby třeba i mě...jo já to cejtím takhle...to je to zlo, který nepáchá jen na sobě, ale třeba i na mě...budu mluvit za sebe. Když on se ničí, tak ničí i mě jakoby...jo, to je zajímavý...

T: Jak na tátu pohlížíš dnes?

R: Dnes, když nepije...možná by se dalo říct pokorně...nevím, nák se mi...tohle slovo dostává...tak jako, jako kdybych mu všechno odpustil víš...a všechno dobrý jakoby víš,...že já kdybych mu vyčítal všechno co...čím mně zklamal, nasral, já nevím co...tak bych ho nemoh s nim vůbec...já mám pocit, že ta láska tady vítězí, jakoby nad tím špatným jo,...že jsem mu dal vždycky znova tu šanci, že jo, a vždycky mu jí dám. Já věřím, že takhle to bude dokonce...dokud tady prostě bude, tak to takhle prostě bude, pokud začne zase pít, jakože někdy zase začne, já budu mít zase tendenci mu nák pomáhat...jo...a nakonec mu to všechno prostě nějakým způsobem odpustím a...tohle je podle mě ta nepodmíněná láska, že i když ten druhej je prostě jakoby v něčem hajzl, tak ty ho máš stejně ráda, stejně mu chceš pomoc přece a...jo? A on...jasně, kdyby byl hajzl, kdyby nás mlátil, když jsme byli malý a tak...tak bys ho mohla zavrhnout takhle...tak by to bylo super, bylo by to snadný...rozumíš? Protože bysme se s nim už nevidali, on by se dávno někde upil a...rozumíš? Ale on byl vždycky hodnej právě...víš? Jako rozuměli jsme si vždycky...a i přesto všechno špatný jako...jakože toho špatnýho taky bylo hodně...i přesto prostě...

T: Ale ta otcovská autorita, jak je patrný, tak v případě táty naprosto selhala.

R: Jo, ta tam není, protože není vytvořená...rozumíš? Takže jo, cejtím, že mi chybí nákej ten vzor mužskej...takže ho hledám jinde, že jo...nebo, jo? Si to ten člověk bere jinde, když to nemá z tý rodiny.

T: A tvůj vztah s tátou dnes? Ty jsi mi řekl, jak na něj pohlížíš a co se týče vašeho vztahu, tak dnes je jaký?

R: Vztah?

T: Ehm...vřelý, přátelský, napjatý...?

R: Ne, v pohodě...přátelský...jo, ale to se snadno, když začne pít, tak se to zase spadne dolů do tý propasti...jo? Tý nenávisti, která se mísí s tou láskou a nákyým soucitem a zase ta nenávist a vztek...jo? To je to peklo jako jo...a tam, tam zas nebude to přátelství jo...tam zas bude to...jo, že s nim mluvím hrubě, že sem prostě nasranej, ale chci mu pomoci, že jo, mám ten soucit, ale i tu nenávist a vztek...jo? Tak je to prostě, když pije jo...tam to přátelství není...ale my jsme jako hodně rychle schopný bejt zase kamarádi...ale taky to nechci jet tak, aby si právě na to zvykal jakoby a já sem mu to taky kolikrát řek...i se podle toho choval, ale zase to sklouzlo k tomu, že sem mu nakonec třeba zase pomoh, jo...protože...jo? Si říkám já tam nepojedu a on tam prostě umře...takže tam, a nechceš, aby umřel...i když si za to může sám, i když já nevím co...rozumíš? Ale teďka, když prostě nepije, tak jako máme přátelskej vztah v pohodě a tohle neřešíme...já si myslím, že to...myslím si to...že to taky tak vnímá...teď jako nepiju, teď je to v pohodě a, a hotovo.

T: Co si myslíš o alkoholismu?

R: ...Co si myslím o alkoholismu?...Že je zvláštní sorta lidí, který se stávají alkoholikama, a že myslím, že by to byli jinak fajn lidi...a že k tomu něco vede...taky...jo...stát se alkoholikem. To si musíš vypěstovat, jako každou závislost...a něco tě k tomu vede, jo...a...je to neštěstí no. A já spíš tam vidím trošku furt ten soucit víc než tu nenávist jako...někdo nenávidí alkoholiky třeba, nebo...jo...bezdomovce a tak...já tam mám spíš ten soucit. Nejdřív, že soucítím spíš s nima, ale pak tam taky tu nenávist jakoby...

T: Je jasný, že tě to celé s tátou nějak ovlivnilo a mě by zajímalo, v čem nejvíc tě to ovlivnilo.

R: Hele nevim, těžko říct, ovlivnilo to mojí osobnost...jo...to je těžko říct, že...to ovlivnilo nákou mojí část, nebo něco...ne to je celistvý, to tě ovlivní celýho. Protože...ještě dodám...ano, souhlasím s tím, že jakákoliv závislost je nemoc...ale nesouhlasím s tím se na to vmlouvat, táta mnohdy se na to vmlouval, jak to je nemoc, to je prostě nemoc a nevyléčitelná nemoc...jo...základ každý nemoci je, že je vyléčitelná...jo. A další důležitý fakt, že v podstatě za každou nemoc si svým způsobem může každý sám...jo. Zvlášť za ty závislosti, tam je to jiný. (...) Už nevim, jak ses na to ptala, ale že vlastně jo...on...jeho nemoc vlastně sem s ním svým způsobem prožíval i já, prožíval jsem jí s ním...takže tě to ovlivní jako, jako osobnost, jako ce-celistvě, celýho člověka jo...jak ses ptala na to v čem mě to ovlivnilo...mě to ovlivnilo jako člověka, jako takovýho jo.

T: Teď se přesuneme na poslední téma: Vyrovnávání se s morálním zlem člena rodiny. Jakým způsobem jsi se vyrovnával se skutečností, že tvůj táta je alkoholik a zavinil rozpad rodiny?

R: No, svým způsobem si myslím, že se s tím vyrovnávám furt...

T: A jakým způsobem se s tím vyrovnáváš?

R: Tak tím, že na to nemyslim...že to řeším jenom, když je to aktuální...ale ty se ptáš na vyrovnávání...ale jak si mám představovat to vyrovnávání, já možná nejsem vyrovnanej s tím. (...) Rozhodně tam musí bejt to odpuštění...jo..., že kdybych mu neodpustil, co prostě udělal nebo za co, jo...tak by to bylo jiný úplně, jo...a hlavně mě by to tížilo a tak dál. Takže odpuštění je důležitý...jo, v tom vyrovnávání. Potom to, že jakoby...samozřejmě to nezapomenu nikdy, ale nemyslim na to...jo, to je důležitý...furt na to nemyslet, nebo tak. Furt jak to bylo, co bylo...říkám, mě to nejvíc tíží, když je to aktuální, když prostě pije nebo to, že jo, tak jasně můžeš na to nemyslet, ale zase si za ten den na to vzpomeneš, co táta zase...rozumíš? Takže, ale to chceš eliminovat, nedávat pozornost tomu špatnému...a to je to vyrovnávání se s tím, že jo...aby tě to nepohltilo.

T: Takže ty jsi mu už dopředu odpustil to, co přijde, a že je prostě alkoholik?

R: Jo, asi jo...asi jo (smutně)...konec dobrý všechno dobré (úsměvně). Já myslím, že to v budoucnu bude jenom lepší, že už nic horšího nemůže..., a když jsem přečkal tohle všechno...jo...a neodvrh sem ho, tak horší to myslím nebude. K tomu jsem nák dospěl

no. Samozřejmě se to může kdykoliv změnit...to co tady říkám není vytesaný do kamene. (...) Jo, ale jakoby, co vyřešíš tím...někdo jinej by to vnímal jinak a, a odvrh by ho a jako hajzl a tohle, ale já vim, že není špatnej člověk..., ale i dobrej člověk může ublížit...jo? I hodnej člověk může ublížit. Ale prostě říkám...on ubližuje skrze to, že ubližuje sobě...skrz ten alkoholismus.

T: Takže ty jsi dospěl k tomu, že jsi mu odpustil?

R: Protože pro mě je rodina všechno. Jasně, úplně všechno bych na světě asi taky neodpustil...kdybych věděl, že já nevím, někdo z rodiny, že jo...nebo tak...já nevím, dělal fakt nějaký svinstvo, nebo někoho zabil pomalu...jo? Nebo kdyby to bylo fakt velký zlo...tak bych asi taky přes to nešel, ale prostě tím, že je to pro mě rodina, tak prostě já jsem schopnej...jakoby, jo?

T: A koho do rodiny považuješ?

R: Máma, táta, ségra...jádro, hardcore (smích). A částečně do tý rodiny беру i nějaký kamarády, kterejch je jenom pár.

T: Pomohl ti někdo nebo něco k tomu odpuštění tátovi?

R: Ne, ne. Já jsem se s tím vypořádával odjakživa nějak...i nevědomě...to bylo odmalička, to nebylo, že by táta, najednou je mi patnáct a táta začal pít nebo se stávat alkoholikem...to tak jako bylo celej můj život v podstatě, jo. Takže jsem na to byl i zvyklej docela. Rozumíš? Ale pak, jak seš dospělá, tak tě to, jakoby dojde, vidíš to jinak, nějak se to změní ten pohled i...jo, je to jiný, ale prostě vyrůstal jsem v tom, s tím jakoby, že táta pije prostě nějak. A vybuodoval jsem si nějaký odpor prostě k tomu...jo, k tomu pití jeho. A že, ještě on to schovával vždycky, on pil jako na tajňačku, ale prostě já to věděl, nebo ségra taky, že jo...a on, to nebylo, že by si dal na stůl tu láhev vodky a prostě pil, ne...on to měl vole zašitý anis pomalu neviděla, že pije..., ale prostě si to viděla na něm, nebo cejtla...rozumíš...to se nedá zakamuflovat. A dělal jakoby nepil...jo...a to taky, když se na to ohlídnu, tak to mě úplně sere, rozumíš...takovejhle přístup...když piju, tak piju vole! Se všim všudy, hrdě...rozumíš? Jak ses ptala, jestli má nějaký můj respekt, úctu...tak kde by jí vzal! Skrz tohle? Skrz chronický lhaní? Skrz to, že pije tajně? Rozumíš...že se nepostavim za to...rozumíš? Taky jako...to ne. To vůbec jako...to ne. (...) Ale ty ses ptala na něco jinýho...to odpuštění. Nevím, tak jasně že...nějaká moje životní víra, filozofie, moje osobnost, že jo, nevím jak to mám popsat

no...co za tím stojí. Já to vnímám jako nákej přirozenej...přirozenost, když někoho miluješ, tak mu, tak je to až samozřejmost, když to tak hnusně řeknu. Hnusně řečeno, to vnímám jako samozřejmost. To zní hnusně, ne? To je samozřejmost mu odpustit. Ale definuje to trošku, jak to cítím. Jako, když někoho miluješ, tak mu prostě odpustíš všechno...je, je to zvláštní.

T: Mně by ještě zajímalo, jestli opravdu zažíváš znovu to odpuštění, když za tátou zvonu a znovu jedeš, zažíváš zklamání a vytahuješ ho z těch problémů.

R: Ale já to odpuštění neprožívám, to není tak, že to prožiju a pak řeknu tak jo, tak mu odpouštím...to není vůbec, že by...to ne. Já to odpuštění vnímám jenom jako...důsledek..., že si pak říkám ale dyť já sem mu musel odpustit ty vole, jinak bych teď třeba nemoh cejtít co cejtím, nebo se chovat k němu jak se chovám...jo, já to vnímám jako důsledek, jako něco, co jde jak mimo mě, ale skrze mně...rozumíš? Něco jak...ale dyť sem mu musel odpustit jako, jinak bych, nemohlo bejt to co je teď...to není tak, že já bych prožíval to odpuštění...to ne...to ani nemůžeš nák prožívat to odpuštění...to prostě je, nebo není...z mého pohledu. A když pije, já cejtím nenávisť a to, a to se nák rozptýlí tím, že zas on přestane pít...tak já sem rád, že se zase tím nestresuju, že on je v pohodě jo, v pořádku...jo? A to odpuštění vnímám jenom jako nákej výsledek, ke kterému muselo dojít, jinak...nechápu, proč bych jakoby ho měl furt rád...nebo...jo, k němu cejtíl náký přátelství, nebo to, že...rozumíš? (...) A já jako nemám moc problém odpouštět, si myslím...jakoby ne jen jemu, ale celkově. Jo jakože špatný věci se snažím dávat stranou a snažím se z těch lidí brát to dobrý.

Příloha VI. Přepis rozhovoru s Janou

T: Jak hodnotíte své dětství?

R: Krásný, super, v pohodě...bez problémů.

T: Je něco, co vám v dětství výrazně chybělo?

R: Emm...ne.

T: Změnil se váš pohled na rodinu v dospělosti?

R: Asi na to mít děti spíš...jako na rodinu takovou asi ne...s rodičema vlastně..., my jsme, já jsem z domova odešla ve dvaceti a v pětadvaceti jsem se tam zase znova vrátila. Takže s rodičema úplně v pohodě...druhá sestra, vlastně vlastní ta je úplně zlatej člověk, má tři děti o který se stará...dala by za ně ruku do ohně...akorát prostě asi na ty...mít vlastní děti...jestli mě ovlivnilo, že já jsem vlastně začala...vlastně obě sestry jsou starší...mě bylo někých patnáct let, když se narodilo první dítě a už, oni chtěli, ještě byly mladý...takže chtěly trajdat, dávaly mi děti na hlídání a...nevím, nevím jestli tudlec to mě ovlivnilo, asi jenom...asi díky sestřám asi...jsem nechtěla...mít děti. To je asi jediný.

T: Takže se změnil váš pohled na děti.

R: Ano...a asi nechci mít možná, že to až...že nechci mít za nikoho zodpovědnost. Já sotva zvládám sama sebe někdy (smích).

T: Jak hodnotíte vazby ve vaší rodině?

R: Když mluvím sama za sebe, tak úplně, úplně v pořádku...myslim si, že spolu komunikujeme...sme spolu...prostě za dobře, je, je to v pohodě...Nevím, jak teda od sester...tam je to možná nějaká povinnost, ale my úplně v pohodě...pomáháme si, když je třeba...takže v poho.

T: Jak byste hodnotila citové zázemí, které ve své rodině nacházíte nebo nenacházíte?

R: Já jsem se asi učila mluvit o citech takhle o...o věcech co, co mám prostě v sobě možná ve dvaceti letech. My jsme asi...naši na to nebyli ani...ani od svých rodičů učený a nevím...moc jsme se nebavili jestli...jakože bych třeba přišla a něco jako

s klukem, trápení...tak to ne. Takže o tom...my jsme moc nemluvili, ale jakože, nevím...by mě to nějak ovlivnilo, nebo učila jsem se to postupně no...o tom mluvit.

T: A dnes byste to citové zázemí u rodičů našla?

R: Jo...to, já si myslím, že teďkon už jo no...

T: Jaký vztah jste měla se sestrou předtím, než jste se o jejím morálně zlém činu dozvěděla?

R: My, jako nebyly jsme nějak...ona se setra vlastně...odešla dost brzo z domu, takže my jsme spolu komunikovaly akorát, když třeba přivezla ukázat malý, když se narodilo, nebo malá...nebo ono už toho bylo trošičku víc. Tak jako jak se máš a touhlencto, ale že bysme se jako scházely extra...s tou druhou sestrou jo, ale s touhle s tou ne. Nikdy jsme asi...neměly nějak společný téma, nikdy jsme jako spolu...když jsme se setkaly, když třeba jsme někam jely a tam jsme se potkaly, nebo jsme se domluvily s...ňáká oslava se doma konala, nebo to...jako dokázaly jsme spolu mluvit úplně v pohodě, ale že bysme se extra scházely to ne.

T: A jakým způsobem jste se dozvěděla o tom, co sestra udělala?

R: Když přišel dopis s modrým proužkem, kde bylo návrh na...já nevím teďkon jak to říct...prostě, že se udělají testy DNA..., že pani navrhovatelka bla bla bla...

T: Jak jste na sestru pohlížela, když jste se tohle dozvěděla?

R: Já jsem s ní úplně...nejdřív teda samozřejmě jsem se jí zeptala...eee...my jsme spolu byly na facebooku...já jsem se jí ptala, jestli je to jako možný, jestli je to fakt pravda, nebo proč jako...vymýšlí takovýhle, dyť to není možný, že by jako Jakub...přítel měl s ní dítě. A ona se mi akorát přiznala, že, že je to pravda. Okamžitě já jsem jí vymazala...tim naše komunikace skončila.

T: Jak na sestru pohlížíte dnes?

R: Abych řekla pravdu, tak já o ní vůbec nepřemýšlím, vůbec mi nepřijde na mysl...nevídáme se...myslím si, že asi ani - aniž bych to řekla tak rodině ani nikdo kdo s náma žije v domácnosti, tak prostě asi by poznali, že když ví, že prostě sestra má přijets, takže automaticky buď mě poslali pryč...a neřekli, že třeba má sestra přijets, abych se s ní prostě nepotkala...já teďkon...nevím.

T: Takže váš pohled na ní dnes je...

R: (rychle se vrací k tématu) Já to mám asi...pořád stejně, pořád stejně asi. Myslím si, že jí to nikdy neodpustím, ale myslím si, že holka už je trošičku větší, teďkon jí vlastně bude devět let...a prostě mámu potřebuje, nebo...musím s ní nějak komunikovat v rámci toho, abych se třeba domluvila, když vlastně přítel není doma...a malá chce jet na víkend k ní, nebo tohlencto a má vlastně na ten víkend nějaký úkoly, tak...abych nemusela za mojí mámou, aby ona jí musela tlumočit, takže asi tohlencto mě donutilo s ní začít trošičku komunikovat, ale je to jenom ohledně dítěte.

T: Teď se přesuneme na ten konkrétní čin vaší sestry. Kdybyste se na něj měla dívat obecně, tak jaký je váš pohled na to, co udělala vaše sestra?

R: No...nevím...asi, když jsem starší, tak si myslím, že od mužského bych to pochopila snáz, ale já to беру zase, že je to v rodině no...já prostě, já todleds to bych asi...ale jako nevěru...já, já sama bych v životě bych to neudělala...nikdy jsem neměla, myslím si, že kdybych nebyla spokojená ve vztahu tak, tak to prostě ukončím a jdu dál a najdu si někoho jiného, ale abych jakoby byla...jednou nohou tam, druhou tam...to, to nevím...já nevím jaký k tomu maj lidi důvody nebo co je k tomu dohne, dožene.

T: A co se týká toho vztahu mezi sestrama, že sestra má nějaký vztah, ať už emocionální nebo sexuální s partnerem druhé sestry, váš pohled na toto je?

R: To je vlastně pro mě to největší zlo co může bejt asi...asi nevím, možná asi kdyby první rodiče...asi tam kdyby se něco takového podobného stalo, třeba kdyby táta si našel nějakou novou paní, tak to, ale potom asi ta sestra, já bych todlecto prostě rodina je svatá...a todlecto bych v životě neudělala...Dokážu pochopit spíš tu nevěru úplně s cizím člověkem, než takhle, když je to v rámci rodiny...vůbec...to je pro mě...hrozný (sotva slyšitelným hlasem).

T: Ovlivnil vás nějakým způsobem tento čin?

R: Asi ne...asi, asi jsem musela vlastně s přítelem budovat nákou...asi jsem zase, nevím...jestli jsem se s nim musela naučit znova komunikovat, věřit mu...neříkám, že mu věřím stoprocentně, to ne...a...asi mě to změnilo tím, že se musím teďkon starat o dítě, to asi jediný.

T: Děkuju, teď je před námi poslední téma: Vyrovnávání. Jakým způsobem jste se vyrovnávala se skutečností, že se vaše sestra dopustila morálního zla?

R: Já si asi...asi jsem si na tom musela najít něco dobrého, já sem si na tom asi sem, pokaždý když mě něco napadlo, něco...nebo, když takhle jsem si na to vzpomněla, když jsem si říkala: Hele stalo se tohlencto, tohlencto, ale na druhou stranu...tady máš defakto jakoby svojí neteř, která je na tom teďkon líp...než když byla u svojí vlastní mámy...to je asi...asi na tom špatným si musím vždycky najít něco dobrého. Jinak bych se s tím asi...nejradši asi, nejlíp, nejlíp jako by mi bylo, kdybych mohla prostě se sebrat a na půl roku někam vypadnout a nekomunikovat vůbec s nikým...jenomže to nešlo, protože přítel vlastně jezdí kamionem, takže vlastně to dítě já jsem...naučit jí chodit do školy, protože ona vlastně nechodila ani do předškolního ročníku, takže jako nějaký základy...slovní zásoba nulová, takže já jsem prostě se s ní musela...na to, že jsem nikdy dítě nechtěla, tak jsem tohlencto to musela překousnout. Ještě teď jako, to překusuju, trošičku někdy...občas.

T: Takže pořád se s tím nějak vyrovnáváte, pořád...

R: (rychle se ujme slova) Pořád to v sobě prostě nějak tluču a zkouším...říkám si, už je to tři roky, tak jí pozdrav...A já nikomu ani nemusím...tady to je třeba výjimka, ale že bych jako takhle seděla třeba s mojí mámou nebo s přítelem a takhle se o tom...ne. Že bysme se o tom takhle bavili, ne. Já to prostě dusím v sobě...asi nějak...asi jsem se tak naučila...nevím, nejsem jako otevřený člověk, nejsem komunikativní, nejsem...že bych jako rozebírala, plakala někomu na rameni...to asi ne no.

T: Toto vyrovnávání, jak mi popisujete, vyvíjí se nějak?

R: Asi jsem míň našťvaná, myslím si, že vim, že budu našťvaná pořád...ale vim, že to za to nestojí, protože začínám i sledovat, že malá si všímá různých věcí, že...si musíme dávat pozor, že - abych třeba o sestře nemluvila nějak špatně, protože furt je to její máma...musím se, já musím prostě koukat na tohlencto. Takže asi tím, možná, že to mě možná...dopomáhá k tomu, že už nejsem tolika našťvaná, a že když jí vidím nemizím z místnosti...jsem schopná jí i pozdravit, ale že bysem si s ní dala kafe to vůbec ne. To asi...myslím si, že na to dojde. Ale stoprocentně vim, že na ní nepřestanu bejt nikdy našťvaná.

T: A dospěla jste k něčemu?

R: Někdy mě napadne, že...jestli tohleto mám zapotřebí. Že jsem si to mohla, když přišel nákej rozsudek o výsledcích DNA...že jsem se mohla zachovat jinak. Že jsem od toho mohla úplně odejít. Ale prostě já jsem prostě taková ta...vim, že ta holka je...když to tak blbě řeknu moje krev...a já nevím co bych jako bez rodiny dělala...a vim, že právě, že tam by prostě to možná, že jsem já...spíš zohled - jakože dát, beru ohled na ostatní, že, že jsem si říkala kdybych teda přítele opustila...on by vlastně holku odvez, rodiče by jí třeba nevidali, druhá ségra, ta jí měla dva roky u sebe, od malička...sestra jí tam prostě prdla...dávala jí peníze, aby jí hlídala...takže ta je taky na ní zvyklá si říkám, tak teďkon, když on jí odveze...oni jí nikdy už, už jí neuvidí...bude to bůhví jak, takže jsem si říkala, že to zkusíme, nevím. Ale občas mě prostě napadne...jak to mohlo bejt...nebo aspoň, jak jsem se s...mohla bejt na tom já...kdybych...řekla ne.

T: Už jsme se o tom částečně bavily, nicméně k jakému postoji jste dospěla ve vztahu k sestře, jak na ni pohlížíte v současnosti?

R: Úplně stejně jako když jsem se dozvěděla, že, že spala s mým přítelem...prostě, ne že bych jí jako, jako odpad nebo...vůbec ne, ale...pro mě je to už defakto je to jako...vim, vim, že to prostě, že ten člověk patří do rodiny, ale pro mě je to prostě cizí člověk...

T: Dobře. A v tom, vyrovnávání...jak jste mi povídala, že v každým zlým hledáte něco dobrýho, tak je něco nebo někdo, kdo vám v tom pomohl?

R: ...Moje druhá ségra.

T: A jak vám v tom pomohla?

R: Vona prostě, jakoby...sssse...já nevím jestli se zaměřila na mojí stránku, že prostě ona ví, že jako já ty děti...jejich, prostě, vlastně já vlastní nemám, ale mám vlastně osm vlastně synovců, neterí...a já prostě kdykoliv sem mohla, když už jsem teda byla starší a děti byly starší, tak sem si je prostě brala a...jako kdyby byly m...ne jako kdyby byly moje, ale prostě vim, že já jako ráda pučim, vrátím...a užiju si s nima a na tohleto ségra asi hrála a přijela za mnou a daly jsme si kafe, sedly jsme si a ona právě že říkala, teďkon mi ukazovala fotky, když byla u ségry, u té druhý...jak to tam vypadá...podívej se v čem žijou a tohleto...podívej se, tady Jitka, jakej bude mít život a, asi takhle na mě spíš. V klidu, v pohodě, neříkala musíš...to je pro mě nejhorší, když mi někdo řekne musíš...jo, takže ona vlastně obkličkou takhle ke mně šla, že...tim...prostě byla

v pohodě. Říkala: Vyprdni se na ní, to nemá cenu, tady je Jitka, malá...tý vlastně bylo v té době pět let...ona za to nemůže, je to vlastně naše neteř...musíš to nějak, ne musíš...bylo by lepší, kdyby tady byla...a s Jakubem, jako s přítelem, tam to nějak urovnáte, tohlencto, vemte si sem holku, zkusíte to a uvidíte. Asi tak no, asi semnou mluvila jako normálně, jako né, že by se...zaměřovala jenom na ten problém, ale všeobecně...jo hele a v práci bylo tohlencto, ne jenom o tom, protože máma do mě třeba hučela...a jak to teda budete a v pokaždý když tohlencto, tak jenom tohlencto téma a ségra prostě jako všeobecně, o čemkoliv. Až když přišlo třeba...a já sama se jí zeptala, co by dělala, nebo tohlencto...takže to, ale asi tím, že prostě mluvila úplně normálně.

T: Takže vám s ní komunikace pomohla?

R: No, no, no...asi jo no, protože s přítelem...tam se to nějak...asi ani vysvětlení nějaký neproběhlo. Jenom mi řek, jak se to stalo...a možná, že i já sem asi řekla...no dobrý to mi stačí, mávla jsem na tím rukom, asi sem to nechtěla úplně poslouchat, takže tam to...asi jediná...ségra sss...je člověk se kterým umim mluvit...tak, v klidu, v pohodě.

T: Ta ségra, s kterou udržujete...

R: Hm, hm...ta v pohodě no, ta v klidu (smích)...ta normální...my to máme takhle rozdělený, ta normální a...ta nenormální.

ABSTRAKT

BEČVÁŘOVÁ, P. *Vyrovňávání se s morálním zlem v rodinném prostředí*. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčová slova: rodina, rodičovství, hodnoty, sociální patologie rodiny, morální zlo, dobro, morálka, vina, odpuštění, možnosti vyrovnávání

Bakalářská práce se zabývá procesem vyrovnávání se člena rodiny s morálním zlem jiného člena rodiny. Teoretická část vymezuje pojem rodina a rozvádí působení rodiny na dítě včetně sociálně patologických jevů v rodině. Dále pojetí morálního zla, dobra a morálky rozvádí morální filozofie. Jako morální kodex je použito desatero s příklady morálního zla, které se týkají i nevěřícího člověka. Závěr teoretické části zkoumá fenomén viny a možné reakce člověka na vinu druhého. Velká pozornost je věnována odpuštění.

Výzkumné šetření s použitím kvalitativní metodologie tvoří praktickou část, která vychází ze tří hloubkových rozhovorů s osobami, které jsou nějakým způsobem ovlivněny morálním zlem člena rodiny. Je zkoumán především postoj člena rodiny k druhému, který se dopustil morálního zla a proces vyrovnávání se s vinou druhého. Analýza dat je provedena interpretativní fenomenologickou analýzou.

ABSTRACT

The Dealing with Moral Evil in the Family

Key words: family, parenthood, evaluation, social family pathologies, moral evil, the good, moral, blame, forgiveness, possibilities of compensation.

This bachelor's thesis describes the process of family member evaluation with moral evil of another family member. The theoretical part defines the concept of family and specifies the family activities and influences on a child including pathological family phenomena. Besides, the moral philosophy evaluates the terms of moral good and bad. The Ten Commandments with extracts of moral evil are used as the moral codex not only for believers in God. The concluding of theoretical part surveys of blame phenomenon and possible human response to the blame of another person. Great attention is paid to forgiveness.

The experimental research by means of qualitative methodology is defined by the practical part that is compiled of three profound talks with persons who are in a way affected by moral evil of a family member. Above all there are studies of a family member attitude to another one who committed some moral evil and then the process of facing the other's blame. The data analysis is carried out by Interpretative Phenomenological Analysis.